

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**DÂVÛD B. MUHAMMED EL-KARSİ'NİN ŞERHU'L- EMSİLETİ'L-
MUHTELİFE Fİ'S-SARF ADLI ESERİ VE BU ESERDEKİ YÖNTEMİN
GÜNÜMÜZ ARAPÇA EĞİTİMİNDEKİ UYGULANABİLİRLİĞİ VE ÖNEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mesut DEMİRTAŞ

Arap Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı

Arap Dili Eğitimi Bilim Dalı

ŞUBAT -2021

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**DÂVÛD B. MUHAMMED EL-KARSİ'NİN ŞERHU'L- EMSİLETİ'L-
MUHTELİFE Fİ'S-SARF ADLI ESERİ VE BU ESERDEKİ YÖNTEMİN
GÜNÜMÜZ ARAPÇA EĞİTİMİNDEKİ UYGULANABİLİRLİĞİ VE ÖNEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mesut DEMİRTAŞ

(Y1812.320009)

Arap Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı

Arap Dili Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin ELMALI

ŞUBAT -2021

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Dâvûd B. Muhammedi'l-Karsî'nin Şerhu'l-Emsileti'l-Muhtelifi Fi's-Sarf Adlı Eseri ve Bu Eserdeki Yöntemin Günümüz Arapça Eğitimindeki Uygulanabilirliği ve Önemi” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça 'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.(09/02/2021)

Mesut DEMİRTAŞ

İmza

ÖNSÖZ

Arapçanın zengin bir dil olması nedeni ile kurallarının yani gramerinin oluşması belirli aşamalardan geçmiştir. İslâmın gelmesi ile beraber, başka milletlerinde müslüman olması ve islâmın giderek yayılması sonucunda Arapça bir din ve edebiyat dili haline gelmiştir. Arapça'yı sonradan öğrenenler arasında büyük ölçüde dil hataları olmaya başlamış bu durumun giderek artması Kur'ân-ı Kerîm'in yanlış okunmasına ve doğru anlaşılmasına neden olmuştur. Özellikle bu sebeplerden dolayı bazı ilmî şahsiyetler Arapça'nın korunması ve doğru öğrenilmesi için dilin kurallarını ortaya koyan birçok çalışmalar yapmışlardır. İşte bu çalışmalardan biri de tezimizin konusu olan Dâvûdu'l-Karsî'nin sarf ilmine dair kaleme aldığı “Şerhu'l- Emsileti'l Muhtelifi fi's sarf ” adlı eseridir.

Çalışmamız, esas itibarı ile üç bölümden oluşmaktadır. I. Bölümde Dâvûdu'l-Karsî'nin hayatı ve ilmi kişiliği, II. Bölümde eserleri kısaca ele alınmıştır. III. Bölümde çalışmamızın asıl konusunu oluşturan Şerhu'l-Emsileti'l-Muhtelifi fi's sarf adlı eserin önce içeriği hakkında bilgi verilerek ardında orijinal Arapça metni ve üzerinde çalışma yapılan yazma eserin resimleri verilmiştir. Son olarak da adı geçen eserin Arapça öğretimindeki yeri ve günümüzde de uygulanabilirliği üzerinde durularak, çalışmamız kısa bir değerlendirme ile sonlandırılmıştır.

Bu araştırmanın başlangıcından nihâyete ermesine kadar teşviklerini ve yardımlarını benden esirgemeyen çok değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Hüseyin Elmalı'ya teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bilgi, tecrübe ve tavsiyelerinden beni mahrum bırakmadıkları için Dr. Ahmet ÖMER hocama teşekkür ederim. Yine hocam Prof. Dr. Abid Yaşar KOÇAK'a, gerek lisans yıllarımdaki, gerekse yüksek lisans dönemimdeki emekleri için teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak eşim Esra DEMİRTAŞ'a kızlarım Dilruba ve Beyzanur'a ilmî çalışmalarım için gösterdikleri destekten ve ilim yolundaki teşviklerinden dolayı teşekkür ederim.

**DÂVÛD B. MUHAMMED EL-KARSÎ'NİN ŞERHU'L-
EMSİLETİ'L MUHTELİFE Fİ'S-SARF ADLI ESERİ VE BU
ESERDEKİ YÖNTEMİN GÜNÜMÜZ ARAPÇA EĞİTİMİNDEKİ
UYGULANABİLİRLİĞİ VE ÖNEMİ**

ÖZET

Bu çalışmada, Osmanlı âlimi Dâvûdu'l-Karsî'nin sarf ilmine dair yazmış olduğu Şerhu'l-Emsileti'l-Muhtelifi fi's sarf isimli eseri ele alınmıştır. İncelediğimiz bu kitap Arapça'yı doğru bir şekilde öğretmek ve öğrenmek isteyenler için yazılmış, dil kurallarına açıklık ve kolaylık getirmesi amaçlanmış bir eserdir. Eserimiz Arapça eğitimi için ilk olarak fiillerin zamanlara ve şahıslara göre çekimlerini, kelimelerden yeni ve başka anlama gelecek kelimeler türetilmesini gösterirken; bunların kurallarını, yapıma yollarını ve bu kalıpların nasıl meydana geldiğini açıklayan daha önce medreselerde okutulan klasik metoda ait temel kitap olan 'el-Emsile' kitabının şerhidir. Anlatmak ve tanıtmak istediğimiz bu yöntem ile günümüzde Arapça'yı seven ve öğrenmek isteyen şahıslara kolaylık sağlamasını ve bir yol açmasını amaçladık.

Anahtar Kelimeler: Dâvûdu'l-Karsî, Sarf ilmi, Şerhu-l Emsile fi's sarf, emsile

DAVUD B. THE COMMUNICATION OF MUHAMMED EL-KARSI, named SHERHU-EMSİLETİ'L-MUHTELİFE FI-S-SARF AND THE APPLICABILITY AND IMPORTANCE OF THE METHOD IN THIS WORK IN ARABIC EDUCATION

ABSTRACT

In this study, the work of "Sharh al-Emsileti-l fi's Sarf" written by the Ottoman scholar Dawud al-Qarsi was discussed. As it can be understood from the content and the name of the work, the work is intended to provide convenience to the people who want to learn the Arabic language, firstly, the conjugation of the verbs according to the time and the derivation of new words from the words for Arabic language education; It is an annotation of the book named "al-Emsile" belonging to the classical method, which was previously studied in madrasahs to explain its methods and methods.

Keywords: Dawud al-Qarsi, Manuscript, Morphology, amsila.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR	x
I. GİRİŞ.....	1
II. DÂVÛDU'L-KARSÎ'NİN HAYATI VE İLMİ KİŞİLİĞİ	3
A. Hayatı	3
B. Dâvûdu'l-Karsî'nin İlmi Kişiliği.....	4
III. DÂVÛDU'L-KARSÎ'NİN ESERLERİ.....	7
A. Eserleri	7
1. Tefsir ve Kıraat İlimlerine Dair Eserleri	7
a. er-Risaletü'n-nuriyye ve'l-mişkatü'l-kudsiyye.....	7
b. el-Fethiyye fi beyani'd-dâdi'l-kat'iyye.....	7
c. Tahrîrât ve takrîrât ale'l-besmele ve'l-hamdele ve's-salâti ve's-selâmi'l-lafziyye.....	7
d. Şerhu'd-dürri'l-yetim	8
2. Hadis İlmine Dair Eserleri	8
a. Şerhu usûli'l-hadîs li'l-Birgivî	8
3. Kelam İlmine Dair Eserleri.....	8

a. Şerhu'l-kasidetü'n-nûniyye.....	8
b. Şerh'u âmentü billâh.....	9
c. Risâle fi beyâni mes'eleti'l ihtiyârâti'l cüz'iyye ve'l-idrâkâti'l-kalbiyye ...	9
d. Şerhu kasîdeti bed'i'l-emâlî.....	9
4. Mantık İlmine Dair Eserleri.....	9
a. el-Mû'cez fi şerhi tehzibi'l -mantık	9
b. Tekmile li-tezhebi'l-mantık.....	10
c. Şerhu tekmileti't-tehzîb fi'l-mantık	10
d. el-Îsâguci'l-cedid ve'd-dürri'l-ferid	10
e. Şerhu'l-isâgûcî fi'l-mantık	11
f. Şerhu'r-risâle fi'l kaziiyye ve eczâihâ	11
5. Cedel ve Münazara İlmine Dair Eserleri	11
a. Tezkire li-vezâ'ifi'l-bahhâsîn.....	11
6. İlm-i Mikât'a Dair Eserleri	12
a. Şerhu'r-risale fi'l-amel bi'r-rub' el-mevsûm bi'l-mukantarât	12
b. Şerhu'r-risâleti'l-fethiyye fi a'mâli'l-ceybiyye	12
7. Takrirât-ı Dâvûd Efendi	12
8. Dâvûdu'l-Karsî'ye Nisbet Edilen Eserler.....	12
9. Dâvûdu'l-Karsî'nin Hayatı ve Eserleri İle İlgili Yapılmış Çalışmalar.....	13
a. Tezler	13
b. Makaleler	13
c. Sempozyum Bildirileri	14
9. Dâvûdu'l-Karsî'nin Arap Dili ve Edebiyatına Dair Eserleri	14
a. Şerhu'l- Emsileti'l- Muhtelifi Fi's-Sarf	14
b. Şerhu'l-binâ	14
c. Şerhu'l-avâmil.....	14

d. Şerhu izhâri'l-esrâr	15
e. Muhtâru muhtârî's-sihâh.....	15
f. Şerhu'r-risâleti'l-endelüsiyye fi'l-arûz.....	15
B. el-Emsile.....	15
IV. DÂVÛD B. MUHAMMED EL-KARSÎ'NİN ŞERHU'L- EMSİLETİ'L- MUHTELİFE Fİ'S-SARF ADLI ESERİ VE BU ESERDEKİ YÖNTEMİN GÜNÜMÜZ ARAPÇA EĞİTİMİNDEKİ UYGULANABİLİRLİĞİ VE ÖNEMİ.....	20
A. Eser Hakkında	20
B. Şerhu'l-Emsileti'l-Muhtelifi Fi's-Sarf'ın Arapça Metni.....	40
C. Eserin Arapça Eğitimindeki Uygulanabilirliği ve Önemi	58
V. SONUÇ VE ÖNERİLER	66
VI. KAYNAKÇA.....	67
ÖZGEÇMİŞ.....	69

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 Emsile-i Muttaride Çekiminde El ve Parmakların Kısımları	17
Şekil 2 Emsile-i Muttarideye Göre Munfasıl Zamirlerin Çekim	18
Şekil 3 Emsile-i Muttaride Mazi fiil Çekimi	18
Şekil 4 Emsile-i Muttaride Muzari Fiil Çekimi	19
Şekil 5 Dâvûdu'l-Karsî, Şerhu'l-Emsileti'l-Muhtelifi Fi's-Sarf, Esad Efendi, nr. 3123/4, vr. 59	57
Şekil 6 Dâvûdu'l-Karsî, Şerhu'l-Emsileti'l-Muhtelifi Fi's-Sarf, Esad Efendi, nr. 3123/4, vr. 65	57
Şekil 7 Emsile Kitabı Sınıf Çalışmaları-1	60
Şekil 8 Emsile Kitabı Sınıf Çalışmaları-2	60
Şekil 9 Emsile Kitabı Sınıf Çalışmaları-3	61
Şekil 10 Emsile Kitabı Sınıf Çalışmaları-4	61
Şekil 11 Emsile Kitabı Sınıf Çalışmaları-5	62
Şekil 12 Emsile Kitabı Sınıf Çalışmaları-6	62
Şekil 13 Emsile Kitabı Sınıf Çalışmaları-7	63
Şekil 14 Emsile Kitabı Sınıf Çalışmaları-8	63
Şekil 15 Emsile Kitabı Sınıf Çalışmaları-9	64
Şekil 16 Emsile Kitabı Sınıf Çalışmaları-10	64

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
a. mlf.	: Adı geçen muellef
no.	: Numara
vrk.	: Varak
C.	: Cilt
bkz.	: Bakınız
ev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
h. :	Hicrî
m.	: Milâdî
nşr.	: Neşreden
.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa
thk.	: Tahkik eden
Yay.	: Yayınları

I. GİRİŞ

Arap diline ait inceleme ve gramer çalışmaları erken dönemlerde başlayarak, çeşitli sebeplerden dolayı çok hızlı bir şekilde gelişmiştir. Kur'ân'ın doğru okunup, doğru bir şekilde anlaşılması, yeni müslüman olan bölgelerde Arapça'yı öğrenmek isteyen büyük bir kitlenin varlığı ile beraber Kur'ân'ın ve hadislerin bir sonraki nesillere bozulmadan doğru bir şekilde aktarılması ve korunma arzusu bu sebeplerin başında gelmektedir.¹ Yapılan ilmi çalışmalar, Bu dilin belirli aşamalar geçirerek kazanılmış bir dil olmadığını tamamen Allah'ın bir lütfu olduğunu söyleyenlerin aksine, Kur'ân-ı Kerîm ve bedevî Araplar üzerine yapılan dil ile ilgili bilimsel araştırmalar ve çeşitli gelişmeler göstermiştir. Bu bilimsel araştırmalar özellikle hicri ikinci yüzyılın ikinci yarısında başlayarak, Arapça'nın, kurallarının ve yapısının şekillendiği; sarf, nahiv ve edebiyat gibi konuların yanında fasih Arapça, lehçeler ve Arapça'ya giren yabancı kelimeler hakkında yapılan çalışmaların büyük bir hız kazandığı dönem olmuştur.²

Çalışmamızda Arapça gramerinin temel ana bölümünü oluşturan “sarf” ilmi ele alınmış olup, incelediğimiz bu eserde sarf ilmi ile ilgili olmasından dolayı bu konuda önemli bilgiler verilmiştir.

Bilindiği gibi Arap gramerinin iki ayağı vardır. Bunların birisi sarf, diğeri de nahivdir. Sarf, nahivle beraber Arapça gramerinin tümünü teşkil eder. Bu iki ilmin önemini ifade etmek için bazı alimler “ilimlerin anası sarf ilmi, babası da nahiv ilmidir” demişlerdir. Sarf, en küçük yapıyı yani kelimenin şeklini ve yapısını incelerken, nahiv bu yapılar arasındaki ilişkiyi yani bu yapıların oluşturdukları cümleyi inceler. Başka bir ifade ile sarf ve nahiv Arapça'nın kurallarını oluşturan ve birbirlerini tamamlayan iki ilimdir.³ Sarf, lügât anlamına göre; çevirmek, yönünü

¹Mehmet Şirin Çıkar, **Nahivciler İle Mantıkçılar Arasındaki Tartışmalar**, İsam Yayınları, İstanbul, 2009, s. 14-20.

²Yakup Civelek, **Arap Dilbilimine Giriş: Sözlükbilim-Sözcükbilim-Sesbilim**, Van, 2001, s. 53.

³Selami Bakırcı ve Kenan Demirayak, **Arap Dili Grameri Tarihi**, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum, 2001, s. 183.

değiştirmek, nakletmek, izah etmek vb. anlamları kapsamaktadır.⁴ Istilâhi anlamda ise meşhur âlimler tarafından bazı tanımlar yapılmıştır. Bunlardan çıkarılacak tanıma göre: “Sarf; Arapça kelimelerin şekillerini inceleyen bir ilimdir: sarf kelimenin aslını mâzî, muzâri, ism-i fâil ve ism-i meful gibi emsile-i muhtelif deneni şekillere sokmaktır.”⁵

Buna göre istenilen mananın elde edilmesi için asl-ı vahidi (asıl tek bir kelimeyi) emsile-i muhtelifeye dönüştürmek, yani kelimeye yeni anlamlar kazandırmak için değişik kalıplara sokmak demektir. Buna göre sarf, fonetiğin çatısını ve nahvin temelini oluşturmaktadır. Bu sebeple büyük bir öneme sahip olan sarf ilmi, cümle yapısı ilmi olan nahvin (sözdizimi=syntax) hareket noktasını oluşturan kelimenin türetilme kaideleri ilminin, yani batı dillerindeki şekil bilgisi olan didaktik morfolojinin karşılığı olmaktadır.⁶

⁴Muhammed b. Mukerrem İbn Manzûr, **Lisânu'l-‘Arab**, XX. Cilt, Beyrut, Vezaretü’ş-Şuuni’l-İslamiyyeti ve’l-Evkaf, 1988, s.182

⁵ Hasan Hindâvî, **Menâhîcu’s-sarfiyyîn ve mezâhibuhum**, Beyrut, 1409/1989, s.14.

⁶ Alî Abdolvâhid el-Vâfi, **Fıkhü'l-luğa**, Kahire, s. 272.

II. DÂVUDU'L-KARSÎ'NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

A. Hayatı

Dâvûdu'l-Karsî Aslen Karslı olup doğum tarihi ve ailesi hakkında bilgi yoktur. Döneminde Dâvûdu'l-Karsî veya Dâvûd Efendi olarak tanınmıştır. Sonraları Kara Dâvud diye anılmışsa da bu kendisinden çok önce yaşamış olan Teftâzânî'nin talebesi Kara Dâvud veya Dâvûd b. Kemâl el-Kocevî el-İzmitî ile (ö. 948/1541) karıştırılmış olmasından kaynaklanmaktadır.⁷ Bütün eserlerinin mukaddimesinde kendisini Dâvûd b. Muhammed el-Karsî el-Hanefî şeklinde tanıtan Dâvûdu'l-Karsî, temel medrese eğitimini Kars'ta o yörenin tanınmış zâhid ve âlimi Çolak Abdullah Efendi'den yaptı. Daha sonra İstanbul'a giderek tahsilini ve mülâzemetini tamamladı. Akkirmânî'nin de mümeyyiz olarak bulunduğu ruûs imtihanında başarılı oldu. Bu imtihanda mümeyyizlerin kendisine sorduğu sorularla onun verdiği cevaplardan oluşan Risâletü'l-İmtihân'ı Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.⁸ Osmanlı ilmiye geleneğine göre ruûs imtihanında başarılı olanlar taşra medreselerinden birine müderris olarak tayin edilirlse de kaynaklarda Dâvûdu'l-Karsî hakkında bu hususla ilgili bir bilginin bulunmamasından ve resmî makamlardan uzak kalarak zâhidâne bir hayat yaşamış olmasından hareketle onun böyle bir tayine yanaşmadığı sonucunu çıkarmak mümkündür. Eserleri yazıldıkları yer ve tarihlere göre incelendiğinde Dâvûdu'l-Karsî'nin tahsilini tamamladıktan sonra Mısır'a gittiği, orada kısa bir süre içinde ilmî ehliyetini çevresine kabul ettirip ders vermeye başladığı ve daha ziyade öğrencilerinin ihtiyacı doğrultusunda eserler telif ettiği anlaşılır. Dâvûdu'l-Karsî'nin Mısır'dan ne zaman döndüğü kesin olarak belli değildir. Ancak Mısır'da iken telif ettiği bilinen eserlerinden ikisinin öğrencileri tarafından 1154 yılının ilk aylarında (1741'in ortaları) İstanbul'da istinsah edilmiş olmasını dikkate alarak 1153 yılının sonlarında (1741'in ilk ayları) İstanbul'a

⁷Ahmed b. Mustafa Taşköprülüzâde, **Osmanlı Bilginleri, eş-şakâiku'n-Nu'mâniye fi ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye**, İstanbul İz Yayıncılık, 2007, s. 399

⁸Dâvûdu'l-Karsî, **Risâletü'l-İmtihân'ı**, Süleymaniye Kütüphanesi, Kasıdecizâde, nr. 723/2, vr. 4b-6a

geldiğini söylemek mümkündür. Dâvûdu'l-Karsî bir süre sonra kendisine hayran olduğu ünlü Türk bilgini Birgivi'nin memleketi olan Birgi kasabasına giderek orada yerleşmiş ve Birgi Ulucami Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. Daha sonra 1159 (1746) yılında Kıbrıs'a gittiği, bir müddet orada kalarak öğretim ve irşad faaliyetiyle meşgul olduğu, bu sırada kaleme aldığı bilinen eserlerinden anlaşılmaktadır. 1162 yılının ramazan bayramında (14-16 Eylül 1749) bir ziyaret amacıyla Lârende'de (Karaman) bulunduğu, orada yazdığı bir eserin ferâğ kaydından öğrenilmektedir. Dâvûdu'l-Karsî Birgi Ulucami Medresesi'nde Arap dili ve edebiyatı, tefsir, hadis, kelâm, mantık, âdâbü'l-münâzara ve ilm-i mîkât gibi çok çeşitli alanlarda dersler verdi. Bir yandan öğrencilerini sağlam bir öğretim metoduyla yetiştirmeye çalışırken öte yandan adı geçen ilim dallarında Türkçe ve Arapça olarak pek çok eser telif etti. Dünya malına, makam ve mansıba değer vermeyerek zâhidâne bir hayat yaşamayı tercih etti; ilmi, takvâsı ve Ehl-i sünnet akîdesine bağlılığı ile talebelerinin ve muhitinin takdirini kazandı. Bazı eserlerinin muhtevâsından, onun bâtinî fikirler karıştırılmış tasavvufî anlayışlarla mücadele ettiği, bunlara karşı Asr-ı saâdet'in ihسان anlayışını savunduğu anlaşılmaktadır.⁹ Hayatının son on beş yılını Birgi'de geçiren Dâvûdu'l-Karsî 1169 yılının son günlerinde (Ağustos 1756) bu kasabada vefat etti. Vasiyeti gereği Birgi'nin dışındaki bir tepe üzerinde medfun bulunan Birgivi'nin yanına gömüldü. Dâvûdu'l-Karsî'nin Ömer ve Osman adlı iki oğlunun bulunduğunu biliyoruz. Oğlu Ömer Efendinin de yanında medfun bulunduğu mezar taşından anlaşılmaktadır. Osman Efendi isimli diğer oğlunun da “Tefsirü'l-Müşkilâti ve Kâşifü'l-Galatati” ve “Miftahü'l-Fatiha” isimlerinde eserleri vardır.¹⁰

B. Dâvûdu'l Karsî'nin İlmi Kişiliği

İnançta Sünnet ve Cemaat Ehli'nin Matüridilik, ibadet konusunda ise Hanefilik kolundan olan Dâvûdu'l-Karsî klasik medresenin bütün ilim dallarıyla uğraşmış olmasıyla birlikte, kelam yönü ağır basan bir ilim adamıdır. O da bu ilim dalının mensuplarına uyararak, onun İslam inançlarının temelini teşkil etmesi ve ilmin bütün şeref yönlerini kendisinde toplaması dolayısıyla bütün İslami ilimlerin en şerefli ve dini meseleleri ele alış tarzı en sağlam olan bir ilim olduğunu söyler¹¹ ve diğer

⁹Cemil Akpınar, “Dâvûdu'l-Karsî”, **İslam Ansiklopedisi**, IX. Cilt, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s. 29.

¹⁰Bursalı Mehmet Tâhir Efendi, **Osmanlı Müellifleri**, I. Cilt, İstanbul, Meral Yayınevi, 1972, s. 302.

¹¹Dâvûd b. Muhammed el-Karsî, **Şerhu '1- Kasideti 'n- Nûniyye**, İstanbul, 1318, s. 6-7.

ilimlerle ilgili eserlerinde de onun metoduna bağlı kalır. Dâvûdu'l-Karsî itikatta ve ibadette mensub olduğu mezhebin en haklı olduğuna samimiyetle inanır ve her vesile ile bundan dolayı şükreder. Sahte ve cahil şeyhlere ve müritlere, Ehl-i Sünnet dışında kalan mezheplere ve bid'atlara Kuran ve sünnet'e uymayan tasavvufçulara ve bu meyanda Muhyiddin İbnü'l Arabî (ö.638/1240)'yi ve özellikle Nasir-i Tusi (ö.673/1273)'yi ağır bir dille eleştirir.

Eserlerinden de anlaşılacağı üzere Dâvûdu'l-Karsî daha ziyade öğrencilerin ihtiyacını karşılamak ve medreselerde okutulan kitaplardan istifadeyi kolaylaştırmak amacıyla eserler telif etmiştir. O, dönemin ilim geleneğine uygun olarak islami ilimlerin çeşitli dallannda kendisinden önce yazılmış ve daha ziyâde ders kitabı olarak okutulan pek çok kitaba şerh yazmıştır. Onun çağdaşı olan müelliflerin birçoğu, müstakil eserler telif etmek yerine genellikle şerh veya haşiye türlerinde eserler yazmayı tercih etmişlerdir. Dâvûdu-Karsî, kabul etmediği bazı görüşleri deliller ortaya koymak suretiyle eleştirmiştir. Nitekim o, Osmanlı kelimelerinden Hızır bey'e (ö. 863/1459) ait el-Kasîdetu'n-nûniyye adlı esere hem Türkçe hem de Arapça olmak üzere iki şerh yazmıştır. Dâvûdu'l-Karsî, Şerhu'l-kasîdeti'n-nûniyye li't-tevhidiyye adını verdiği bu Arapça şerhi 1169/1756 yılında Birgi 'de tamamlamıştır. Dâvûdu'l-Karsî, şerhin telifi sırasında aynı kasideye daha önce Hayâlî Çelebi (ö. 875/1470) tarafından yazılan şerhten faydalanmış ancak zaman zaman bu eseri de tenkit etmekten çekinmemiştir. Nitekim Dâvûdu'l-Karsî, Hayâlî'nin bazı konularda daha fazla malumat vermek amacıyla felsefi hurafeleri ve aslı olmayan görüşleri naklettigini, bu tarz açıklamaların avâmın kafasını karıştırmaktan ve cahil insanların inançlarını zayıflatıp şüphelerini arttırmaktan başka hiçbir işe yaramadığını söylemiştir. Dâvûdu'l-Karsî'nin Şerhu'l-Kasîdeti'n-nûniyye li't-tevhidiyye ismini verdiği bu şerhin ilk baskısı İstanbul'da 1291 yılında yapılmıştır. Dâvûdu'l-Karsî, bu baskının 20-26 sayfaları arasında, adı geçen kasidenin 13. beytini açıklarken, islam inancına aykırı bazı fikirlerinin karıştığı Vucudiyye, ittihadiyye, Hululiyye ve Zuhuriyye gibi batınî görüşleri tenkit etmiş, Mevlevîlik, Halvetîlik, Celvetîlik, Sa'diyye, Kâdiriyye ve Gülşeniyye gibi tarikatların da söz konusu dört ana görüşten türediğini, onların alt rübeleri olduğunu, zira onların bu dördünü sevdiğini, övdüğünü ve onları "Arifin, Vâsiline, Kâmilin ve Muhakkikîn'den saydığını ifade etmiştir. Dâvûdu'l-Karsî'nin bu hassasiyetini önemsemeyen ve söz konusu tenkitlerden rahatsız olan Halil Efendizade İstanbul'da

1318 yılındada eserin ikinci baskısını yaparken bu kısımları metinden çıkartmıştır. Kanaatimizce Halil Efendizade'nin böyle bir yaklaşım ortaya koyması ve hoşuna gitmeyen kısımları metinden çıkartması hem gayr-i ilmi hem de gayr-i ahlaki bir davranıştır. Zira vefat etmiş bir âlimin eserinin ikinci baskısında ona ait olan görüşleri metinden kaldırmak kör bir taassup anlayışından başka birşey değildir. Dâvûdu'l-Karsî'nin böyle cesur bir duruş sergilemesinin arkasında manevi mürşîdi Birgivî'nin olduğunu düşünmekteyiz. Nitekim Birgivî, Bayramiyye muntasipi bir mutasavvuf olmasma rağmen Sûnni esaslardan sapan ve bid'atlara boğulan çağının sûfilerini eleştirmiş, hatta bazılarının aşırılıklarını ortaya koymak üzere el-Kavlü'l-vasit beyne'l-ifrat ve't-tefrit adlı bir risale kaleme almıştır. Ancak ne yazık ki Birgivî, yazdığı risale nedeniyle takdir edilmek bir yana "tasavvuf düşmanı" olmakla itham edilmiştir.

Görüldüğü üzere gerek Birgivî gerekse onun izini takip eden Dâvûdu'l-Karsî, yaşadıkları çağda hakkı söylemekten çekinmeyen iki tahkik ehli âlimdir. Nitekim fıkhıta Hanefi, itikadda Maturidi olan Birgivî de, ahlak ve fıkha dair yazdığı eserlerinde klasik görüş ve bilgileri aktardıktan sonra kendi dönemindeki dini, ahlâki, siyasi ve sosyal meselelere özel bir önem vermiş, şahsi görüş ve tenkitlerini cesaretle ortaya koymuştur. Bu durum, onun ilmi şahsiyetinin en dikkate değer yönü olarak görülebilir.¹²

Dâvûdu'l-Karsî tartışmayı uzatmaktan hoşlanmaz, işi sonunda vicdana havale ederek kısa kesmeyi yeğler ve böyle davranmayan âlimleri ömürlerini faydasız ve farazi ilimler uğruna zayi emekle eleştirir. Bir kısım eserlerini Türkçe yazması ve bunlarda sade bir dil kullanması, onun halktan kopuk olmayan ve pratiğe ağırlık veren bir bilgin olduğunu gösterir. Eserlerinde siyasetten hiç söz etmemesi, din konuları ile yetinmesi ve gerçekleri oldukları gibi söylemekten çekinmemesi onun zâhit ve takva sahibi, mert bir kişi olduğunun açık bir kanıtıdır.

¹²Bünyamin Çalık, "Uluslararası Dâvûdu'l-Karsî Sempozyumu", **Tebliğler Kitabı**, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayını, Kars, 2017, s. 257.

III. DÂVÛDU'L-KARSÎ'NİN ESERLERİ

A. Eserleri

Dâvûdu'l-Karsî'nin yaşadığı dönem İslami ilimler açısından bir nevi şerh ve haşiyeler dönemidir. Öyle ki, İslami ilimlerin çeşitli dallarında kendisinden önce yazılmış, daha ziyade ders kitabı olarak kullanılan pek çok kitaba, özellikle talebelerinin bunlardan istifadesini kolaylaştırmak amacıyla şerh ve hâşiyeler şeklinde tefsir, kıraat, hadis, kelam, ahlak, sarf, nahiv ve mantık alanlarında eserler vermiştir. Onun eserlerini şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

1. Tefsir ve Kıraat İlimlerine Dair Eserleri

a. er-Risaletü'n-nûriyyeve'l-mișkatü'l-kudsiyye

Nür süresinin 35. ayetinin tefsiri olup bazı cahil ve sahte mutatasavvıflara cevap mahiyetinde kaleme aldığı bu eserin Süleymaniye Kütüphanesi (Hacı Mahmud Efendi, nr. 6383) ile Birgi Kütüphanesi'nde birer nüshası yer almaktadır. Ayette Allah için geçen “nur” kelimesinin mecaz anlamıyla kullanıldığını ispat etmektedir.¹³

b. el-Fethiyye fi beyani'd- dâdi'l-kat'iyye

"Dad" harfinin telaffuzuyla ilgili küçük bir risale olup Süleymaniye Kütüphanesi'nde iki nüsha halinde bulunmaktadır. (Tekelioğlu, nr. 408/4; İbrâhim Efendi, nr. 32/17).

c. Tahrîrât ve takrîrât ale'l-besmele ve'l-hamdele ve's-salâti ve's-selâmi'l-lafziyye

Besmele, hamdele ve salvelenin tefsir ve şerhine ait bir risale olup, eserin Berlin kütüphanesinde bir (Ahlwardt, nr. 2281), Süleymaniye Kütüphanesi'nde iki nüshası mevcuttur (Tırnovalı, nr. 1412/10. Yazma Bağışlar, nr. 769/1).

¹³ Dâvûdu'l-Karsî, er-Risaletü'n-nûriyyeve'l-mișkatü'l-kudsiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, nr. 6383, vr. 1b

d.Şerhu'd- dūrri'l- yetim

Birgivi'nin tecvidle ilgili ed-Dūrri'l-yetim adlı Arapça eserinin şerhidir. Manisa İl Halk Kütüphanesinde bir nüshası mevcuttur (nr. 4559/3).

2. Hadis İlmine Dair Eserleri

a. Şerhu Usûli'l-hadîs li'l-Birgivî

Öğrencilerine Sahîh-i Buhârî'yi okutmadan önce hadis usulüne dair bilgi vermek için Birgivi'nin konuyla ilgili olan Arapça risâlesini şerhetmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi'nin çeşitli bölümlerindeki on yedi ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ndeki üç nüshasının yanı sıra dünyanın çeşitli kütüphanelerinde pek çok nüshası bulunan şerhin ayrıca birçok baskısı yapılmıştır (İstanbul 1272'de iki defa, 1275, 1288'de iki defa, 1293, 1298, 1312, 1314, 1326; Bulak 1303). Eser hem ilim erbabının hem de öğrencilerin ilgisini çekmiş, bu sebeple tercüme edilmiş ve üzerine hâşiyeler yazılmıştır. Galata kadılarında Babakaleli Abdülaziz Ahmed Efendi'nin Mukarribü't-tâlibîn adıyla yaptığı Türkçe tercümesi yayımlanmıştır (İstanbul 1290). İstanbullu Şevket Mustafa Efendi'nin hâşiyesi (İstanbul 1298, 1321) ile Medine Mahmûdiye Medresesi müderrislerinden Yûsuf Şükrî el-Harpûtî tarafından yazılan hâşiye de basılmıştır (İstanbul 1293)¹⁴

3.Kelam İlmine Dair Eserleri

a. Şerhu'l-kasidetü'n-nûniyye

Dâvûdu'l-Karsî. Hızır Bey'in (ö.863/ 1459) kelâm ilmi ile ilgili yazdığı el-Kasidetü 'n-nûniyye 'ye biri Türkçe, diğeri Arapça iki şerh yazmıştır. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde iki (Kasîdecizâde, nr. 166; Hasan Hüsnü Paşa, nr. 1177/3), British Museum (Add., 5987/II) ve Lefkoşe'de Sultan II. Mahmud Kütüphanesi'nde de (nr. 1101/2) birer nüshası mevcuttur. Müellif, Şerhu'l-Kasîdeti'n-nûniyyeti't-tevhîdiyye adını taşıyan Arapça şerhini 1169 (1756) yılının sonlarında Birgi'de tamamlamıştır. Şerhin çeşitli kütüphanelerde birçok yazması mevcuttur (Brockelmann, GAL Suppl., II, 321; Rieu, Catalogue, s. 5b-6a; Ahlwardt, nr. 2003).

¹⁴Cemil Akpınar, ‘‘Dâvûdu'l-Karsî’’, **İslam Ansiklopedisi**, IX. Cilt, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s. 29.

b. Şerh'u Âmentü billâh

Âmentü metni üzerine Mâtürîdî mezhebine yani ehl-i sünnet ve'l-cemaat akidesine göre yazılmış Türkçe bir şerh olup Süleymaniye Kütüphanesi'nde üç (Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2174/2; Hasan Hüsnü Paşa, nr. 1177/4; Hacı Mahmud Efendi, nr. 1490/1), Köprülü (III. Kısım, nr. 250/1), Manisa İl Halk (nr. 5822/15) ve Saraybosna Gazi Hüseyin Bey (nr. 3284/6; bk. Dobraca, I, 429) kütüphanelerinde birer nüshası bulunmaktadır.

c. Risâle fî beyânî mes'ele'ti'l ihtiyârâtî'l cüz'iyeye ve'l-idrâkâtî'l-kalbiyye

İnsana ait fiiller ve insan iradesi ile kader konularına dair bir risaledir. Eserde bu konunun Kelâm ilmine dair olduğunu belirtmekle beraber daha önce çok az âlimin bu konuyu müstakil olarak ele alıp açıklamaya çalıştıkları için bu eseri yazdığını belirtir.¹⁵ Süleymaniye Kütüphanesi'nin çeşitli bölümlerinde sekiz, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde iki (nr. 3129/1, 5950/2), Üsküdar Hacı Selim Ağa (nr. 1273/4) ve Köprülü (III. Kısım, nr. 720/3) kütüphanelerinde birer nüshası bulunmaktadır. Aynı risâlenin Saraybosna Gazi Hüseyin Bey Kütüphanesi ile (nr. 1102/7; bk. Dobraca, I, 472-473) Mısır Millî Kütüphanesi'nde de (Fihristü'l-kütübî'l-'Arabiyye, I, 182; Fihrisü'l-mahtûât, I, 364) birer yazma nüshası mevcuttur.

d. Şerhu Kasîdeti Bed'i'l-Emâlî

Ali b. Osman Siracuddin el-Fergâni el-Ûşî'nin el-Emâlî adıyla bilinen akaide dair kasidesi üzerine yazdığı bu şerhinde ehl-i sünnet görüşlerinin doğruluğusavunarak ispat etmeye çalışmaktadır. Eserin Lefkoşe'de Sultan II. Mahmud Kütüphanesi ile (nr. 1431) Saraybosna'daki Gazi Hüseyin Bey Kütüphanesi'nde (nr. 3284/1) birer nüshası vardır.

4. Mantık İlmine Dair Eserleri

a. el-Mû'cez fi şerhi Tehzibi'l -mantık

Teftâzânî'ye ait Tehzibü'l-mantık ve'l-ke'lâm'ın birinci kısmının şerhidir. Dâvûdu'l- Karsî'nin, hem Tehzibü'l-mantık, hem de Ali b. Ömer el-Kâtibî'nin yine eş-Şemsîyye'sine daha önce yazılmış olan şerhlerden de faydalanarak tamamladığını belirttiği bu eserin müellif hattı nüshası Köprülü Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (III. Kısım, nr. 325). Eserin başka bir nüshası Lefkoşe'de Sultan II. Mahmud

¹⁵Dâvûd b. Muhammed el-Karsî, *Risale fi'l- İradeti'l- Cuz'iyeye*, İstanbul, 1312, s. 16.

Kütüphanesi'ndedir (nr. 140/1). Âkifzâde el-Amâsî'nin Hâşiyetü't-Tehzîb adıyla kaydettiği eser de (el-Mecmû', vr. 138) muhtemelen bu şerhtir.¹⁶

b. Tekmile li-Tezhebi'l-mantık

Tezhib'in birinci kısmının özetine bazı tamamlayıcı bilgilerin eklenmesiyle oluşmuş yeni bir mantık metnidir. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde üç (Kasâdecizâde, nr. 708/2; Çelebi Abdullah Efendi, nr. 48/1; Yazma Bağışlar, nr. 258), Ezher Kütüphanesi'nde (Fihrisü'l-mektebeti'l-Ezheriyye, III, 421) bir nüshası bulunmaktadır.

c. Şerhu Tekmileti't-Tehzîb fi'l-mantık

Dâvûdu'l-Karsî yukarıda bahsettiğimiz el-Mû'cez adlı eserini özetlemek suretiyle bu şerhi yazmıştır. Bir şerh özeti niteliğini taşıyan bu eseri 1152/1739 yılında Mısır'da bitirmiştir.¹⁷ Şerhin Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki pek çok nüshası yanında (Kasâdecizâde, nr. 708/1) Lefkoşe'de Sultan II. Mahmud Kütüphanesi ile (nr. 1128), Ezher (Fihrisü'l-mektebeti'l-Ezheriyye, III, 421), Bratislava (Petracek v.dğr., nr. 237) ve Princeton Üniversitesi (Mach, nr. 3254) kütüphanelerinde de birer nüshası bulunmaktadır.

d. el-Îsâguci'l-Cedid ve'd-Dürrü'l-Ferid

Kıbrıs'ta bulunurken çok kısa bir sürede yazdığını söylediği, el-Îsâgûcî'den esinlenip oluşturulan yeni bir mantık eseridir.¹⁸ Eserin Hacı Selim Ağa (nr. 1273/11), Lefkoşe'de Sultan II. Mahmud (nr. 204/1 ve 1636/2) ve Princeton Üniversitesi (bk. Mach, nr. 3190) kütüphanelerinde nüshaları bulunmaktadır. Eseri, Kıbrıs'tan Birgi'ye döndükten sonra eş-Şerhu'l-cedîd 'ale'l-Îsâguci'l-cedîd adıyla şerhetmiş ve bu eserin ferâğ kaydına Birgîvî ile beraber haşrolma dileğini eklemiştir. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi ile (İzmir, nr. 830/3) Akhisar Zeynelzâde Kütüphanesi'nde (nr. 156/8) birer nüshası bulunmaktadır. Silleli Osman Hamdi bu şerh ile Şerhu'l-Îsâguci'yi birbirine karıştırdığından eserin telif tarihini 1169 (1755) olarak vermiştir.

¹⁶Cemil Akpınar, "Dâvûdu'l-Karsî", **İslam Ansiklopedisi**, IX. Cilt, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s. 29.

¹⁷Dâvûdu'l-Karsî, **Şerhu Tekmileti't-Tehzîb fi'l-mantık**, Millet Kütüphanesi, Arabi, 4446/7, vr.124b

¹⁸Dâvûdu'l-Karsî, **el-Îsâguci'l-Cedid ve'd-Dürrü'l-Ferid**, Süleymaniye Kütüphanesi, İzmir, 830/3, vr.101b

e. Şerhu'l-İsâgûcî fi'l Mantık

Esîrüddin el-Ebherî'ye ait meşhur mantık eserinin şerhidir. Eseri Kıbrıs'ta bulunduğu 1159 (1746) yılında öğrencilere kolaylık olması, "İsâgûcî" adlı eseri anlamak için çok uzun şerhler okumaya gerek olmadan bir ay gibi kısa bir sürede bu şerhi okuyup anlayabileceklerini söylemiş olup, eseri bir gün bir gece gibi kısa bir zamanda yazdığını zikretmiştir.¹⁹ Şerhin Köprülü Kütüphanesi'ndeki 1159 (1746) tarihli nüshası (III. Kısım, nr. 321) muhtemelen müellif hattıdır. Eserin Beyazıt Devlet (nr. 3129/3) ve Saraybosna Gazi Hüsrev Bey (nr. 5285/2; bk. Dobraca, I, 244) kütüphanelerinde de birer nüshası vardır (eserin diğer nüshaları için bk. Brockelmann, GAL Suppl., I, 843).

f. Şerhu'r Risâle fi'l Kazıyye ve Eczâihâ

Müellifin Lârende'de (Karaman) bulunduğu sırada, yörenin hayatta bulunan âlimlerinden Ebû Saîd el Hâdimî'nin mantığın önerme bahsiyle ilgili er-Risâle fi'l Kazıyye ve Eczâihâ adlı eserine yazdığı şerhtir. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde iki nüshası bulunmaktadır (Çelebi Abdullah Efendi, nr. 392/26; Tırnovalı, nr. 1325).²⁰

5.Cedel ve Münazara İlimine Dair Eserleri

a. Tezkire li-vezâ'ifi'l-bahhâsîn

İslâmî ilimlerin metodolojisi durumundaki cedel ve münazarayla ilgili bir eserdir. Aynı zamanda bu eser bir kısım bibliyografik kaynaklarda Âdâbu'l-Karsî adıyla da geçmektedir. Saçaklızâde Mehmed'in Takrîrü'l-kavânîn adlı mantık ilmine dair eserinin özeti ile Hüseyin Antâkî'nin yine mantık ilmine dair el-Hüseyniyye'sinden seçilen bazı bölümlerin buna eklenmesiyle yazılan bir eserdir. Eserin Mısır Millî Kütüphanesi'nde bulunduğu belirtilen (Fihristü'l-kütübi'l-'Arabiyye, II, 271; Ziriklî, II, 334) nüshasının müellif hattı olması muhtemeldir. Ayrıca Süleymaniye Kütüphanesi'nin çeşitli bölümlerinde bulunan altı nüshasından başka Beyazıt Devlet (nr. 3129/2), Lefkoşe'de Sultan II. Mahmud (nr. 204/2), Mısır Millî Kütüphanesi (Fihrisü'l-mahtûtât, II, 19), ile Bratislava (Petracek v.dğr. nr. 278)

¹⁹Dâvûdu'l-Karsî, Şerhu'l-İsâgûcî fi'l Mantık, Köprülü Kütüphanesi, III. Kısım, 321, vr.1b-2a

²⁰Cemil Akpınar, "Dâvûdu'l-Karsî", İslam Ansiklopedisi, IX. Cilt, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s. 30-31

ve Princeton Üniversitesi (Mach, nr. 3408) kütüphanelerinde birer nüshası mevcuttur.²¹

6. İlm-i Mikât'a Dair Eserleri

Dâvûd-i Karsî'nin kibleinin tayini ve ibadet vakitlerinin belirlenmesiyle ilgili iki risaleye de şerh yazdığı bilinmektedir.

a. Şerhu'r-Risale fi'l-amel bi'r-rub' el-mevsûm bi'l-mukantarât

Abbas Abdullah b. Rağab b. Taiboğa b. El-Mecdi (850/1447)'ye ait risalenin şerhidir. Eserin 15 Zilhicce 1154 (21 Şubat 1742) tarihli müellif nüshası Gotha'da bulunmaktadır (Pertsch, III, nr. 1418). Ayrıca Balıkesir İl Halk Kütüphanesi'nde (nr. 1069/2) sonu eksik bir nüshası vardır.²²

b. Şerhu'r-risâleti'l-fethiyye fi a'mâli'l-ceybiyye

Bedreddin el-Mardînî'nin konuyla ilgili eserinin şerhidir. Gök cisimlerinin hareketlerini ve bunlardan yararlanılarak vakit tayinlerinin nasıl yapılacağını anlattığı eseridir.²³ 1162 (1749) yılından önce yazdığı bu eserin Süleymaniye (Lâleli, nr. 2761/4), Balıkesir İl Halk (nr. 1069/2) kütüphaneleriyle Mısır Millî Kütüphanesi'nde (Tal'at, Mecmûalar, 366/1; bk. King, I, 552; II, 504) nüshaları bulunmaktadır.

7. Takrirât-ı Dâvûd Efendi

Mâ'lûmât adı ile de bilinen eserde Dâvûdu'l-Karsî, kelâm, tefsir, lügat, mantık, sarf ve nahv gibi çeşitli ilimlerle ilgili otüzüç anabâlıkta topladığı, Türkçe ve Arapça olarak yazdığı notları vardır. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde üç (Kasîdecizâde, nr. 664/3; Fâtih, nr. 5349/5; Denizli, nr. 402/2), Köprülü (III. Kısım, nr. 705/39) ve Saraybosna Gazi Hüsrev Bey (nr. 672/9; bk. Dobraca, I, 504) kütüphanelerinde birer nüshası mevcuttur.²⁴

8. Dâvûdu'l-Karsî'ye Nisbet Edilen Eserler

Dâvûdu'l-Karsî'ye ait olmadığı halde kütüphane ve kataloglarda, nüshaları bulunamayan şu eserler de ona nispet edilmiştir: Mecma'u'l-bahreyn fi Tefsiri'l-

²¹Cemil Akpınar, "Dâvûdu'l-Karsî", **İslam Ansiklopedisi**, IX. Cilt, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s. 31.

²²Cemil Akpınar, a.g.e., s. 31

²³Dâvûdu'l-Karsî, **Şerhu'r-risâleti'l-fethiyye fi a'mâli'l-ceybiyye**, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, 276/4, vr. 27-28

²⁴Cemil Akpınar, a.g.e., s. 31.

Kur’ân, Hulâsatü’l-havâşî alâ Tefsîri’l-Kâdî Beyzâvî, Risale fi tavzîhi’l-mukaddimâti’l-erba’a, Ta’likat alâ kavlihi te’âlâ “Mâ nensah min âyetin” (Âkifzâde el-Amâsî, vr. 138), Türkçe Şerh-i Tarîkat-i Muhammediyye (Silleli Osman Hamdi, s. 11).

9. Dâvûdu’l-Karsî’nin Hayatı ve Eserleri İle İlgili Yapılmış Çalışmalar

a. Tezler

- Gökhan Sebati Işkın, Dâvûdu’l-Karsî ve Şerhu izhâri’l-esrâr’ı (doktora tezi).
- Salih Sabri Yavuz, Hızır Bey ve Kasîde-i Nûniyyesi (yükseklisans tezi).
- Ömer Aslan, Kasîde-i Nûniyye’nin Tuhfetu’l-Fevâid alâ Cevâhiri’l-Akâid Adlı Şerhinin Sadeleştirilerek Ahiret Konusunun Değerlendirilmesi (yükseklisans tezi).
- Lokman Şen, Dâvûdu’l-Karsî ve Hadisçiliği (yükseklisans tezi).
- Yılmaz Özdemir, Dâvûdu’l-Karsî Hayatı Eserleri Şerhu Avâmili’l-Cedîd Adlı Eseri (yükseklisans tezi).
- Sezgin Elmalı, Molla Hayâlî’nin Kelâmî Görüşleri (Şerhu’l-Kasîdeti’n-Nûniyye Bağlamında) (yükseklisans tezi).
- Ömer Ergül, Dâvûdu’l-Karsî’nin Şerhu’l-Kasîdeti’n-Nûniyye Adlı Eserinin Tahkîk ve Değerlendirilmesi (Edisyon-Kritik) (yükseklisans tezi).

b. Makaleler

- Arif Yıldırım, Karlı Dâvûd (Dâvûdu’l-Karsî) Efendi’nin İrade-i Cüz’iyye Anlayışı.
- Ferrûh Özpilavcı, Dâvûdu’l-Karsî’nin Şerhu Îsâgücî Adlı Eserinin Eleştirmeli Metin Neşri ve Değerlendirmesi.
- İlyas Canikli, Dâvûdu’l-Karsî’nin Şerhu Risâle fi Usûli’l-Hadîs İsimli Eserinde Yer Alan Rivayetler Üzerine Bir Değerlendirme.
- Mustafa Göregen, Dâvûdu’l-Karsî’nin “Risâle fi Beyâni Sıfâtillahi Teâlâ” Adlı Risâlesi Bağlamında Kelâmcılığı ve Sıfatlar Konusundaki Görüşleri.
- Osman Bilgen, Dâvûdu’l-Karsî’nin (1169/1756) ‘Şerh alâ Usûli’l-Hadîs İsimli Eserinin Metodu ve Kaynakları Üzerine.
- Ömer Ergül, Dâvûdu’l-Karsî’nin Şerhu’l-Kasîdeti’n-Nûniyye Adlı Eseri Çerçevesinde Kelâmî Görüşleri.

- Resul Öztürk, Dâvûdu'l-Karsî (1169/1756) ve Kelâmî Görüşleri ve Kaynakları.
- Ruhattin Yazoğlu ve Bünyamin Çalık, Dâvûdu'l-Karsî'nin "el-Îsagüci Cedîd ve'd-Durru'l-Ferîd" Adlı Mantık Risâlesi Tanıtım ve Tenkitli Neşri.

c. Sempozyum Bildirileri

- Dâvûdu'l-Karsî'nin hayatı ve eserleri hakkında bazı sempozyumlar yapılmış olup,
- Uluslararası Aras Havzası Sempozyumu 5-8 Temmuz 2010, Kağızman, Kars. Resul Öztürk, Dâvûdu'l-Karsî (1169/1756) ve Kelâmî Görüşleri.
- Uluslararası Aras Havzası Sempozyumu 13-15 Aralık 2011, Iğdır, Resul Öztürk, Dâvûdu'l-Karsî (1169/1756) ve Kelâmî Görüşleri.
- Uluslararası Dâvûdu'l-Karsî Sempozyumu, 11-14 Mayıs 2017 Kars. Editör: Bünyamin Çalık bu sempozyumlar daha sonra makale ve bildiri şeklinde yayımlanmıştır.²⁵

10. Dâvûdu'l-Karsî'nin Arap Dili ve Edebiyatına Dair Eserleri

Dâvûdu'l-Karsî'nin araştırmamıza konu olan eserinin sarf ilmiyle ilgili olmasından dolayı onun Arap Dili ve Edebiyatına ait olan eserlerini ayrı bir başlık altında topladık.

a. Şerhu'l- Emsileti'l- Muhtelifi Fi's-Sarf

el-Emsile adlı sarf ilmine dair kitabın şerhi olup araştırmamıza asıl konu olan eseri olduğu için teferruatlı incelemesini ve bilgisini sonra vereceğiz.

b. Şerhu'l-Binâ

Müellifi meçhul el-Binâ' adlı temel sarf metni üzerine yazılmış olan bu şerhin bilinen tek nüshası Lefkoşe'de Selimiye Camii Kütüphanesi'ndedir (nr. 99/2).

c. Şerhu'l- 'Avâmil

Birgivi'ye ait el-'Avâmil adlı muhtasar nahiv risâlesinin şerhi olup Süleymaniye (Fâtih, nr. 4933/2), Saraybosna Gazi Hüsrev Bey (nr. 3285/3, bk.

²⁵Erdoğan Köycü, **Hadis Usulu Âlimlerinden Dâvûdu'l-Karsî'nin Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Literatür Denemesi**, Uluslararası Kars Âlimleri Sempozyumu Tam Bildiriler Kitabı, Sonçağ Yayıncılık, Ankara, 2018, s. 554.

Dobraca, I, 244) ve Lefkoşe Selimiye Camii (nr. 176) kütüphanelerinde birer nüshası vardır.

d. Şerhu İzhâri'l-Esrâr

Birgivi'nin nahve dair meşhur eserinin şerhidir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan 1175 (1761) tarihli nüshası (Fâtih, nr. 4933/1), müellifin talebelerinden Süleyman b. Yûsuf tarafından istinsah edilmiştir.

e. Muhtâru Muhtâri's-Sihâh

İsmâil b. Hammâd el-Cevherî'ye ait olup es-Sihâh, diye tanınan Tâcü'l-luga adlı Arapça sözlük üzerinde Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî tarafından Muhtârü's-Sihâh adıyla yapılmış ihtisar çalışmasının yeni bir ayıklama ile daha da kısaltılmış şeklidir. Eser, öğrencilerin kullanımı kolay bir sözlüğe sahip olmalarını amaçlayan bir çalışma niteliğindedir. Sözlüğün 1151 (1738) yılında tamamlanmış müellif hattı nüshası British Museum'da (Or., nr. 4185/1) bulunmaktadır (Rieu, Suppl., nr. 852; Brockelmann, GAL, II, 582; Suppl., I, 197).

f. Şerhu'r-Risâleti'l-Endelüsiyye fi'l- Arûz

1155 (1742) yılında yazılan ve Ebû'l-Ceyş el-Ensârî el-Endelüsî'ye ait Kitâbü'l-Arûz'un şerhi olan bu eserin Süleymaniye (Fâtih, nr. 5349/6), Wien (nr. 223) ve Princeton Üniversitesi (Mach, nr. 3833) kütüphanelerinde birer nüshası bulunmaktadır (ayrıca bk. Brockelmann, GAL, I, 378; II, 582; Suppl., I, 544).

B. el-Emsile

Eserimizi tanıtmaya geçmeden önce el-Emsile isimli Osmanlı medreselerinde ve günümüzde klasik eğitim uygulayan medreselerde okutulan bu meşhur eseri tanıtalım. Osmanlı dönemi medreselerinden günümüze kadar ulaşan ve aynı klasik metodu uygulayan günümüz medreselerinde de Arapça öğretiminde ilk okutulan ve ezberletilen kitaptır. el-Emsile'den sonra sırasıyla Binâ ve el-Mağşûd ile İzzeddin ez-Zencânî'nin el-İzzî ve Ahmed b. Ali b. Mes'ûd'un Merâh isimli kitapları okutulur. Klasik medrese eğitiminde "sarf cümlesi" olarak ismlendirilen bu beş kitapta amaç, öğrenciye kolaydan zora, basitten karmaşığa doğru kelime bilgisini ve yapısını öğretmektir. Bu yöntem öğrenciler tarafından bir tekerleme ile şöyle dile

getirilmiştir: “Emsile evlek evlek / Binâ’ yağlı börek / Mağşûd karış kuruş / ‘İzzî’de kırıldı kiriş / Yiğitsen Merâh’a giriş.”²⁶

el-Emsile’nin yazarı bilinmemekte olup, bazı âlimler tarafından, saygıdan dolayı olabilir, eserin Hz. Ali’ye ait olduğu ifade edilmiştir.

Kitap “nasara” fiilinin zamanlara ve şahıslara yani zamirlere göre çekimleri ile bu fiilden türetilen isim ve fiillerin “muhtelif” ve “muttarid” çekim örneklerinden meydana geldiği için “el-emsiletü’l-muhtelife” ve “el-emsiletü’l-muttaride” olmak üzere iki kısımdan oluşur. el-Emsiletü’l-muhtelifede “nasara” fiilinden türetilen fiiller ile isimlerin yapıları tanıtılmıştır. Yirmi dört siğa şeklinde yazılan bu kalıplar belirli bir sıraya göre dizilmiştir. Fiillerin adı, zamanı, olumlu-olumsuz, tekil-ikil-çoğul, eril-dişil, mâlum-meçhul halleri ile anlamı ve şahsı; isimlerin ise, cinsi, eril-dişil, tekil-ikil-çoğul halleri, ve anlamları Türkçe olarak açıklanmıştır.

el-Emsiletü’l-muttaride kısmında ise bu yirmi dört siğa birer birer incelenerek zamirlere; etken, edilgenliğine, olumlu, olumsuz durumlarına göre çekimleri ve tanımları yapılmıştır.

Emsile-i muhtelife çekimleri 24 siğa:

- نَصَرَ : yardım etti-mazi fiil
- يَنْصُرُ : yardım ediyor-müzari fiil
- نَصْرًا : yardım etmek-mimsiz masdar
- نَاصِرٌ : yardım edici-ismi fail
- مَنْصُورٌ : yardım olunmuş-ismi meful
- لَمْ يَنْصُرْ : yardım etmedi-cehdi mutlak
- لَمَّا يَنْصُرْ : yardım etmedi-cehdi müstağrak
- مَا يَنْصُرْ : yardım etmiyor-nefi hal
- لَا يَنْصُرْ : yardım etmez/etmeyecek/etmiyor(genel)-nefi istikbal
- لَنْ يَنْصُرْ : (hiç ,asla)yardım etmez/etmeyecek-te'kidli nefi istikbal
- لِيَنْصُرْ : yardım etsin!-emri gaib
- لَا يَنْصُرْ : yardım etmesin-nehyi gaib
- أَنْصُرْ : yardım et!-emri hazır
- لَا تَنْصُرْ : yardım etme!-nehyi hazır

²⁶İsmail Durmuş, “el-Emsile”, **İslam Ansiklopedisi**, IX. Cilt, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, s. 166-167

- مَنْصَرٌ : yardım etmek,yardım edilecek zaman,yardım edilecek mekan-mimli masdar,ismi zaman,ismi mekan(bu üç mana için de kullanılır)
- مِنْصَرٌ : yardım edecek alet-ismi alet
- نَصْرَةٌ : bir kere yardım etmek-masdar bina-i merra
- نَصْرَةٌ : bir çeşit yardım-masdar bina-i nev'i
- نُصَيْرٌ : küçücük/azıcık yardım etmecik-ismi tasğir
- نَصْرِيٌّ : yardım etmeye mensub-ismi mensub
- نَصَارٌ : çok yardım edici-mübalağalı ismi fail
- أَنْصَرٌ : ziyade yardım eden-ismi tafdil
- مَا أَنْصَرَهُ : acep yardım etti-fiili taaccubu evvel
- وَ أَنْصِرْ بِهِ : (iki kat) ne acep yardım etti-fiili taaccubu sani

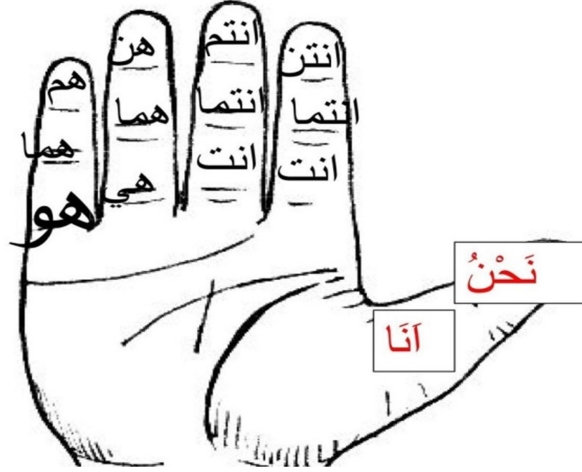
Yukarıda yazdıklarımız emsilenin muhtelif kısmı olup 24 siğadan oluşmaktadır. Ayrıca her siğanın kendine ait malum ve meçhul çekimleri olup bunlarada emsile-i muttaride diyoruz. Şimdi muttaride kısmı ile ilgili bazı örnekler verelim.

Öncelikle munfasıl zamirlerin el çekimini verdikten sonra mazi ve muzari fiillerin bu zamirlere göre parmak ile çekimlerini gösterelim.

Şekil 1 Emsile-i Muttaride Çekiminde El ve Parmakların Kısımları

	هَمَّ	هَنَّ	أَنْتُمْ	أَنْتُنَّ	
Cem'	هَمَّ	هَنَّ	أَنْتُمْ	أَنْتُنَّ	
Tesniye	هُمَا	هُمَا	أَنْتُمَا	أَنْتُمَا	نَحْنُ
Müfred	هُوَ	هِيَ	أَنْتَ	أَنْتِ	أَنَا
	Müzekker Gaib	Müennes Gaib	Müzekker Muhatab	Müennes Muhatab	Nefs-i Mütekellim

Şekil 2 Emsile-i Mutterideye Göre Munfasıl Zamirlerin Çekimi

YARDIM ETTİ			
نَصَرُوا	نَصَرْنَ	نَصَرْتُمْ	نَصَرْتُنَّ
yardım etti'ler erkekler	yardım etti'ler kadınlar	yardım etti'niz erkekler	yardım etti'niz kadınlar
نَصَرَا	نَصَرَتَا	نَصَرْتُمَا	نَصَرْتُمَا
yardım etti'ler iki erkek	yardım etti'ler iki kadın	yardım etti'niz iki erkek	yardım etti'niz iki kadın
نَصَرَ	نَصَرَتْ	نَصَرْتَ	نَصَرْتِ
yardım etti bir erkek	yardım etti bir kadın	yardım etti'n bir erkek	yardım etti'n bir kadın
			نَصَرْنَا
			yardım etti'k

Şekil 3 Emsile-i Mutteride Mazi fiil Çekimi

الفِعْلُ الْمُضَارِعُ

Şekil 4 Emsile-i Muttaride Muzari Fiil Çekimi

IV. DÂVÛD B. MUHAMMED EL-KARSÎ'NİN ŞERHU'L-EMSİLETİ'L-Fİ'S-SARF ADLI ESERİ VE BU ESERDEKİ YÖNTEMİN GÜNÜMÜZ ARAPÇA EĞİTİMİNDEKİ UYGULANABİLİRLİĞİ VE ÖNEMİ

A. Eser Hakkında

Araştırmamıza konu olan Dâvûd B. Muhammed El-Karsî'nin Şerhu'l-Emsileti'l-Muhtelifi fi's-Sarf Adlı bu şerhi, Mısır'daki müderrisliği sırasında Arapça öğretiminde yabancılar için uygulanan metottan farklı bir usul uygulamak amacıyla kaleme almıştır. Eser Brockelmann tarafından yanlışlıkla Muslihuddin Sürûrî'nin Şerhu'l-Emsile'sinin bir hâşiyesi olarak kaydedilir (GAL, II, 579, 582; Suppl., II, 498, 650). Şerhin Süleymaniye (Esad Efendi, nr. 3123/4; Fâtih, nr. 5354/3; Hacı Mahmud Efendi, nr. 6091; Yozgat, nr. 507/5), Beyazıt Devlet (nr. 6613/2), Berlin (Ahlwardt, nr. 6821) ve Hersek Mostar (Hasandediç, nr. 297/11) kütüphanelerinde mevcut pek çok yazma nüshası yanında İstanbul'da çeşitli tarihlerde yapılmış birçok baskısı da bulunmaktadır (1263, 1272, 1273, 1274, 1281, 1291, 1301, 1304). Dâvûdu'l-Karsî Birgi'de bulunduğu sırada aynı esere bir de Türkçe şerh yazmıştır. Bu şerhin de Süleymaniye Kütüphanesi'nde iki (Esad Efendi, nr. 3123/3; Fâtih, nr. 5354/1), Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde üç (nr. 6613/1, 6512/4, 6763/2), Lefkoşe'de Sultan II. Mahmud Kütüphanesi'nde bir nüshası (nr. 450/4) mevcuttur. Ayrıca Arapça şerhin baskılarının kenarında yayımlanmıştır.²⁷ Eseri içerik ve şekil yönünden inceleyerek konusu ve hangi amaçla yazıldığına dair müellifimizin beyanı doğrultusunda açıklamalarda bulduk. Ayrıca müellifimizin bu esere dair birde sonradan yazdığı Osmanlı Türkçesi ile kaleme aldığı bir çevirisi olduğundan onuda dikkatlice inceledik. Eser hakkında bilgi verebilmek ve eseri inceleyebilmek için öncelikle günümüz Türkçesine çevirdik. Çeviriyi yaparken eserimizin Arapça el

²⁷Cemil Akpınar, ‘‘Dâvûdu'l-Karsî’’, *İslam Ansiklopedisi*, IX. Cilt, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s. 30.

yazması olması, kelimelerin iç içe geçmiş olması ve eserin fazla orijinal kopyasının bulunmaması gibi nedenlerden dolayı oldukça zor bir süreç yaşadık. Ayrıca eserdeki dilin daha çok klasik Arapça'ya yakınlığı günümüz modern Arapça'sında çoğu kelimelerin kullanılmayışı Türkçe'ye çeviri yaparken en yakın anlama gelebilecek kelimeleri seçtiğimiz ve üzerinde büyük emek harcadığımız bir araştırma doğurdu. Bu nedenle eserde anlatılan siğalar hakkında bilgi verirken orijinal metine bağlı kalabilmek, anlatılan ifadenin tam karşılığını verebilmek adına en yakın anlama gelecek kelimeleri kullandık. Bildiğimiz gibi yabancı bir dilden çeviri yapılırken, çeviri yapılan dildeki kelimeler ifadenin tam orijinal anlamını karşılamıyor veya tek kelimelik bir ifadeyi iki veya daha fazla kelime ile ifade etmek gerekiyor ki Arapça gibi zengin bir kelime ve anlam yalpazesine sahip bir dil için bu iş dahada zorlaşıyor. İncelediğimiz eserde müellifimiz Dâvûdu'l Karsî diğer yazarlara ait çoğu şerhte olduğu gibi emsile-i muhtelifeyi 24 siğa olarak almış, her siğanın açıklamasını birer birer yapmıştır. Her siğa için yaptığı açıklamalarda kendi kendine sorular sorarak sanki ders işliyormuş, karşısındaki öğrenciler anlamadıkları ve merak ettikleri konuları ona soruyormuşçasına cevaplar vererek akıllarda en ufak bir soru kalmayacak şekilde açıklamalarda bulunmuştur. Günümüzde modern eğitim metodlarında kullanılan en önemli öğretim tekniklerinden olan soru-cevap tekniğini bu derece güçlü ve düzenli bir şekilde kullanması onun iyi bir öğretmen olduğunun ve çeşitli ilim dallarında dersler verdiğinin en büyük kanıtıdır. Eserde Emsile kitabını olduğu gibi yani 24 siğanın düzenini, sırasını değiştirmeden aynı şekli ile kabul etmiş, bu sıralamanın neden bu şekilde yapıldığını, örneğin mazi fiilin neden muzari fiilden önce anlatıldığını açıklayarak bütün siğalar için aynı soruya ayrı ayrı cevaplar vermiştir.

Eserimiz şekil itibarı ile el yazması olduğundan daha önce bahsettiğimiz gibi çoğu kelimelerin iç içe girmiş olması ve günümüz modern dilinde kullanılmayan bir çok kelime bulunmasından dolayı orijinal Arapça metni bilgisayar harf karakterleri ile yeniden yazılırken uzun lugat araştırmalarına neden olmuş ve bütün kelimelerin orijinal metine göre aynı şekli kullanılarak yazılmıştır. Ayrıca bizden sonra benzer konularla ilgilenecek, çalışmamızı okuyacak olan araştırmacılara kolaylık olması açısından gerekli noktalama işaretleri konulmuş olup, herhangi bir anlam karmaşasına yol vermemek için kolaylık sağlanmıştır. Eserin daha iyi anlaşılması

için daha önce yukarıda bahsettiğimiz 24 siğayı aşağıda özetler halinde, orijinal metnede bağlı kalarak anlattık.

Müellifimiz eserine giriş yaparken; Arapça'yı, sözün anahtarı kılan, İslam akâidinin tahrîri için onu bir merdiven haline getiren Allah'a hamd, yaratılmışların en hayırlısı Rasûlümüz Muhammed'e, âline ve ashâbına Kıyamet Günü'ne kadar salâtu selâm olsun diyerek ilmî gelenekler doğrultusunda besmele, hamdele, salvele ile başlar. Ayrıca Arapça'yı ilimlerin kapısını açan bir anahtar ve o ilimlere ulaşmak için bir merdiven olarak görür. Eserde kendisini el-Ğani olan Allah'a muhtaç fakir bir kul, Celî ve Hafî lütfu ile Allah'ın ona muamele etmesi niyaziyle, Dâvûd b. Muhammed el-Karsî el-Hanefî olarak tanıtır. Ve sarf ilminin, Arapça ilimlerinin en şerefli, edebî sanatların en asaletlisi olduğunu, kendi zamanında yaşayan âlimlerin ise talebelere sözün inceliklerini öğretmekten yüz çevirdiklerini, bu eğitimin de taklidin esiri altında olan küçük bir gurubun eline düştüğünü, onların da bu ilmi, kanıtlama ve inceleme olmaksızın, yöntem ve metodları doğru kullanmadan öğrettiklerini söylüyor. Bu nedenlerden dolayı, bazı ilimlerin öğretimi ile meşgul olduğu bir sırada sarf ilmini daha iyi öğretmek, öğrencilere kolaylık sağlamak ve el-Emsile kitabının daha iyi anlaşılması için bu şerhi yazdığını beyan ediyor. Her ilim talebesinin maksadına doğru ilerlemeden önce üç hususu iyi bilmesi gerektiğini söyleyerek bu hususları: Birincisi; meçhul bir şekilde değil de cümleten ve malum bir şekilde bu ilmin tanımını iyi bilmek. İkincisi; konusudur, yani bu ilmi diğer ilimlerden ayırt etmek üzere bu ilimle neyi öğreneceğini bilmek, böylece sadece bu ilim için gayret eder, ilgisiz şeylerle uğraşmaz. Üçüncüsü ise amacdır ki isteğini ve şevkini artırır ve gayreti boş olmaz diyerek sıralıyor. Sarfın bir usul ilmi olduğunu, bu ilim aracılığıyla Arapça sözleri oluşturan yapıların durumlarının tanınabileceğini ve bunun îrab ile alakası olmadığını belirtir. Konusunun ise Arapça sözlerin yapıları olduğunu ve amacının ise kelimelerin anlamlarını ifade ederken hataya düşmemek için yapılarının durumlarının bilinmesi olduğunu söyleyerek Emsile'de geçen bazı terim ve ifadelerin açıklaması ile devam eder.

“هذه” nin, kişinin zihnindeki hazır ve düzenli olan ilmin tümünü temsil ettiğini, “الأمثلة” nun, ayrı ayrı verilen örneklerin tümünü izah etmek için kullanıldığını, “المختلفة” nun, harflerin aslı yahut harflerin birleşimi, tertibi, harekesi ve sükunu ile meydana gelen yapının birbirlerinden farklı olduğunu belirtmek için kullanıldığını açıklar. el-Halil ve Sibeveyh'e göre harflerin tarifinin; harfler ve zaid hemze

olduğunu, el-Müberred'e göre ise bunun aksi olduğunu belirterek Emsile'nin "أمثلة" misalin "مثال" çoğulu olduğunu belirtir. Ayrıca emsile kelimesinin lügat açısından benzetme, örf açısından ise bir bütünü temsil eden fertlerdenden biri olduğunu ve bu amaçla kullanıldığına vurgu yapar. Sonra "çoğul" un sahih ve mükesser olmak üzere iki kısım olduğunu; Birinci yöntemin, tekil bir ismi çoğul yapmak için müfredinin yapısı değişmeden oluşturulacağını, ikincisinin ise bunun tam aksi olduğunu söyler. Mükesserin "azlık" için dört vezninin "أفعال، أفعلة، فعلة" bulunduğunu, cem-i sâlimin ise hep aynı kalıpta geldiğini söyleyerek cem-i mükesser kalıplarına örnekler "غلمان ve غلمة", "رجل çoğulu أرجل ve رَجُل çoğulu رجال" gibi örnekler verir. Kitabını okuyacak olanlara ve öğrencilere ey zekî olan sen! bu misalleri bir düşün, Allah seni ilme muvaffak kılsın, seni inşaAllah onu tamamlamaya yöneltsin diyerek dua eder.

Daha sonra kitabın asıl konusu olan 24 siğaya geçerek, bu örneklerin söylendiğinde, bu farklı örneklerin ne olduğu sorulacak olursa cevaben; "نصراً ينصر" vs. yani bu lafızların tümünün olduğunu beyan eder.

el-Emsile kitabındaki sıra, düzen ve örneğe uygun olarak, mazi fiil ile başlar. "نصر" mazi, malum, müfred, müzekker, gaib bir fiil olup, Arapça'daki manasının, mazi zamanda gaib birinin yaptığı yardım etmek fiili olduğunu, Türkçe'deki manasının ise "yardım etti geçmiş zamanda bir gaip" şeklinde olduğunu ayrı ayrı açıklar. "نُصِرَ" mazi fiilinin ise müfred, müzekker, gaip, mazi, meçhul yapısında bir fiil olup, Arapça'daki manasının mazi zamanda gaib biri için yardım edilmek olduğunu Türkçe'deki manası ise "yardım olundu geçmiş zamanda bir gaibe" şeklinde olduğunu açıklar. Mazi zamanda yahut geçmiş zamanda sözünün, yeni başlayanlara öğretileni izah etmeye yönelik bir açıklama, bir gaib sözünün ise karşılıklı konuşmadığımız, fiili yapan kişi için kullandığımız bir açıklama olduğunu söyleyerek. Burada mazi fiille ilgili on soru sorarak bunların cevabını verir.

İleri sürdüğü birinci soru: Niçin mazi fiil muzari fiilden önce açıklanmıştır? sorusuna, önce gelmesinin beş sebebi olduğunu söyler; ve bunları zamanî, rütbî ve şerefi ki bunların zaten belli olduğunu ve ayrıca bir sebebinde tab'î olduğunu belirterek, beşincisinin ise mazi fiilin daha çok kullanılmasından dolayı kullanıma daha çok ihtiyaç duyulan fiil daha önce açıklanır diyerek cevap verir.

İkinci sorusu: Lügat olarak, yani Arapların örfünde fiilin manası nedir, ıstılahi olarak, yani sarf ehlinin örfünde ve anlayışında manası nedir? sorusuna fiil lügatta bir

hadisenin vukuu, yani dışarıda mevcut olan bir olayı belirtirken, İstilahî olarak ise hadisenin konusuna işaret eden bir kelimedir ve yapısı üç zamandan biri üzeredir ve belirli bir fâile ya da herhangi bir fâile ait olduğunu söylerek cevap verir.

Üçüncü soruda: İstilahî fiil, bir konunun, yapının, bir toplamın yahut bir işaretin ismi midir? Veya bu üçünden biri midir? sorusuna tercih edilen manaya işareti itibariyle yalnızca konunun ismi olmasıdır. Zira fiil bir kelimedir, kelime ise tek bir sözdür. Yapı ise sözün durumudur. O halde fiilin işareti ve manası birdir. Fiil işaret açısından bağımsızdır. Fiilin işaret ve manası bu üçünün haricindedir. Hadise, zaman ve tercih edildiği üzere belirli bir faile yahut herhangi bir faile ait olup bir manaya işaret eder. Zira üç harf üzere olan (نصر) lafzını mücerret olarak almak istersek isim olur, mazi fiil olmaz. Zira her şeyin lafzı isimdir diyerek cevap verir.

Dördüncü soruda ise: Mazinin manası ve ıstilahî olarak manası nedir? sorusunu sorarak, öncelikle lügat olarak manasını önceki şey ve önceki zamana, İstilah olarak manasının ise, yapısıyla önceki zamana yahut konusuyla önceki bir hadiseye işaret eden bir fiil olduğunu söyler.

Beşinci soruda: Malumun ve meçhulün lügat manası nedir, ıstilahî manası nedir? sorularını sorar. Cevabında ise, malum, lügat olarak bilinen şeydir. İstilah olarak ise failini gösteren fiildir. Mesela; (ضرب زيداً عمراً) Bunun sülasideki alâmeti ilk ve son harfinin fetha olmasıdır. Meçhul ise lügat olarak bilinmeyen şeydir. İstilahî olarak da faili düşürülen ve mefulüne işaret edilen fiildir. Mesela; (ضرب عمر) Bunun sülasideki alâmeti de ilkinin damme, ikinci harfinin kesra olmasıdır diyerek açıklamada bulunur.

Altıncı sorusunda: Müfredin lügat ve ıstilahî manalarını sorar. Müfredin lügatte bağımsız olarak bulunan erkekler manasında olduğunu, İstilahî olarak ise dört manasının bulunduğunu söyler. Bunların birincisi; birleşik olmayandır. İkincisi; cümle olmayandır. Üçüncüsü; muzaf olmayandır. Dördüncüsü ise müsenna (ikil) veya cemi (çoğul) olmayandır diyerek sıralar.

Yedinci soruda: Müzekkerin lügat ve ıstilahî anlamı nedir? sorusuna açıklık getirir. Müzekker her ikisinde de müennes olmayandır diyerek sözü kısa tutar.

Sekizinci soruda: Gaib'in lügat ve ıstilahî manası nedir? sorusuna her ikisinde de manasının, hazır bulunmayan ve konuşanın kendisi olmayan diyerek cevap verir.

Dokuzuncu soruda: Malumun tüm türleri mazi ve meçhulün türleri gibi midir? Sorusuna açıklık getirerek emsile-i muttaride çekimlerini sıralar. Her ikisinde zamirlere işaret etmesinden dolayı her birinin on dört örneğinin olduğunu ve bunların Emsile-i Muttaride olarak isimlendirildiğini söyler. Her birinde fiilin aslının olduğunu ayrıca müfred, tesniye ve cemi gaib için sülasi yapının değişmeyeceğini beyan eder. Gaib için (نصر، نصراً، نصروا)، müfred gaibe için de sülasidir (نصرت، نصرتاً، نصرتن). Muhatap için (نصرت، نصرتاً، نصرتم)، muhataba için de sülasidir (نصرت، نصرتاً، نصرتن)، ayrıca mütekellim için ikil olduğunu ilki tek başına mütekellim için, diğeri başkasıyla mütekellim içindir, (نصرت، نصرتنا) diyerek zamirlere göre çekimlerini yapar. Malum ve meçhul olarak mananın zaptından ve hocasından lisan üzere öğrendikten sonra zeki kişi için manalarının açık olduğunu belirterek konunun uzamasını istemediğini bu nedenle yazarak açıklamaya gerek olmadığını söyler.

On üçüncü ve son soruda: (نصر)'nın malumu ve meçhülü nedir? sorusunu cevaplandırarak, mazi fiile noktayı koyar. Öncelikle, malumu meçhule çevirmenin kuralının, faili cümleden düşürüp mefulüne işaret edilmesi, sonra mefulü mansub bir zamir ise merfu bir zamirle meçhule çevrilmesi olarak tanımlayarak, (ضرب زيداً عمراً) ifadesinin meçhülü (ضربَ عمرَ) şeklindedir diyerek örneklendirir. (زيد ضربته) ifadesinin meçhülü ise (زيد ضرب) şeklinde olduğunu, (زيدان ضربهما) ifadesinin meçhulünün (زيدان) şeklinde olduğunu, (زيدون ضربوا) ifadesinin meçhulünün (زيدون ضربوا) şeklinde olduğunu göstererek tekil, ikil ve çoğul örneklerine açıklık getirir. Ardından tekrar okuyucusuna ve öğrencilere seslenerek “Eğer sen zeki biriysen diğerlerini de buna kıyas et. Yoksa kalın kafalı ve kıt akıllı olana uzun uzadıya anlatmak fayda vermez” diyerek anlattıklarının üzerinde düşünülüp diğer fiillerle kıyas yapılmasını ister. Meçhülü maluma çevirmenin kaidesini ise cümledeki naibi düşürerek failine işaret edilmesiyle yapılacağını, malum olabilmesi için failin bilinmesi kaçınılmaz olduğunu söyler. Ayrıca şunu da bil ki diyerek fail ve mefulü söylenmeyen fiilin ne malum, ne de meçhul olacağına vurgu yaparak, (نصر- نصراً- نصروا) malum fiiller olduğunu, (نصر- نُصراً- نُصروا) meçhul fiiller olduğunu son olarak çekimleri ile gösterir.

İkinci siğada (ينصر) muzari fiilini ele alarak malum, müfred, müzekker, gaib bir fiil olduğunu söyler. Arapça'daki manasının şimdiki yahut gelecek zamanda yardım ediyor/edecek anlamında, Türkçe'deki manasının ise “Yardım eder şimdiki halde ya da gelecek zamanda bir gaip er.” olduğunu söylerken, bu fiilin malum ve sülasideki alametin ilk harfinin fetha olduğunu beyan eder. (ينصر) nun ise muzari, meçhul,

müfred, müzekker, gaib bir fiil olup, Arapça'daki manasının şimdiki yahut gelecek zamanda gaib biri için yardım ediliyor anlamına geldiğini ayrıca Türkçe'deki manasının ise “yardım olunur şimdiki halde veya gelecek zamanda gaib bir ere” şeklinde olduğunu belirtir. Sülasideki alametinin, ilk harfinin damme, sondan önceki harfinin fetha olduğunu, şimdiki yahut gelecek zamandan sözünün, yeni başlayanların iyi bilmesine dair bir açıklama olduğunu, gaib sözü ile ise hazırda bulunmayan veya karşılıklı konuşulmayan faili anlatmak için kullanılan kelime olduğunu söyler. Burada da önceki gibi on soru ve önceki gibi on cevap olduğunu, Muzari fiilinde, mazi fiilde olduğu gibi daha çok kullanılmasından dolayı masdardan sadece rütbece önce olduğuna açıklık getirir. Muzarinin lügat olarak benzerlik manasına gelip, ıstılahî olarak ise şimdiki yahut gelecek zamanın yapısına ya da şimdiki yahut gelecekteki bir hadisenin konusuna işaret eden bir kelime olduğunu belirtir.

Dâvûdu'l-Karsî üçüncü siğa olan masdar hakkında, (نصراً) nın müfred bir mimsiz bir masdar olduğunu Arapça'daki manasının (النصرة) yardım etmek fiilinin mefulü için olduğunu bildirir. Türkçe'deki manasının ise “yardım olunmak” olduğunu söyler. Bu konuyu da beş soru ve beş de cevabı ile açıklar.

Birinci soruda: Masdar ism-i failden önce mi gelir? Diye sorarak onun rütbece önce geldiğini, lakin bunun sadece yapı yönüyle olduğunu söyler. Fakat başka yönlerden zaman gibi, diğerlerine üstün olmadığını belirterek, ister masdar, ister ism-i fail, ister ism-i meful, ister ism-i câmid olsun, hiçbir isim zaman için söylenmediğini, duruma göre hiçbirinin zamana işaret etmediğini söyler. Ancak akla ve kullanıma göre şimdiki zamana işaret ettiğini zira şimdiki zamanda var olan mana hakiki olduğunu, mazi zamanda var olan mananın mecaz-ı kevnî olduğunu, gelecek zamanda var olan mananın ise mecaz-ı evvel olduğunu belirterek, (اطلاق الرجل على الرجل) cümlesi ile şimdiki zamanda hakikidir. Ölü üzerine mecaz-ı kevnîdir. Şimdiki zamanda çocuk üzerine ise mecaz-ı evvelidir diyerek örneklendirir. Diğer örneklerin bununla kıyaslanmasını ister.

İkinci soruda: Masdarın lügat olarak ve ıstılah olarak manası nedir? sorusuna lügat olarak çıkış/kaynak yeri yahut çıkış/kaynak zamanı gibi anlamları olduğunu, ıstılahî olarak ise bir hadiseye işaret eden isim veya mazi fiilden bizzat türeyen bir isim olduğu cevabını verir. (السلام والكلام) örneği ile masdar ile mazi fiil arasında bir farkın olmadığını, Basra ekolünde bunun mazi fiilden türediği, fakat Kûfe ekolünde

ise iddia edildiği gibi mazi fiilden türemediği, bağımsız olarak masdar olduğunu ifade eder.

Üçüncü soruda ise: Lügat ve örf olarak, faile mebni masdarın manası ile mefulü mebni masdarın manası nedir? sorusuna ise faile mebni masdarın manasını, failin yaptığı olayı işaret etmek için kullanılan merfu bir masdar olması, mefulü mebni masdarın manasının ise naib-i failin yaptığı olaya işaret için kullanılan bir masdar olduğu şeklinde açıklar. ilkinin malumun masdarı, ikincisinin ise meçhulün masdarı olduğunu, birincisinin hakiki, ikincisinin mecâzi olmakla beraber bu ikisinin çoğu zaman mecâzi olarak kullanıldığını söyleyerek güzel bir açıklama daha getirir.

Dördüncü soruya geldiğimizde: Masdarın tesniyesi ve cemi olur mu, olmaz mı? Sorusunda ise aynı olayı kast ettiğimizde ne tesniye, ne cemi olacağını zira masdarın çoğu da azı da kapsadığını ifade eder. Lakin bütün ile parça arasında müşterek bir cins olursa, su ve toprak gibi, o zaman bunlara gerek kalmayacağını. şayet bir tür yahut adet yahut ism-i fail yada mefulü kast ediyorsak, o zaman masdarın tesniye ve cemisinin olacağına, (نصران نصرين نصرات) örneklerle açıklık getirir. Cemi'de sâd harfinin fethalı olacağına beyan ederek en ufak ayrıntılara kadar açıklama yapar.

Beşinci son sorusunda: Sülası masdar kıyâsı masdara dahil midir?, yoksa bir kaideye mi bağlıdır? veya Arapların işitme yoluyla aktardığı gibi semai midir? Sorusuna açıklık getirir. Bunun semai olduğunu, büyük bir kısmının kurallı olmadığını söylerken bir yandan da Sibeveyhi'den örnek vererek, onun bunu otuz iki bina dahilinde kalıplara soktuğunu yazarak bunu bir kurala bağladığını belirtir. Ve bu kalıpları şöyle sıralar:

قتل وفسو وشغل ورحمة ونشدة وكدره ودعوى وذكرى وبشرى وليان وحرمان وغفران ونزوان وطلب)
وحنق وصغر وهدى وغلبة وسرقة وذهاب وصراف وسؤال وزهاوة ودراية ودخول وقبول ووجيف
(وصهوبة ومدخل ومرجع ومسعاة ومجدة)

Bazı âlimlerin beş yapı daha eklediklerini bunlarında (بغاية وكراهية ومكرم ومفتون) (وباقية) kalıpları olduğunu söyler. Sibeveyhi'nin konuyla alakalı olarak masdarın iki vezin halinde de gelebileceğini, mecburi bir kıyasla sülasiden mübalağa olarak bu iki vezinin (الحنثي والتلعاب) olduğunu söyler. Zemahşerinin ise bu ikisinin sülasiden ve diğerlerinden iki kıyas ile gelebileceğini buna örnek olarak (الترميا) nı gösterdiğini söyler. Ayıca burada, masdar yahut başkasından türemeyen câmid isimlerin

kısımlarını ve vezinlerini bilmek kaçınılmazdır ki manaya göre masdarı ayırt edebilelim diyerek, çünkü mananın aynı olduğunu bilmeden hüküm verilemeyeceğini bunun da iki kısım, aslî ve mezîd olduğunu açıklar. Aslînin; sülasi, rubai ve humasiden oluştuğunu, ilkinin (sülasinin) on dört veznini: (فلس، فرس، كتف، عضد، حبر،) (جعفر، زبرج، برشن، درهم، قمطر) Rubainin beş veznini: (عنب، ابل، قفل، صرد، عنق) Humasinin dört veznini: (سفرجل، قرطب، حجرش، قدعمل) olarak sayar. Mezîd için ise kuralsız pek çok vezin olduğunu fakat humasi mezîdin beş vezin olduğunu bunlarında: (عزرفوط، خزعبيل، قرطبوش، قبعثرى، خندريس) şeklinde geldiğini söyler.

Dördüncü siğaya geldiğimizde (ناصر) nun müfred müzekker ism-i fail olduğunu, Arapça'daki manasının (النصرة) nun müfred faili olup, Türkçe'deki manasının ise "Yardım edici bir er" anlamına geldiğini açıklar. Burada beş soruya ve beş cevap verir.

Birinci soruda: İsm-i fail sadece (ناصر) olduğundan, gerek olmadığı halde neden ona elif getirilerek ve gaib zamirle kullanılmıştır? Sorusuna cevaben; emsile-i muhtelif yani bahsi geçen yirmidört siğa sözün bir parçası olmadığı sürece isimleriyle adlandırılmayacağını ve fiiller ile kullanılmayacağını ayrıca söylem sonrasında ve kullanım öncesinde kelimenin ne hakikat, ne mecaz, ne de kinaye olarak isimlendirilebileceğini söyler. Ek olarak bu muhtelif misallerin ya hakikat olacağını, ya mecaz olduklarını, yada kinaye olduklarını belirtir.

İkinci soru olarak: Niçin ism-i mefulden önce gelmiştir? sorusunu sorarak, bunun sebebinin rütbe, zaman ve yapı itibariyle, ondan üstün olmasıdır, diyerek cevap verir.

Üçüncü soruda ise: İsm-i failin lügat ve ıstılah olarak manası nedir? sorusuna; lügat olarak manasının; olayın meydana gelişini gerçekleştiren kişi, ıstılahî olarak ise olayın meydana geliş anında fiile hakim olan şahıs için muzari malum fiilden türeyen bir isim olarak bahseder.

Dördüncü soruda: İsm-i fail için gelen kaç zorunlu misal vardır? Sorusuna cevaben; ikisi müfred, ikisi tesniye ve ikisi cemi olmak üzere bu misallerin hep altı olduğunu: (ناصر ناصران- ناصرون- ناصرة- ناصرتان- ناصرات) Ayrıca dört misalin cem-i mükessere (kırık çoğul) ait olduğunu, müzekker için üç olup: (نصار- نصر- نصرة), müennes için ise bir şekilde (نواصر) gelebileceğini anlatır. Yine ism-i fâilden dört mükesserin daha gelebileceğini bunların da: (علماء وصحبان وقعود بضممتين وتجار بالكسر)

olduğunu, ayrıca Fevâil (فواعل) nun ise (كواهد) gibi camid ismin failinin çoğulu olduğunu yahut sırf müennesin sıfatı olup (حوائض) gibi yahut cansız müzekker için (فواعل) gibi ya da (فواعل) için (جواهر) gibi ya da (فواعلة) için (صوامع) gibi ya da (فواعل) için (قواصع) gibi gelebileceğini, (فوارس) nun ise (فارس)'un çoğulu olduğunu söyleyerek yukarıda saydığımız şekilde birçok örnekler vererek konuya hakimiyetini ispatlar.

Beşinci son soruda ise: İsm-i failden ve sıfat-ı müşebbeheden kaç sıfat gelir? sorusuna; ism-i failden gelenleri: (ناصر ونصور ونصير) üç olarak ve sıfat-ı müşebbeheden gelenleri de ise: (شكس، صلب، ملح، جنب، حسن، حشن، شجاع، جبان، فرق، غيور، ضيق، عطشان، أحول، ندس، سليم، غيور، ضيق) onbeş olarak sıralar.

Beşinci siğa olan (منصور) için müfred, müzekker bir ism-i meful olduğunu, Arapça'daki manasının yardım yapılan kişi, Türkçe'deki manasının ise “yardım olunan er” şeklinde olduğunu beyan eder. Burada taklidin esiri olanların dediği gibi “yardım olunmuş bir ere” denilmez, bu durumda mazi zamana delalet etmez, ayrıca biz ism-i faile de “yardım etmiş bir er” anlamı veremeyiz diyerek konu ile ilgili bazı şahısları tenkid eder. Burada da beş soruya beş cevap verir.

İlk iki sorunun yukarıdaki soru cevaplarının aynısı olduğunu beyan ederek üçüncü soruyu sorar.

Üçüncü soruda: Lügat olarak ve ıstılah olarak manasını açıklayarak; ism-i mefulun, lügatte fiilin üzerinde gerçekleştiği zatın ismi olduğunu, ıstılahî olarak ise fiilin üzerinde gerçekleştiği zat için müzari meçhul fiilden türeyen bir isim olduğunu beyan eder.

Dördüncü soru ve cevabında (ي) harfiyle (مناصير)'un müzekker için (منصور)'un çoğulu olduğunu ve yine mükesserin üstün olduğunu beyan etmek için emsile-i muttaridenin haricinde tutulması gerektiğini söyler. Ayrıca (المفعول)'ün mükesserinin genelde (مفاعيل) şeklinde (كميامين ومثانيم وملاعين) gibi, (يا) harfiyle (مفاعيل) şeklinde de (مناكير ومفاطير) gibi, (يا) harfi olmaksızın ise (مفاعل)'un ise (أفعل)'un faili olan (مفعل)'un çoğulu olarak (مطافل ومشارن) gibi gelebileceğini söyler. Fakat Şafii'de böyle bir meful olmadığını da bildirir.

Altıncı siğada (لم ينصر)'un lafzen muzari, (لم) ile olumsuz manada, malum, müfred, müzekker, gaib bir mazi fiil olduğunu, Arapça'daki manasının, gaib biri mazi zamanda yardım etmedi şeklinde olup, Türkçe'deki manasının ise “yardım

etmedi geçmiş zamanda bir gaib er” şeklinde olduğunu izah eder. (لم ينصره) için ise lafzen muzari, (لم) ile olumsuz manada, meçhul, müfred, müzekker, gaib, mazi fiil olduğunu, yine Arapça manasını, gaib biri için mazi zamanda yardım edilmedi olarak, Türkçe manasını ise “yardım olunmadı geçmiş zamanda bir gaib ere” olarak beyan eder. Bu fiilin cahd-ı mutlak olduğunu yani (لم) ile geçmiş zamandan günümüze ve sonrasına kadar mutlak bir olumsuzluğu, (لما) ile ise geçmiş zamandan söylenen ana kadar bir olumsuzluğu fakat söylendiği andan itibaren bu olumsuzluğun değişebileceğini, bununda cahd-ı müstağrak olduğunu ve bu fiillerin mazi zamana ait olduğunu söyler. (لما ينصر)’dan önce geldiğini bununda sebebini mutlak olanın mertebesinin her zaman mutlak olmayandan önce olduğunu söyleyerek açıklar. Ayrıca (لم) muzari fiilin başına gelir ve onu maziye ve mutlak olumsuza çevirir, müfredin harekesini, tesniye ve cem-i müzekkerin nununu düşürür diyerek yapısı hakkında da bilgi verir.

Yedinci siğaya geldiğimizde (لما ينصر)’u lafzen muzari, (لما) ile menfi manada, malum, müfred, müzekker, gaib, mazi bir fiil olarak tanımlar. Arapça’daki manasının, gaib biri mazi zamanın tümünden şu ana kadar yardım etmedi olduğunu Türkçe’deki manasının ise “yardım etmedi geçmiş zamanın tümünden bu ana gelinceye kadar bir gaib er” olduğunu söyler. (لما ينصر)’ın ise lafzen muzari, (لما) ile menfi manada, meçhul, müfred, müzekker, gaib, mazi fiil olduğunu, Arapça’da gaib biri için mazi zamanın tümünden şu ana kadar yardım edilmedi, Türkçe’de ise “yardım olunmadı geçmiş zamanın tümünden bu ana gelinceye kadar bir gaib ere” anlamına sahip olduğunu belirtir. Bununda yukarıda açıklandığı üzere cahd-ı müstağrak olduğunu söyler. Burada (ما ينصر)’dan önce geldiğini çünkü geçmiş zamanın her zaman şimdiki zamandan önce söyleneceğine vurgu yapar. Ayrıca (لما)’nın da muzari fiilin başına gelerek onu olumsuz maziye çevirdiğini, müfredin harekesini, tesniye ve cem-i müzekkerin nununu düşürdüğünü söyleyerek yapısı hakkında bilgi verir.

Sekizinci siğa olarak (ما ينصر)’nun (ما) ile menfi, meçhul, müfred, müzekker, gaib, muzari fiil olduğunu, Arapça’daki manasının, gaib biri için şimdiki zamanda yardım edilmiyor, Türkçe’deki manasının ise “yardım olunmadı şimdiki halde bir gaib ere” şeklinde oluşunu söyler.

Dokuzuncu siğada ise (لا ينصر)’yu (لا) ile menfi, malum, müfred, müzekker, gaib, muzari bir fiil olarak tanımlar. Arapça’daki manasına gelince, gaib biri gelecek

zamanda yardım etmiyor demek olduğunu. Türkçe'deki manasının ise “yardım olunmaz gelecek zamanda bir gaib er” şeklinde olduğunu açıklar. (لن ينصر) 'dan önce takdim edildiği için şimdiki zamanın olumsuzunun rütbe ve yapı bakımından gelecek zamanın te'kidinden daha kıdemli olduğunu söyleyerek açıklamada bulunur.

Onuncu sığamız olan (لن ينصر) için (لن) ile menfi, malum, müfred, müzekker, gaib, muzari fiil diyerek, Arapça'daki manasını, gaib biri gelecek zamanda kesinlikle yardım etmez olarak, Türkçe'deki manasını ise “yardım etmez elbette gelecek zamanda bir gaib er” olarak verir. (لن ينصر) 'nın ise (لن) ile menfi, meçhul, müfred, müzekker, gaib, muzari fiil olup, Arapça'daki manasının, gaib biri için gelecek zamanda kesinlikle yardım edilmez olduğunu, Türkçe'deki manasının ise “yardım olunmaz elbette gelecek zamanda bir gaib ere” şeklinde olduğunu beyan eder. Fakat (لينصر) 'dan önce geldiğini rütbece ondan üstün olduğunu belirtir. Ve bil ki! diyerek (لن) 'in müfredi nasbederek ve onu fethaya çevirdiğine, tesniye ve müzekker cemideki nunları düşürdüğüne dikkat çeker.

On birinci sığada (لينصر) 'dan malum, müfred, müzekker, gaib, bir emir fiildir diyerek bahseder. Arapça'daki manasının, gaib biri yardım etsin şeklinde olduğunu, Türkçe'deki manasının ise “yardım etsin bir gaib er” şeklinde olduğunu söyler. (لينصر) 'ın meçhul, müfred, müzekker, gaib, emir fiil olduğunu, Arapça'daki manasının, gaib birine yardım edilsin, Türkçe'deki manasının ise “yardım olunsun bir gaib er” şeklinde olduğunu belirtir. Emirde asıl olanın mutlak olduğunu (التراخي) ve (الفور) dendiğini bildirir. Burada da beş soruya beş cevap verir.

Birinci soruda: Neden (انصر) 'dan önce geldiğini rütbe ve şeref olarak ondan kıdemli olduğunu söyleyerek cevap verir.

İkinci soruda ise: Emir'in lügat ve ıstılah olarak manasını; lügat gaibi sorumlu kılmaktır, yani meşakkatli olsun yahut olmasın ondan bir şey talep etmek, İstılahî olarak ise, malumda gaib failden yahut meçhulde naibinden yapılması istenen bir işin talep edildiği fiildir.

Üçüncü soruda: Bundan gelen kaç misal vardır? sorusuna sekizdir diyerek üçü gaib, üçü gaibe, ikisi de mütekellim içindir diyerek cevap verir. Bununla beraber emir fiilin muzari fiilin gaib ve gaibe ve mütekellimlerinden türediğini, bu nedenle cumhura göre mütekellimin gaibden olduğunu, emr-i hâzırdan olmadığını açıklar. Sadece muzarinin muhatap ve muhatabasından türetildiğini söyler.

Dördüncü soruya gelince: Muzari mütekellimden neden emr-i hazır değil de emr-i gaibin yapıldığına cevaben; Mütekellimin kendisine mutlak bir emir vermeyip, tavsiye niteliğinde bir emir vereceğinden, emr-i hazırın ise mutlak bir talep olduğu için şahsın kendi kendine mutlak bir talep yapamayacağını anlatır.

Beşinci soru: Fiil gaibden, zorlama ile beraber aşağılanma gerektiren bir işi kesin olarak mı talep eder? sorusunda ise Arapça'da zorlamada olsa, işin bir dua niteliğinde değilde kesin olarak talep edildiğini bildirir.

On ikinci siğamızda (لا ينصر) malum, müfred, müzekker, gaib, nehy eden bir fiildir diyerek Arapça'daki manasını, gaib biri yardım etmesin, Türkçe'deki manasını ise “yardım etmesin bir gaib er” şeklinde anlamlandırır. (لا ينصر):Mechul, müfred, müzekker, gaib, nehy fiil olduğunu Arapça'daki manasının, gaib birine yardım edilmesin şeklinde Türkçe'deki manasını da “yardım olunmasın bir gaib ere” şeklinde tarif eder. Bu hususta önceki beş soru bulunduğunu, fakat burada rütbece üstün olduğundan emr-i hâzırdan önce geldiğini, Nehy-i gaibin lügat olarak gaibi men etmek ve durdurmak olduğunu İstilah olarak ise durması talep edilen lafız olduğunu söyler.

On üçüncü siğaya geldiğimizde (انصر) malum, müfred, müzekker, muhatap, emr-i hâzır fiilinin açıklamasını görüyoruz. Müellifimiz bu fiilin Arapça'daki manasını, sen ve hâzır biri yardım etsin şeklinde Türkçe'deki manasını ise “yardım etsin bir hâzır er” şeklinde açıklar. Burada beş soru sorarak ve beşte cevap verir.

Birinci soru olarak: Neden (لا تنصر) mukaddemdir? Sorusuna cevaben, çünkü şeref ve rütbece ondan kıdemlidir.

İkinci soruda: emr-i hâzırın lügat ve ıstilah olarak manasını lügat olarak, hâzır kişinin sorumlu kılınması, İstilah olarak ise Araplara göre hâzır olan fail yahut naibi için mutlak olarak fiilin talep edilmesidir.

Üçüncü soruda ise: Kaç emsile-i muttarradesi olduğunu, altıdır diyerek, ikisi müfred, ikisi tesniye ve ikisi de cemi olarak bunların muhatap muzariden türediklerini söyleyerek şöyle sıralar: (انصر- انصرا- انصروا- انصري- انصرا- انصرون) ve daha önce geçtiği üzere cumhura göre mükellimlerinin gelmeyeceğini söyler.

Dördüncü ve beşinci sorusunda; daha önce geçtiği gibi, cevaplarının verildiğini söyler.

Malum, müfred, müzekker, muhatap, nehy-i hâzır bir fiil olan (لا تنصر) on dördüncü sıradaki fiilimizdir. Müellifimiz burada yine Arapça'daki manasını, sen ve hâzır biri yardım etmesin şeklinde Türkçe'deki manasını ise “yardım etmesin bir hâzır er” şeklinde açıklar. (لا تُنصر) meçhul, müfred, müzekker, muhatap, nehy-i hâzır fiilin Arapça'daki manasını, sen ve hâzır birine yardım edilmesin olarak Türkçe'deki manası da “yardım olunmasın bir hâzır ere” şeklinde bildirir.

(منصر) on beşinci siğa olup yani (ذاك منصر) yardım (النصرة)' nun zamanı yahut mekanı yahut kendisi için isim olarak ve ortak bir lafızdır diyerek, Arapça'daki manasını, yardım yapılan zaman yahut yardım yapılan mekan yahut yardım fiil olarak, Türkçe'deki manasını ise “Yardım edecek zaman, yardım edecek mekan, yardım etmeklik” olarak tanımlar. Burada dört soruya ve dört cevap verir.

Birinci soruda: Niçin ism-i aletten önce geldiği sorusuna; sıkça kullanıldığından rütbece onadn üstündür açıklamasında bulunur.

İkinci soruda ise: Bu üçünün lügat olarak ve ıstılah olarak manası sorar. Cevaben de: lügat olarak manasının, mimli masdarın manası gibi olduğunu, İstılah olarak manasının ise, fiilin meydana geldiği zaman için yahut fiilin meydana geldiği mekan için malum muzariden türemiş bir isim olarak tanımlar.

Üçüncü soruya gelince: Kaç emsile-i muttarridesinin olduğunu üç olarak yanıtlar. Adet veya nevi manasında kullanılırsa müfred, tesniye ve cemi olarak (منصر- منصرات) gibi geleceğini, aksi takdirde ne tesniyesi ne de cemisin yapılamayacağını beyan eder. Bunların mükesserlerinin genelde (يا) harfi olmaksızın (مناصر) şeklinde olacağını söyler.

Dördüncü son sorusunda: Bu üçünün sülasi bablarının sigası değişir mi, değişmez mi? Sorusuna istinaden, değiştiğini, muzarilerinin ister ayn'ı fethalı yahut dammeli yahut menkus olsun zaman ve mekan isminin sigası, ayn'ın fethası ile (مفعل) kalıbında olacağını (مشرّب ومقتل ومرمى) gibi örnekler ile açıklar. Meksurlarının ise ayn'ın kesrası ile (مفعل) kalıbında, (مضرب وموعد) gibiolacağını bildirir. Ayrıca üçüncü harfin kesrası ile kıyasın hilafına on iki şekilde geleceğini söyleyerek:

المنسك والمجزر والمنبت والمطلع والمشرق والمغرب والمفرق والمسقط والمسكن والمرفق ()
الشكلية السراار. Buradaki kıyasın fetha ile olduğunu, zira muzarisinin ayn harfinin dammeli olduğunu, sadece (المجزر) kelimesinin fetha ile

gelebileceğini açıklar. el-Ferra'nın, kıyasa istinaden çoğulunda fethaya cevaz verdiğini söyler.

On altıncı siğada (مُنْصَر) ism-i alet kalıbından bahsederek burada dört soruya dört cevap verir.

Birinci soruda: neden masdar bina-i merradan önce geldiğine, her ikisinin de muzariden türediği için ve ism-i zaman ile arasındaki ilişki daha kuvvetli olduğundan ondan daha önce geldiğini söyler.

İkinci soruda: İsm-i aletin lügat ve ıstılah olarak manası nedir? sorusuna, lügat olarak bir işi yapmaya yarayan aletin ismi derken, istilahî olarak ise, bir fiilin yapıldığı alet için muzari malumdan türeyen bir isim diye cevap verir.

Üçüncü sorusuna geldiğimizde: Kaç emsile-i muttarridesinin bulunduğuna cevaben; üçtür diyerek (منصر-منصران-منصرات) sıralar. Ve (مناصر) yapısında genellikle kesralı olarak da geldiğini söyler.

Dördüncü soruda ise: İsm-i alet için kaç sigası olduğuna, yine üçtür diyerek (محلِب ومفتاح ومكسحة) kalıplarında geldiğini, örnek olarak, (مفعل ومفعال ومفعلة) kelimelerinin ilkinin kıyası, diğer ikisinin ise semai olduğunu söyler. Ayrıca ilk ve üçüncü harfinin dammesi ile kıyas yapılmasına istinaden altı sigasının daha olduğunu bunlarında (المسعط والمنحد والمدق والمدهن والمكحلة والمحرضة) şeklinde geleceğini açıklar.

On yedinci siğada (نصرة)'nin teklik masdarı olup, binasının müfred olduğunu, Arapça'daki manasının tek bir kez yardım etmek fiili iken Türkçe'deki manasının "Yardım etmeklik bir kerre" şeklinde olduğunu söyler. Burada üç soruya üç cevap verir.

Birinci soruda: Niçin nevi masdardan önce gelir sorusuna, sıkça kullanıldığından rütbece ondan üstün olduğunu söyler.

İkinci soruda: Lügat ve ıstılah olarak manasını, lügat ve ıstılah olarak manasının, tüm hadisenin bir şahsın etrafında meydana gelişine delalet eden masdar olarak tanımlar. Zira burada bütünüyle şahsi bir teklik olduğunu, bunun nevi teklik yahut cinsi teklik olmadığını vurgular.

Üçüncü soruya geldiğimizde: Kaç emsile-i muttarradesi bulunduğuna, üç olarak cevap verirken (نصرة- نصرتين- نصرات) şeklinde sıralar. Cemide sâd fethalı

olduğunu ifade eder. Fiili sahih olursa diğer harfinde sükunu olacağını sıfat-ı müşebbehe olmayacağını, aksi takdirde ayn'ın fethasıyla (فعلات) şeklinde cemi halinde kalarak, (تمرات وحسرات) gibi geleceğini açıklar. İletli olduğunda ise ayn'ın sükunu ile (فعلات) şeklinde cemi olarak, (بيضة وبيضات وجوزة وجوزات) kalıpları gibi geleceğini ifade eder.

On sekizinci siğada (نصرة) nevi masdarını ele alır. Bunun müfred nevi bina olup, Arapça'daki manasının tek bir tür olarak yardım etmek fiili iken Türkçe'deki manasının “bir türlü yardım etmeklik” olduğunu beyan eder. Burada da üç soruya üç cevap verir.

Birinci soruda: Neden (المصغّر)'a yani ism-i tasğirden önce gelir sorusuna, kendisi ile teklik arasındaki münasebetten ötürü rütbece ondan üstündür diyerek cevap verir.

İkinci soruda: Lügat ve ıstılah olarak manasını, lügat ve ıstılah olarak manası, hadisenin tek bir çeşit ile meydana gelişine işaret eden masdar olarak tanımlar. Zira burada çeşit teklik vardır, şahsi teklik yahut cinsi teklikliğin olmadığını ifade eder. Üçüncü soruda; Kaç emsile-i muttarradesinin bulunduğu, daima üçtür diyerek (نصرة- نصرتين- نصرات) şeklinde olduğunu ve yine çoğulundaki sad harfinin fethalı olduğunu belirtir.

On dokuzuncu siğada (نصير)'un musağğar (tasğirli) isim olduğunu, musağğar veya ism-i tasğir olarakta söylenebileceğini, Arapça'daki manasının tasğirli olarak yardım olduğunu, Türkçe'deki manasının ise “yardım etmecik” yani “azıcık yardım etmeklik” olduğunu ifade eder. Burada beş soruya beş cevap verir.

Birinci soruda: Niçin ism-i mensuptan önce gelir diyerek, çokluğundan ötürü rütbece ondan üstündür yahut ittifaka ve ihtiyaca istinaden ondan önce geldiğini söyler.

İkinci soruda: Lügat ve ıstılah olarak manasını, lügat olarak küçüklük taşıyan bir şeyin ismi, ıstılah olarak ise küçültmeye işaret etmek üzere (يا)'sı zaid olan isim, yani meçhul sağır olduğunu söyler. Çok sanılandan daha azdır, (دريهمات ودنيرات) gibi ya da sebebi ne olursa olsun azametli sanılandan daha hakirdir, (رجيل وعمير) gibi yahut yardımcıdır, (عويلم وزويهد) gibi yahut uzak sanılandan daha yakındır, (قبيل الشهر) gibi diyerek bunları yazdığımız örnekler ile açıklar. Ayrıca İsm-i tasğirin; tâzim için (دويهة) gibi ve şefkat için (بني) gibi gelebileceğini söyler.

Üçüncü soruda ise: Kaç emsile-i muttarradesi vardırın cevabı olarak, emsile-i muttarradesinin büyük olan şeylerin emsilesine tabî olduğunu, büyük olan masdar ise, kasıt ister nevi ister sayı olsun, ister ism-i fail ister ism-i meful olsun aynı olduğu şeklinde cevap verir.

Dördüncü sorusuna gelince: Musağğar'ın alameti, kıyası ve sigası nedir? sorusuna, alameti ve kıyası, mütemekkin yani irablı isme göredir buna göre ilk harf dammeli, ikinci harf fethalı olurken, bu iki harften sonra sakın (يا) zaid olur, rubaide yâ'dan sonraki harf kesralı olur, (كريم ومكرم) gibi diyerek örneklendirir. Ayrıca dört kelimedede, son harfinin müenneslik te'si yahut yâ yahut elif yahut zaid nûn olacağını, (طلحة وحبل وحمرء وسكران وأجمال) örneklerle ifade eder. Yâ'dan sonraki harf fethalı olupta, musağğar'ın harflerinin sayısı dörtten fazla olmazsa, tercihen bu dört kelimededen farklı bir sigada sülasi olacağını, sülaside (فعل) ve rubaide ise (فعل) kalıbında olacağını açıklar.

Yirminci siğa olan (نصري)'un müfred müzekker ism-i mensub olduğunu, Arapça'daki manasının, yardım fiiline mensub şey olduğunu, Türkçe'deki manasının da “yardım etmek mensub bir şeye” olduğunu ifade eder. Burada da beş soruya beş de cevap verir.

Birinci soruda: Niçin ism-i failin mübalağasından önce geldiğine, çokça bahsedildiği için musağğar ile mensub arasındaki münasebetten ötürü rütbece ondan üstündür diyerek cevap verir.

İkinci soruda: Lügat ve ıstılah olarak manasının lügat olarak, bir şeye nispet edilen şeye işaret eden isim, ıstılah olarak ise yalın halde olarak bir şeye aitliğini göstermek için sonuna şeddeli yâ ekli olan isim olduğunu ifade eder. Teklik için (رومي) gibi yahut mübalağa için (احمري) gibi yahut ziyade için (كرسي) gibi olacağına örnekler verir.

Üçüncü sorusunda: Kaç emsile-i muttarradesi bulunduğu, daima altıdır derken, İkisinin müfred, ikisinin tesniye, ikisinin de cemi olduğunu söyler.

Dördüncü soruda ise: Alameti, kıyası ve sigasını sorar. Alametinin ve kıyasının, müenneslik te'si, mensubtan sahih olan tesniye ve cemi eklerinin hazfedilmesi olduğunu söyler. Mananın sahih ve nefyi zayıf olması şartıyla (فعلية وفعولة) kalıplarında yâ ve vâv harflerinin hazfedilip, ayn harfinin fethalı olacağını, (حنفي) örneklerini vererek ifade eder. Muzaf olmayan taşğir sigasında ise (فعلية) örneklerini vererek ifade eder.

kalıbındaki yâ harfinin hazfedileceğini, (جهني), müzekker ve müenneste illetli yâ harfinin hazfedileceğini, (غنى و غنية), (غنى) için ise müessneslik ye'sinin hazfedileceğini, (سيد وميتي ومهيمي) için (سيد وميت ومهيم), üçüncü elif ve dördüncü vâv da mutlak olarak çevrileceğini, (عصوى ورحوى وملهوى ومرموى), (حبلى وحميرا ومرامى), (عصى ورحوى وملهوى ومرموى), (عصى ورحوى وملهوى ومرموى) şeklinde gelmişse üçüncü yâ-i meksura ve öncesindeki vâv'ın da çevrileceğini ve öncesindeki harfi fetha yapacağını, (عمرى وشجوى) gibi bu örnekler ile beraber ifade eder.

Beşinci son soruda: İsm-i mensub yâ'sız gelir mi, gelmez mi? sorusuna cevaben, gelir diyerek, ism-i mensub, hem (قواج وثواب وحمال) gibi (فعال) kalıbında, hem de (تامر ولابن وداع) gibi (فاعل) kalıbında geleceğini söyler.

Yirmi birinci siğada (نصار) müfred müzekker ism-i failin mübalağasını anlatarak, Arapça'daki manasının, fiili çok ya da güçlü bir şekilde yapan kişi anlamında yardım eden fail olarak, Türkçe'deki manasını ise “ziyadesiyle yani fazlasıyla yardım edici bir er” şeklinde olarak ifade eder. Burada beş soruya ve beş cevap verir.

Birinci soruda: Niçin ism-i tafdil'den önce geldiğine; zâti mübalağanın mertebesinin izafî mübalağanın mertebesine göre daha üstüm olduğu için ondan önce sunulduğunu diyerek cevap verir.

İkinci soruda ise: Lügat ve ıstılah olarak manasını, lügat olarak manası, çok yardım eden kişi, İstılah olarak manasını ise mübalağalı olarak meydana geliş anlamında fiili yapan kişi için malum muzari fiilden türeyen bir isim olarak ifade eder.

Üçüncü sorusuna geldiğimizde: Kaç emsile-i muttarradesi vardır? sorusuna; altı olup, bunların ikisi müfred, ikisi tesniye ve ikisi de cemidir diyerek şu şekilde (نصار- نصاران- نصارون- نصارة- نصارتان- نصارات) sıralar.

Dördüncü soruda: Siğasını ön üç olarak; (صبار- مجذوم- صديق- كبار- طوال- يقظ- غفل-) (علامة- راوية- فروقة- ضحكة- مجرام- معطير) şeklindeki örnek gösterir.

Beşinci son soruda ise: Kullanımına dair, ilkinin müzekker için tâ olmaksızın, müennes için tâ ile birlikte kıyas üzere olduğunu, son sekizinin ise eşit olup, dördü için tâ'lı, dördü için de tâ'sız kullanıldığını söyler.

Yirmi ikinci siğada (انصر)'un geniş kullanım alanına sahip, müzekker müfred bir ism-i tafdil olduğunu, Arapça'daki manasının, birinin diğerinden daha fazla yardım fiili yapması, Türkçe'deki manasının ise “ziyade yani daha fazla yardım etmeklik bir ere” şeklinde olduğunu açıklar. Burada da beş soruya beş cevap verir.

Birinci soruda: Niçin fiil-i taaccub'dan önce gelmiştir sorusuna, ism-i failin mübalağası ile ism-i tafdil arasındaki ilişki nedeniyle rütbece ondan üstünlüğünü beyan eder.

İkinci soruda: Lügat ve ıstılah olarak manasını, lügat olarak manası fiili daha fazla yapan kişi olduğunu, ıstılah olarak manasının ise başkasına göre daha fazla meydana geliş anlamında fiili yapan kişi için malum muzari fiilden türeyen bir isimdir diyerek ifade eder.

Üçüncü soruya geldiğimizde: Kaç emsile-i muttarradesi bulunduğunu sorarak, cevaben altı olduğunu bunlarında: (انصر، انصران، انصرون، نصري، نصريان، نصريات) şeklinde geldiğini söyler. Ayrıca (اناصر)'un (نصري) kelimesinin çoğulu olup genelde kesralı olarak kullanıldığından bahseder.

Dördüncü soru: Hangi sülasi kalıbında gelir? sorusuna; sülaside bir renk yahut ayıp olmadığından, genelde sıfat olarak (أفعل) şeklinde geldiğini, bazıları dediği gibi buradaki kasıtın mutlak ayıba işaret ettiğini, (أحمق وأجهل وأفضل) şeklinde kullanımının ise bu kurala aykırı olduğunu beyan eder. Aslî ve fer'î olarak sülasiden mezid olarak gelmeyip, rengi ve ayıbı üstün tutmak yahut sülasinin zaidini üstün tutmak istersek (أشدّ منه بياضا وعمى ودرجة واستخراجا) kelimesini ekleyerek yapabileceğimizi, “ondan daha beyaz, daha kör, daha yüksek dereceli, daha verimli” gibi örnekler vererek açıklar.

Beşinci son soruda: İsm-i tafdil ne ile kullanılır? sorusuna cevaben, elif, lâm, (من) veya izafet gibi üç şeyden biri ile kullanılır ki, ilkinde beş durumda mevsufuna uyar, ikincisinde uymaz çünkü, lafzen müzekker müfreddir, ve yine üçüncüsünde kesinlik bildirdiğinden dolayı ism-i tafdil mevsufuna uyar, (يوسف أحسن أخوته) örneğinde olduğu gibi diyerek açıklama getirir.

Yirmi üçüncü siğa olan (ما انصره)'nun (ما) eki için bir şey ve manasında nekre olduğunu, (انصر)'un ise taaccub fiili olup, hemzesi geçişlilik için getirildiğini bildirir. Ayrıca fiilin altında (ما)'ya dönen bir zamir vardır ki bu müstakil zamir meful olup, cümlesi ise onun haberi olduğunu, bu tanımın Sibeveyh'e ait olduğunu da bildirir.

Arapça'daki manasının gaib birini yardımcı kılan büyük bir şey, Türkçe'deki manasını ise “acaip şey bir gaib eri yardım edici kıldı” olarak açıklar. el-Ahfeş'e göre (ما) mevsul olup cümlesinin ise onun sılası olduğunu söyler. Ayrıca haberinin mahzuf edildiğini bildirir. Burada üç soruya üç cevap verir.

Birinci soruda: Neden (انصر به)'den önce gelir sorusuna; sıkça kullanıldığından rütbece ondan üstün olduğunu ifade eder.

İkinci sorusunda ise: Lügat ve ıstılah olarak manasını, lügat olarak manası ne de acayip yardım etti olarak, ıstılah olarak ise taaccuba yahut itibari olarak yapılmasına işaret eden fiil olarak açıklar.

Üçüncü son soruda: Kaç emsile-i muttarradesi olduğuna cevaben; emsile-i muttarradesi bulunmadığını, bilakis mefhumu olduğu zamir hakkında ihtilafın bulunduğu işaret eder.

Yirmi dördüncü son siğa olan (انصر به)'nin (انصر) mazi manasında taaccub fiil olduğunu, hemzesinin halden hale intikal için getirilip, bâ harfinin ise fail için bulunduğunu bu tanımında Sibeveyh'e göre olduğunu bildirir. Arapça'daki manasının, gaib birinin yardım sahibi olduğunu, Türkçe'deki manasını ise “Acayip oldu bir gaib er yardım sahibi” şeklinde oluşunu ifade eder. el-Ahfeş'e göre ise bunun emir olduğunu, hemzenin geçişlilik için olup, bâ harfinin ise meful için getirildiğini bildirerek, failinin bunu altında olduğunu söyler. Bu tanıma göre manasının sen bir yardım edici ol demek olduğunu anlatır.

Son olarak, emsile-i muhtelifenin siğalarının yirmi dört olarak meşhur olduğunu, istendiği takdirde buna (الفاعل والفعول) de eklenerek yirmi altı tane yapılabileceği, buna (فعال) da eklersen yirmi yediye çıkarılabileceğini, üç tane (منصراً) ve üç tane (نصار)'u da sayarsak otuz bir olacağını, sadece asıllarını dikkate alırsak dokuz olacağını bunların da:

(ماض، مضارع، مصدر، اسم فاعل، اسم مفعول، أمر نهى، اسم زمان، اسم مكان، اسم آلة) siğaları şeklinde geldiğini söyler.

Müellifimiz eserini hicri 1192 yılında tamamladığını, bu eserin kıymetli öğrencilere faydalı olmasını Allah'tan istediğini belirterek, yine hamdele ve salvele ile eserini bitirir.

B. Şerhu'l-Emsileti'l-Muhtelife Fi's-Sarf'ın Arapça Metni

داود بن محمد القارصي الحنفي

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي جعل العربية مفتاح الكلام، وصيرها مرقاة لتقرير عقائد الإسلام، والصلاة والسلام على رسولنا محمد خير الأنام وعلى آله وأصحابه إلى يوم القيام، **وبعد.**

فيقول العبد المفتقر إلى الله الغني، داود بن محمد القارصي الحنفي، عامله الله بلطفه الجلي والخفي، لما رأيت أن علم التصريف من أشرف العلوم العربية، ومن أحسن الفنون الأدبية، وأن علماء زماننا الكملة أعرضوا عن تعليمه للطلبة، وأنه قد وقع في يد جماعة هم أسراء التقليد، فطفقوا يتعاطونه من غير توثيق وتسديد، فيحرفون الطبايع السليمة ويعوجونها عن الطريق المستقيمة، وكنت مشتغلاً بتعليم نسخ معدودة وبتدريس علوم مقبولة، أردت أن أدرس علم الصرف عقب تدريس أربع نسخ في كل يوم على وجه الإتيان، وأشرح الأمثلة وغيرها على طريق الإحسان والله الموفق والمعين.

واعلم أنه ينبغي لكل طالب علم قبل الشروع في مقصوده أن يعرف ثلاثة أشياء، الأول: تعريف العلم؛ ليكون معلوماً له في الجملة لا مجهولاً مطلقاً، الثاني: موضوعه أي ما يبحث في العلم عن أعراضه الذاتية ليميز مقصوده عن غيره، فيجتهد به لا بما لا يعنيه، الثالث: غرضه ليزيد رغبته، ولا يكون سعيه عبثاً.

فالصرف علم بأصول يُعرف بها أحوال أبنية الكلم العربية التي ليست بإعراب، وموضوعه أبنية الكلم العربية، أي موادها وأجزائها، وغرضه معرفة أحوال الأبنية حتى يحترز عن الخطأ في أداء معانيها؛ لذا أشار المصنف إلى غالب موضوعه بعد البسمة والحمدلة والصلولة، وإن لم يجعل جزءاً من كتابه تعظيماً لها وحفظاً عن الابتدال في أيدي الطلبة الصغار، وهذه المجموعة المرتبة الحاضرة في ذهني تخبيلاً على ما هو الحق عند المتكلمين المنكرين للوجود الذهني، لا تحققاً كما زعمه الحكماء المثبتون له **الأمثلة**، أي جملة الأفراد للقواعد الكلية لإيضاحها **المختلفة**، أي مخالف كل المادة التي هي أصل الحروف والهيئة التي هي الكيفية الحاصلة من اجتماع الحروف وترتيبها وحركتها وسكونها.

ثم اعلم أن الهاء حرف تنبيه، أي حرف دال على كون مدخوله مما يُنتبه له، أي يعرف بأدنى توجه، وهذه اسم للمشار إليه المفرد المؤنث بالإشارة الحسية حقيقة، كهذه هند، وهي توجيه شيء نحو مبصر للمخاطب، وبالعقلية مجازاً كهذه الأمثلة المختلفة، وهي توجيه عقل نحو

مطلقاً، أو غير مقصود بالسَّوق، والألف واللام حرف تعريف عند الخليل، وعند سيبويه اللام حرف والهمزة زائدة، وعند المبرِّد بالعكس، وأمثلة جمع مثال، وهو لغةً الشبيه. وحرفاً فرد من أفراد القاعدة الكلية، يذكر لإيضاحها، فخرج النظير لأنه فرد شبيه من أفراد القاعدة الكلية أيضاً، وخرج الشاهد لأنه فرد من أفراد القاعدة الكلية، يذكر لإثبات القاعدة.

ثم اعلم أن الجمع قسمان: مصحَّح ومكسر، فالأول مالم يتغير بناء مفرده لأجل الجمعية، والثاني عكسه، والمكسر منه أربعة أوزان للقلَّة أي للأقل من العشرة أفعال أفعله فِعْلَةٌ والمصحح كله للقلَّة في المختار، وقيل لمطلق الجمعية وباقيه للكثرة، هذا إذا جاء من الاسم جمع قلَّة وكثرة، كغلمة وغلمان، واللام مطلق الجمعية، كأرجل جمع رجل، ورجال جمع رَجُل، وقد يُستعار أحدهما للآخر لنكتة كهذه، فالنكتة إما الإشارة إلى التداخل بعضها في بعض، بحيث يكون أقل من العشرة كما سنبين، أو تغليب الأصول على الفروع.

ويمكن أن يُقال أن الأمثلة مشتركة بين القلَّة والكثرة، وأن اللام اضمحل بمعنى الجمعية، والألف واللام في المختلفة إن كان بمعنى الثبوت كالمؤمن فللتعريف ففيه ثلاثة مذاهب، وإن كان بمعنى الحدوث، كالضَّارب، فاسم موصول اتفاقاً بمعنى التي، ومختلفة اسم فاعل من باب أفعال على الأول، وفعل منه حقيقة على الثاني، واسم فاعل صورة وقس أيها الذكي أمثالها عليها، والله يوفئك للعلم، ويهديك إلى تكميله إن شاء الله. ولما قال هذه الأمثلة المختلفة ورد أن يقال: وما هذه الأمثلة المختلفة؟ قال مجيباً له: **نصرَ ينصرُ نصرأ** إلخ... أي؛ هي جملة هذه الألفاظ، فنصرَ فعل ماضٍ، معلوم مفرد مذكر غائب، معناه بالعربية: فعل النصر في الزمان الماضي أحد غائب، وبالتركيَّة: يردم أولندي كجمش زمانده بر غائب.

وقولنا في الزمان الماضي أو كجمش زمانده: تصريح لما عُلم ضمناً لإيضاح المبتدئين، وقولنا: أحد غائب، أو بر غائب أو تصريح بما عُلم التزاماً أو ضمناً أيضاً كما سنحقق.

واعلم أن ههنا أسئلة عشرة غالباً، وأجوبة عشرة أيضاً، السؤال الأول قدمه وضعا عليهما مع أن المصدر أصل في الاشتقاق في المختار كما سنبين، فنقول أولاً: القدم خمسة، زمني ورتبي وشرفي، وهي ظاهرة، وطبعي وهو تقدم المحتاج إليها، لغير المؤثر على المحتاج، كتقدم الشرط على المشروط، وذاتي وهو تقدم المحتاج اليد المؤثر على المحتاج كتقدم العلة الفاعلية المستقلة بالتأثير على المعلول.

وقد يجيء التقدم الذاتي بمعنى تقدم المحتاج إليه على المحتاج، فيشمل الاثنين، فإذا عرفت فاعلم ظان الماضي لما تقدّم على المضارع زماناً ورتبةً وشرفاً وطبعاً، قدّمه وضعاً ليوافقها أيضاً، السؤال الثاني: أن الفعل ما معناه لغةً أي في عرف العرب ووضعه وما معناه

اصطلاحاً؛ أي في عُرف أهل الصِّرف ووضعه، فنقول: الفعل بالكسر لغة: اسم، الفعل بالفتح، وهو مصدر بمعنى إيقاع الحدث؛ أي الأثر الموجود في الخارج. واصطلاحاً: كلمة دلّت مادتها على حدث، وهيئتها على أحد الأزمنة الثلاثة، وعلى نسبة إلى فاعل معين، أو إلى فاعل ما.

والسؤال الثالث، إن الفعل الاصطلاحي ما هو اسم المادة، أو اسم الهيئة، أو اسم المجموع، أو اسم المدلول لأحد من الثلاثة؟ فنقول: المختار أنه اسم المادة فقط باعتبار دلالتها على المعنى؛ لأن الفعل كلمة، والكلمة لفظ مفرد، والهيئة كَيْفِيَّة اللَّفْظ، فيكون مدلول الفعل ومعناه واحداً، ويكون الفعل مستقلاً في الدلالة عليه.

وقال بعضهم: اسم المجموع كذلك بناء على اعتبار الهيئة مع المادة، واعتبار التغليب في الكلمة، فيكون مدلول الفعل معناه ثلاثة: الحدث، والزمان، والنسبة إلى فاعل معين على المختار، أو إلى فاعل ما، على المشهور، فيكون غير مستقل على الأول، ومستقلاً على الثاني إنما قلنا باعتبار دلالتها على المعنى، إذ لو أريد مجرد اللفظ، نحو: نصر ثلاثة أحرف، يكون اسماً لنفسه لا فعلاً ماضياً، وهذا ما يُقال أن لفظ كل شيء اسمه.

والسؤال الرابع: ما معنى الماضي لغة؟ وما معناه اصطلاحاً؟ فنقول: معناه لغة: الشيء السابق، والزمان السابق، واصطلاحاً: فعل دلّ بهيئته على الزمان السابق، أو فعل دلّ بمادته على الحدث السابق.

والسؤال الخامس: ما معنى المعلوم لغة؟ وما معناه اصطلاحاً؟ وكذا المجهول؟ فنقول: المعلوم لغة: شيء معلوم، واصطلاحاً: فعل نسب إلى فاعله نسبة وضعيّة، كضرب زيد عمراً، وعلامته في الثلاثي فتح أوله وآخره، وأما المجهول، فلغة: شيء مجهول، واصطلاحاً: فعل حذف فاعله ونسب إلى مفعوله نسبة وضعيّة، كضرب عمرو، علامته في الثلاثي ضم أوله وكسر ثانيه.

والسؤال السادس: ما معنى المفرد لغة، واصطلاحاً؟ فنقول المفرد لغة: بمعنى المذكور مستقلاً، واصطلاحاً: له أربعة معان، الأول: المفرد ما ليس بمركب، والثاني ما ليس بجمله، والثالث ما ليس بمضاف، والرابع ما ليس بمثنى ولا مجموع، وهو المراد ههنا بقرينة مجيء المثنى والمجموع بعده.

والسؤال السابع: ما معنى المذكر لغة، واصطلاحاً؟ فنقول: المذكر فيهما ما ليس بمؤنث.

والسؤال الثامن: ما معنى الغائب لغة، واصطلاحاً؟ فنقول معناه فيهما ما ليس بحاضر، ولا متكلم.

والسؤال التاسع: كل نوع من نوع معلوم الماضي نوع ومجهوله كم مثلاً يحصل من كل منها بهذا الاعتبار أربعة عشرة مثلاً، وتسمى أمثلة مطردة؛ أي متوافقة في وجود أصل الفعل في كل منها وعدم تغيير بنائه، ثلاثة للغائب: مفرد، تنثية، جمع، نحو: نصر نصرًا نصرًا، وثلاثة للغائبة أيضاً، نحو: نصرت نصرتا نصرن، وثلاثة للمخاطب أيضاً، نحو: نصرت نصرتما نصرتن، وواحد للمتكلم مع الغير، نحو: نصرت نصرتنا، ومعانيها ظاهرة للذكي، بعد ضبط معنى مفرد معلوماً ومجهولاً، وبعد تسليم أستاذه لساناً، فلا حاجة إلى بيان كتابه لما فيه من التطوير.

واعلم أن تسمية الفعل باسم واحد منها، باعتبار حال الفاعل ونائبه وإلا فالفعل موضوع للماهية المطلقة، فلا يكون واحداً منها كما لا يخفى. السؤال العاشر: ما مجهول نصر؟ وما معلوم نصر؟ فنقول: أولاً قاعدة جعل المعلوم مجهولاً وحذف فاعله ونسبته إلى مفعوله، ثم إن كان مفعوله ضميراً منصوباً يقلب في المجهول ضميراً مرفوعاً فمجهول ضرب زيد عمراً، ضرب عمرو ومجهول زيد ضربته زيد ضربو مجهول زيدان ضربهما زيدان ضربا ومجهول زيدون ضربتهم زيدون ضربوا، وقس الباقي إن كنت ذكياً، وإلا فالبليد، وعريض القفا لا يفيد التطويل، وأما قاعدة جعل المجهول معلوماً فحذف نائبه ونسبته إلى فاعله، ولا بد من معرفة الفاعل حتى يعرف جعله معلوماً، فإذا عرفت هذا فاعلم أن الفعل بلا ذكر فاعل ومفعول لا يجعل معلوماً ولا مجهولاً، فنقول: نصر نصرًا نصرًا معلوم، ونصرت نصرًا مجهول، أن الأول أفراد نوع المعلوم، والثاني أفراد نوع المجهول؛ لأن الثانويات مجهولات الأوليات، ولا بالعكس كما يتوهمه الجهلة ويعلمه للطلبة، وليكن هذا على ذكر منك. **ينصر** فعل مضارع معلوم، مفرد مذكر غائب، معناه بالعربية يفعل النصر في الزمان الحال أو الاستقبال أحد غائب، وبالتركية يردم أيدر شميكي حاله ياكلجك زمانه رغائب ارهدا معلوم، وعلامته في الثلاثي فتح أوله. وينصر فعل مضارع مجهول، مفرد مذكر غائب، معناه بالعربية يفعل النصر في الزمان الحال أو الاستقبال لأحد غائب، وبالتركية يردم أولنور شمديكي حاله ياكلجك زمانه براده، وعلامته في الثلاثي ضم أوله وفتح ما قبل آخره، وقولنا في الزمان الحال، أو الاستقبال صريح؛ لما علم ضمناً لإيضاح المبتدئين، وقولنا أحد غائب أو برغائب أيضاً تصريح لما علم التزاماً أو ضمناً، وهنا عشرة أسئلة سابقة، وعشرة أجوبة سابقة، مع مخالفة ما في الجواب الأول. فيقال أن المضارع مقدم على المصدر رتبة فقط لكونه عاملاً، وفي الجواب الرابع أيضاً، فيقال المضارع لغة: بمعنى المشابهة، واصطلاحاً: كلمة دلت هيئتها على الزمان الحال أو الاستقبال، أو كلمة دلت مادتها على الحدث الحالي أو الاستقبال. **نصرًا** مصدر غير ميمي مفرد مبنى للمفعول،

معناه بالعربية: فعل النصر والتركيبية: يردم أولنمولق، وفيه خمسة أسئلة شريفة، غالباً، وخمسة أجوبة لطيفة السؤال، الأول لم قَدَم المصدر على اسم الفاعل؟ فنقول: لأنه مقدم عليه رتبة لكونه أصلاً في الاشتقاق، وطبعاً لكونه جزءاً منه، وأما شرفاً وذاتاً فلا. كما لا يخفى، وأما زماناً فلا؛ لأن كل اسم سواء كان مصدرأ، أو اسم فاعل، أو اسم مفعول، أو اسماً جامداً غير ما وضع للزمان كله، وإن لم يدل على الزمان بحسب الوضع، لكنه يدل على الزمان الحالي بحسب العقل والاستعمال؛ لأنه بحسبهما حقيقة في المعنى الكائن في الحال، ومجاز كوني في المعنى الكائن في الماضي، ومجاز أولى في المعنى الكائن في الاستقبال. مثلاً إطلاق الرجل على الرجل في الحال حقيقة، وعلى الميت في الحال مجاز كوني، وعلى الصبي في الحال مجازاً، وقس عليه أمثاله.

والسؤال الثاني: ما معنى المصدر لغةً؟ ومعناه اصطلاحاً؟ فنقول: المصدر لغةً: مكان الصدور، أو زمان الصدور، أو الصدور نفسه على أنه لفظ مشترك بين هذه الثلاثة، واصطلاحاً: اسم دل على حدث ومشتق منه الفعل الماضي بالذات، فقولنا: ومشتق منه الفعل الماضي بالذات، الإخراج اسم المصدر كالسلام والكلام، فإنه لا فرق بينهما إلا به، وإشارة أيضاً لاختيار مذهب البصريين، وهو أن الأصل في الاشتقاق هو المصدر لا الفعل الماضي كما زعم الكوفيون؛ لأن معنى الاشتقاق لغةً أخذ شقّ الشيء، واصطلاحاً: كون اللفظين متشاركين لفظاً ومعنى، والحق عند المحققين أن يكون معنى المشتق أزيد من معنى المشتق منه حتى يوجد فائدة جعله مشتقاً منه، ولا يصح هذا إلا على مذهب البصريين دون الكوفيين.

والسؤال الثالث: ما معنى المصدر المبني للفاعل؟ وما معنى المصدر المبني للمفعول لغةً وعرفاً؟ فنقول: معنى المصدر المبني للفاعل فيها مصدر موضوع للدلالة على الحدث القائم بالفاعل فصفة الفاعل، ومعنى المصدر المبني للمفعول فيها مصدر موضوع للدلالة على الحدث القائم بنائب الفاعل فصفة نائب الفاعل، وقد يُقال: الأول مصدر من المعلوم، والثاني مصدر من المجهول. ولا يُقال لهما معلوم ولا مجهول؛ لأنهما مختصان بالفعل اصطلاحاً.

ثم اعلم أن كلاهما حقيقة في المختار، كالمعلوم والمجهول، وقيل الأول حقيقة، والثاني مجاز، وأنهما كثيراً ما يستعملان مجازاً في الأثرين الحاصلين بهما وفي القدر المشترك. أي ما يُطلق عليه النصر، وفي معنى الفاعل والمفعول قليلاً.

والسؤال الرابع: هل يجيء من المصدر تثنية وجمع، أم لا؟ فنقول: إن أريد به نفس الحدث لا يُثنى ولا يُجمع؛ لأنه يشمل الكثير والقليل لكونه جنساً مشتركاً بين الكلّ والجزء كالماء والتراب، فلا حاجة إليهما وإن أريد به النوع، أو العدد، أو اسم الفاعل، أو المفعول، فيثنى

ويُجمع نحو: نصران نصرين نصرات بفتح الصّاد في الجميع؛ لأنه يختص كل واحد لكونه خمساً مشتركاً بين الكلّي والجزئي فغير حاجة إليهما.

والسؤال الخامس: أن مصدر الثلاثي هو قياسي، داخل تحت قاعدة أنه سماعي يتوقف على سماعه من العرب. فنقول: إنه سماعي، وكثير غير مضبوط، ولكن ضبطه عند سيبويه بحسب استقرائه في اثنين وثلاثين وهب، قتل، وفسق، وشغل، ورحمة، ونشدة، وكدره، ودعوى، وذكرى، وبشرى، وليان، وحرمان، وغفران، ونزوان، وطلب، وحنق، وصغر، وهدى، وغلبة، وسرقة، ونهاب، وصراف، وسؤال، وزهادة، ودراية، ودخول، وقبول، ووجيف، وصهوبة، ومدخل، ومرجع، ومسعاة، ومجدة. هذا وقد وجد بعضهم أبنية خمسة أيضاً بغاية كراهية مكرم مفتون باقية. وقال سيبويه: وقد يجيء وزناً للمبالغة من الثلاثي قياساً مطرداً، وهما التلعاب والحثيثي، وقال الزمخشري: أنهما قياسان من الثلاثي وغيرها كالرميا بمعنى كثرة الرمي والمختار أنهما سماعيان، لكنهما كثيران.

واعلم أنه لا بد هنا من معرفة أقسام الاسم الجامد وأوزانه. أي الاسم لا يكون مصدراً ولا مشتقاً منه. وعن مشتقاً من غيره حتى يتميز من المصدر بحسب المعنى، لا يحكم قبل معرفة المعنى الواحد منها، فهو قسمان: أصلي ومزيد فيه، فالأصلي ثلاثة: ثلاثي ورباعي وخماسي. فالأول عشرة أوزان: فلس، فرس، كتف، عضد، حبر، عنب، إبل، قفل، صرد، عنق. والرابعي خمسة: زبرج، جعفر، برشن، درهم، قمطر. والخماسي أربعة: سفرجل، قرطب، حمرش، قد عمل. والمزيد فيه على الخماسي خمسة أوزان: عضر فوط، خزعبيل، قوطبوس، قبعثرى، خندريس. وليكن هذا على ذكر منك أيضاً. فهو ناصر اسم فاعل مفرد مذكر، معناه بالعربية: فاعل النصره أحد، وبالتركية: يردم ايد بجي براد، وهنا أسئلة خمسة، وأجوبة خمسة:

السؤال الأول: لم ذكر الفاء التفرعية والضمير الغائب هنا، مع أنه مما لا حاجة إليه؛ لكون اسم الفاعل هو نفس ناصر فقط؟ والجواب: أنه إشارة إلى نكتة دقيقة، وهي أن الأمثلة المختلفة لا تسمى بأسمائها مالم تقع جزءاً من الكلام ولم تستعمل بالفعل؛ لأن الكلمة بعد الوضع وقبل الاستعمال، لا تسمى حقيقة ولا مجازاً ولا كناية، والأمثلة المختلفة ما حقائق أو مجازات وما كنايات.

السؤال الثاني: لم قدمه على اسم المفعول؟ والجواب: أنه مقدم عليه زماناً وطبعاً بحسب الذات، ورتبة بحسب الغالب، وذاتاً بحسب الوصف. تدبر السؤال الثالث، ما معنى اسم الفاعل لغة؟ وما معناه اصطلاحاً؟ والجواب أن معناه لغة: اسم لذات قائم معه الفعل حدوثاً. ومعناه اصطلاحاً: اسم مشتق من معلوم المضارع، لذات قائم معه الفعل بمعنى الحدوث.

وقولنا بمعنى الحدث: أي يدل على حدوث تعلق الذات ووجوده في حال الحكم بعد العدم؛ لإخراج الصفة المشبهة، أي لاسم الفاعل في التصرف التام والاشتقاق وأصل المعنى وهي اسم مشتق من معلوم المضارع، لذات قائم معه الفعل بمعنى الثبوت؛ أي يدل على ثبوت تعلق الفعل للذات قبل الحكم كما رص ومرض.

السؤال الرابع: كم مثلاً مطرداً يجيء من اسم الفاعل؟ الجواب: ستة دائماً، مفردان وتثنيتان وجمعان نحو ناصر ناصران ناصران ناصران ناصران وأما الجموع الأربعة المكسرة ثلاثة في المذكر نحو نصّار ونصّر ونصرة. وواحد في المؤنث نواصر فخارجة عن الأمثلة المطردة بل ذكرها لبيان غالب المكسر من الفاعل والفاصلة إذ قد يجيء من الفاعل أربعة مكسر أيضاً علماء وصحبان وقعود بضمّتين، وتجار بالكسر، وأما فواعل فقد يكون جمعاً لفاعل اسم جامد ككواهل، أو صفة لمؤنث فقط كحوائض، ولمذكر لا يعقل كنوازل، وفواعل كجواهر، وفوعلة كصومعة، ولفاعلاء كقاصوعاء، وأما فوارس جمع فارس.

والسؤال الخامس: كم صفة تجيء من اسم الفاعل؟ وكم صفة تجيء من الصفة المشبهة؟ الجواب: ثلاثة يجيء من اسم الفاعل، وهي: ناصر، ونصور، ونصير. وخمسة عشر من الصفة المشبهة، وهي: فرق، شكس، صلب، ملح، جنب، حسن، خشن، شجاع، جبان، عطشان، أحول، ندس، سليم، غيور، ضيق. **وذلك منصور** اسم مفعول مفرد مذكر، معناه بالعربية: مفعول النصر أحد، وبالتركية: يردم أولينجي برار، ولا يقال يردم أولنمش برار كما يقوله أسراء التقليد؛ لأنه لا يدل على الزمان الماضي بحسب الوضع، والاسم لا يدل عليه بحسبه؛ ولذا لا يقال في اسم الفاعل يردم آتمش برار. وهنا خمسة أسئلة أيضاً، وخمسة أجوبة، السؤال الأول كما تقدّم، والسؤال الثاني كما تقدّم، وجوابه أن اسم المفعول مقدّم على المضارع المنفي بلم رتبة؛ لأنه أصل وهو فرع المضارع. السؤال الثالث: ما معناه لغة؟ وما معناه اصطلاحاً؟ الجواب: أن اسم المفعول لغة اسم لذات وقع عليه الفعل بمعنى الحدث فتذكر السؤال الرابع وجوابه كما تقدّم أيضاً.

أما مناصير بالياء فجمع منصور للمذكر وخارج أيضاً، وأما مناصير بالياء فجمع منصور للمذكر وخارج أيضاً عن الأمثلة المطردة بيان الغالب المكسر أيضاً، إذ مكسر المفعول يجيء على مفاعيل غالباً كميامين، ومتائيم، وملاعين.

وقد يجيء مفاعيل بالياء جمع مفعول فاعل كمناكير، ومغاطيس وأما مفاعل بدون الياء فجمع مفعول فاعل من أفعال كمطافل ومشارن لا مفعول كذا في الشافية. السؤال الخامس كما تقدم وجوابه أن ثلاثة أيضاً، المفعول والفعل، والأول كثير والأخيران قليلان. **لم ينصر**

فعل، مضارع لفظاً، وماض معني، منفي بلم، معلوم مفرد مذكر غائب، معناه بالعربية: ما فعل النصر في الزمان الماضي أحد غائب، وبالتركية: يردم اتمدى كجمش زمانده برغائب، أر لم نصراع فعل، مضارع لفظاً، ماض معني، منفي بلم، مجهول مفرد مذكر غائب، معناه بالعربية: ما فعل النصر في الزمان الماضي لأحد غائب. وبالتركية: يردم أولنمدى كجمش زمانده برغائب اره. وقد يقال: الجحد المطلق على المسامحة، وهي استعمال اللفظ في غير معناه المتبادر بناء على ظهور المراد معنى الجحد المطلق لإنكار المطلق ولم ينصر ليس بإنكار مطلق بل منكر مطلق؛ أي منفي في الزمان الماضي على الإطلاق ولم وبلما على الاستغراق كما في لمّا. وههنا أسئلة الماضي والمضارع. إلا أنه يقال هنا أنه قدّمه على لمّا ينصر؛ لأن مرتبة المطلق قبل مرتبة المقيد.

واعلم أن لم يدخل المضارع، ويقبله إلى الماضي، وينفيه على الإطلاق، ويسقط حركة المفرد ونون التثنية والجمع المذكر **لما ينصر** فعل، مضارع لفظاً، وماض معني، منفي بلمّا، معلوم مفرد مذكر غائب، معناه بالعربية: ما فعل النصر في جميع الزمان الماضي إلى الآن أحد غائب. وبالتركية: يردم اتمجى كجمش زمانك جميعسندهبوآن كلنجة برغائب اره لما ينصر فعل، مضارع لفظاً، وماض معني، منفي بلمّا، مجهول مفرد مذكر غائب. معناه بالعربية: ما فعل النصر في جميع الزمان الماضي إلى الآن لأحد غائب. وبالتركية: يردم أولنمدى كجمش زمانك جميعسندهبوآن كلنجة برغائب اره. وقد يقال: الجحد المستغرق على المسامحة أيضاً، وفيه أسئلة الماضي والمضارع أيضاً، إلا أنه يقال هنا: قدّمه على ما ينصر؛ لأن زمان الماضي مقدم على زمان الحال.

واعلم أن لما يدخل المضارع أيضاً، ويقبله إلى الماضي، وينفيه على الاستغراق، ويسقط حركة المفرد، ونون التثنية، والجمع المذكر. **ما ينصر** فعل، مضارع منفي بما معلوم مفرد مذكر غائب. معناه بالعربية: ما يفعل النصر في الحال أحد غائب. وبالتركية: يردم اتمر يثمديكي حالده برغائب أر. وما يُنصِرُ فعل مضارع، منفي بما، مجهول مفرد مذكر غائب. معناه بالعربية: ما يفعل النصر في الحال لأحد غائب. وبالتركية: يردم اولنمدى شمديكي حالده برغائب اره. وقد يقال له: نفي الحال مسامحة أيضاً، وفيه أسئلة المضارع وأجوبتها، إلا أنه يقال هنا قدّمه على لا ينصر لأنه مقدم عليه زماناً. **لا ينصر** فعل مضارع، منفي بلا معلوم مفرد مذكر غائب، معناه بالعربية: لا يفعل النصر في الزمان الاستقبال أحد غائب. وبالتركية: يردم اتمر كلجك زمانده برغائب ار. ولا يُنصِرُ فعل مضارع، منفي بلا، مجهول مفرد مذكر غائب. ومعناه بالعربية: لا يفعل النصر في زمان الاستقبال لأحد غائب. وبالتركية: يردم اولنمز كلجك

زمانده بر غائب ار. وقد يقال له: نفي الاستقبال على المسامحة، وفيه أسئلة المضارع وأجوبته أيضاً، الا يقال هنا قدمه على لن ينصر؛ لأن المنفي المطلق مقدم على المؤكد رتبة وطبعاً، كما لا يخفى. **لن ينصر** فعل مضارع، منفي بلن، معلوم مفرد مذكر غائب. معناه بالعربية: لا يفعل النصر البتة في زمان الاستقبال أحد غائب. وبالتركية: يردم اتمز البتة كلجك زمانده بر غائب ار. ولن يُنصر فعل مضارع، منفي بلن، مجهول مفرد مذكر غائب. معناه بالعربية: لا يفعل النصر البتة في زمان الاستقبال لأحد غائب. وبالتركية: يردم اولنمز البتة كلجك زمانده بر غائب ار. وقد يقال له: تأكيد نفي استقبال مسامحةً، وفيه أسئلة المضارع أيضاً، وأجوبته إلا أنه يقال: قدمه هنا على لينصر؛ لأنه مقدم عليه رتبة لأنه مشتق من لينصر بحسب الأصل.

واعلم أن لن يعمل النصب في المفرد بجعله مفتوحاً، وفي التثنية والجمع المذكر بإسقاط نونها. لينصر أمر غائب، معلوم مفرد مذكر. معناه بالعربية: ليفعل النصر أحد غائب. وبالتركية: يردم أتسون بر غائب ار. و**لِينَصِر** أمر غائب، مجهول مفرد مذكر. معناه بالعربية: ليفعل النصر لأحد غائب. وبالتركية: يردم اولنسون.

واعلم أن الأصل في الأمر هو المطلق، وقيل التراخي، وقيل الفور، ولذا ما قيدناه بالزمان، وفيه خمسة أسئلة مختصرة، السؤال الأول: لم قدمه على انصر؟ والجواب: أنه مقدم عليه رتبة وشرفاً.

والسؤال الثاني: ما معنى الأمر لغة؟ ومعناه اصطلاحاً؟ الجواب: أن معناه لغةً تكليف للغائب؛ أي طلب شيء منه سواء فيه كلفة ومشقة أو لا، واصطلاحاً: لفظ طلب به الفعل مطلقاً بوضعه له عن الفاعل الغائب أو النائب الأول في المعلوم والثاني في المجهول.

والسؤال الثالث: كم مثلاً مطرداً يجيء منه؟ الجواب: ثمانية، ثلاثة للغائب، وثلاثة للغائبة، واثنان للمتكلم؛ لأنه مشتق من غائب المضارع وغائبتة ومتكلمه، ولذا يكون المتكلم من الغائب لا من الأمر الحاضر عند الجمهور، ولأنه مشتق من مخاطب المضارع ومخاطبته فقط.

السؤال الرابع: لم أعطي متكلم المضارع لأمر الغائب دون أمر الحاضر؟ الجواب: أن الظاهر والغائب من الأمران يكون الأمر غير المأمور أما تحقيقاً كما هو الشائع، وأما تنزيلاً كهذا، والظاهر الغالب من تنزيل المتكلم نفسه منزلة الغائب لا منزلة الحاضر، كما قاله بعض الفضلاء. السؤال الخامس: أطلب جزماً أو غير جزم؟ الجواب: أن يطلب مطلقاً عند العربية نعم، عند علماء المعاني والأصول جزماً واستقلالاً، حيث قالوا: المختار أن الأمر لفظ طلب به الفعل جزماً واستقلالاً حيث قالوا: المختار أن الأمر لفظ طلب به الفعل جزماً بوضعه له استعلاء. وقولهم جزماً؛ لإخراج لفظ الدعاء والالتماس. **لا ينصر** نهي غائب، معلوم مفرد مذكر

غائب. معناه بالعربية: لا يفعل النصره أحد غائب. وبالتركية: يردم اتمسون برغائب ار. ولا يُنصر نهي غائب، مجهول مفرد مذكر غائب، معناه بالعربية: لا يفعل النصره لأحد غائب مجهول. وبالتركية: يردم اولنسون برغائب ار. وفيه أسئلة خمسة سابقة، إلا أنه يقال هنا قدّمه على الأمر الحاضر لتقدمه رتبة، وأن النهي الغائب لغةً منع وكفّ للغائب. واصطلاحاً: لفظ طلب به الكف، وقيل الترك عن الفاعل أو النائب الغائب. انصر أمر حاضر، معلوم مفرد مذكر مخاطب. معناه بالعربية: افعل النصره أنت وأحد حاضر. وبالتركية: يردمأية سن برحاضر او. **ولتنصر** أمر حاضر، مجهول مفرد مذكر مخاطب، معناه بالعربية: لتفعل أنت وأحد حاضر النصره. وبالتركية يردم اولنسون بر حاضر ار. وفيه خمسة أسئلة وأجوبة، السؤال الأول: لم قدّمه على لا تنصر؟ الجواب: لأنه مقدّم عليه شرفاً ورتبةً. السؤال الثاني: ما معنى أمر الحاضر لغةً؟ وما معناه اصطلاحاً؟ الجواب: لغةً تكليف للحاضر، واصطلاحاً لفظ طلب به الفعل مطلقاً بوضعه له عن الفاعل الحاضر أو النائب الحاضر عند العربية. وعند المعانية والأصولية لفظ طلب به الفعل مطلقاً جزماً بوضعه له استعلاء عن الفاعل الحاضر والنائب الحاضر.

السؤال الثالث: كم أمثاله المطردة؟ الجواب: ستة، مفردان وتثنيتان وجمعان؛ لأنه مشتق من مخاطب المضارع ومخاطبه نحو انصر انصرا انصروا انصري انصرا انصرن، ولا يجيء منه المتكلمان عند الجمهور كما سبق.

السؤال الرابع والخامس كما تقدّم، وكذا أجوبته. **لا تنصر** نهي حاضر، معلوم مفرد مذكر مخاطب، معناه بالعربية: لا تفعل النصره أنت وأحد حاضر. وبالتركية: يردم اتمه سن بر حاضر ار. ولا تنصر نهي حاضر، مجهول مفرد مذكر مخاطب، معناه بالعربية: لا تفعل النصره أنت وأحد حاضر. وبالتركية: يردم اولنمه سن بر حاضر ار. والأسئلة الخمسة، وأجوبها الخمسة، تُعلم مما تقدم كما لا يخفى. **منصر** أي ذاك منصر لفظ مشترك، اسم زمان النصره، أو مكان النصره، أو نفس النصره، والفعل النصره. وبالتركية: يردم ايده جك زمان يردم ايده جك مكان يردم اتمك لك وفيه أربعة أسئلة، وأربعة أجوبة.

السؤال الأول: لم قدّمه على اسم الآلة؟ الجواب: أنه مقدم عليه رتبة لكثرة استعمالها.

السؤال الثاني: ما معنى هذه الثلاثة لغةً؟ وما معناها اصطلاحاً؟ الجواب: أن معناه لغة ظاهر، وكذا معنى المصدر الميمي اصطلاحاً. ومعنى الاثنين اصطلاحاً اسم مشتق من معلوم المضارع لزمان وقع فيه الفعل، أو لمكان وقع فيه الفعل.

والسؤال الثالث: كم أمثلتها المطردة؟ الجواب: ثلاثة، مفرد وتثنية وجمع نحو منصر
منصران منصرات هذا إذا أُريد بالمصدر معنى العدد أو النوع، وإلا فلا يثنى ولا يُجمع
ومكسّرهما غالباً على مناصر بدون الياء.

والسؤال الرابع: هل يختلف صيغة الثلاثة من أبواب الثلاثي أم لا؟ الجواب: أنها تختلف،
فإن صيغة اسم الزمان والمكان مما مضارعه مفتوح العين أو مضمومها، ومن المنقوص تجيء
على مفعّل بفتح العين نحو مَشْرَب، ومَقْتَل، ومَرْمَى. ومن مكسورها، ومن المثال على مفعّل
بكسر العين نحو مَضْرَب وموعد وجاء اثني عشر على خلاف القياس بكسر الثالث وهي:
المنسك، والمجزر، والمنبت، والمطلع، والمشرق، والمغرب، والمفرق، والمسقط، والمسكن،
والمرفق، والمسجد، والمنحر. والقياس فيها الفتح؛ لأن مضارعها مضموم العين إلا مجزر
مفتوحها. وجوز الفراء الفتح في الجميع على القياس.

وأما منخر بكسرتين، ففرع متحركتين فرع منتن فاعل من أنتن، ونحو المظنة كسراً
والمقبرة فتحاً وضماً مما كان على مفعّل، ودخلته تاء التأنيث للمبالغة، أو لإرادة البقعة ليس
مقياس. وأما المصدر الميمي ففعل بفتح العين من الكل، هذا من الثلاثي وأما هُنَّ من غير الثلاثي
فعلى لفظ المفعول. **منصِر** اسم آلة، معناه بالعربية: آلة فعل النصر. وبالتركية: يردم ايده جك
آلت. وفيه أسئلة أربعة، وأجوبة أربعة أيضاً، السؤال الأول: لم قدّمه على بناء المرّة؟ الجواب:
أنه مقدم عليه لمناسبة بينه وبين اسم الزمان في كونهما مشتقين من المضارع.

السؤال الثاني: ما معنى اسم الآلة لغة؟ وما معناه اصطلاحاً؟ الجواب: إن اسم الآلة مشتق
من معلوم المضارع لآلة يفعل الفعل بينهما.

والسؤال الثالث: كم أمثله المطردة؟ الجواب: ثلاثة أيضاً نحو: منصر منصران
منصرات. ويجيء مكسرها غالباً على مناصر أيضاً.

والسؤال الرابع: كم صيغة تجيء من اسم الآلة؟ الجواب: على ثلاثة مفعّل ومفعّل
ومفعلة، كمحلب ومفتاح ومكسحة، والأول قياسي، والأخيران سماعيان، وجاءت ست صيغ
على خلاف القياس، بضم الأول والثالث، وهي المسقط والمنخل والمدق والمدهن والمكحلة
والمحرضة. **نصرة** مصدر مرة، وقد يقال بناء مرة مفرد، معناه بالعربية: فعل النصر مرة
واحدة. وبالتركية: يردم اتيملك بر كرة. وفيه أسئلة وأجوبة ثلاثة:

السؤال الأول: لم قدمه على مصدر نوع؟ الجواب: إنه مقدم عليه رتبة لكثرة استعماله.

والسؤال الثاني: ما معناه لغة؟ وما معناه اصطلاحاً؟ والجواب: أن معناه لغة واصطلاحاً مصدر يدل على حصول فرد شخص كل من الحدث؛ لأن التاء فيه للوحدة الشخصية الكلية، لا للوحدة النوعية، ولا للوحدة الجنسية.

والسؤال الثالث: كم أمثله المطردة؟ الجواب: ثلاثة دائماً، نحو نصره نصرتين نصرات، يفتح الصاد في الجميع؛ لأن فعله بسكون العين إذا صح، ولم يكن صفة مشبهة وإلا فبقي على حاله يجمع على فعلات بسكون العين كبيضة وبيضات وجوزة وجوزات. **نصرة** مصدر نوع، وقد يُقال بناء نوع مفرد، معناه بالعربية: فعل النصره نوعاً واحداً. وبالتركية: برد دلويردم اتمك لك. وفيه أسئلة ثلاثة أيضاً، وأجوبة ثلاثة، السؤال الأول: لم قدمه على المصغر؟ الجواب: إنه مقدم عليه رتبة لمناسبة بينه وبين المرّة.

والسؤال الثاني: ما معناه لغة؟ وما معناه اصطلاحاً؟ والجواب: أن معناه لغة واصطلاحاً مصدر يدل على حصول نوع من الحدث؛ لأن التأنيث للوحدة النوعية لا للشخصية ولا للجنسية؛ بل الوحدة الجنسية ليست من معنى التاء أصلاً عند المحققين.

والسؤال الثالث: كم أمثله المطردة؟ الجواب: ثلاثة دائماً أيضاً، نحو نصره نصرين نصرات بفتح الصاد أيضاً، فإن فعلة بكسر الفاء سكون العين صحيح العين واللام إذا لم يكن صفة يجمع على فعلات بفتح العين، ولو كان معتل العين كبيعات أو اللام بالواو كرشوات. وقد يسكن فيهما كما أن فعله بضم الفاء وسكون العين صحيح العين واللام نحو حُجرة يجمع على فعلات بالضم والفتح في العين والمعتل اللام بالياء كرقية. والمعتل العين لا يكون إلا بالواو كدولة يسكن في لغة بني تميم نحو كسرات وحجرات والمضاعف ساكن في الجمع، وأما الصفات فبالإسكان كذا في الشافي. **نصير** اسم مصغر، وقد يقال له المصغر، واسم التصغير مسامحة، معناه بالعربية: فعل النصره التصغيرية. وبالتركية: يردم اتمكك يعني ازق يردم اتمكك. وفيه خمسة أسئلة، وخمسة أجوبة، السؤال الأول: لم قدمه على اسم المنسوب؟ الجواب: إنه مقدم عليه رتبة لكثيرة أو التقديم اتفاقي وضروري، فلا يطلب له الوجه كما لا يخفى.

والسؤال الثاني: ما معناه لغة؟ وما معناه اصطلاحاً؟ الجواب: إن معناه اسم الشيء الذي جعل صغيراً. واصطلاحاً: هو الاسم الذي زيد فيه ياء ليدل على مصغر؛ أي مجعول صغيراً إما لتقليل ما يتوهم كثرته كدريهمات ودُنينرات، وإما لتحقير ما يتوهم عظمتها كما كان سببه، كزُجيل وعمير، أو معيناً كعويلم وزويهد، وإما لتقريب ما يتوهم بعده كقبيل الشهر وبُععيد، هذا هو الغالب.

وقد يجيء اسم المصغر للتعظيم كدويهة، وللشفقة كئبي، وقد أدرج البعض التعظيم في تقليل المدة، بأن الداھية إذا عظمت كانت سريعة الوصول، وكذا الشفقة، بأن الشفقة توجد قليلاً، فالغرض من جعل المكبر مصغراً هذه الخمسة.

والسؤال الثالث: كم أمثله المطردة؟ الجواب: الأمثلة المطردة له تابعة للأمثلة المطردة لمكبره، فإن كانت مكبره مصدرأ فتلاثة إن قصد النوع أو العدد، وإن كان اسم الفاعل أو المفعول فستة.

والسؤال الرابع: ما علامة المصغر، وقياسه، وصيغته؟ الجواب: علامته وقياسه في الاسم المتمكن؛ أي المعرب: أن يضم أوله ويفتح ثانيه، وأن يزداد بعد الحرفين ياء ساكنة وأن يكسر ما بعد الياء في الرباعي كدريهم ومكريم إلا في أربع كلمات، هي ما في آخره تاء التأنيث، أو الياء، أو الألف والنون الزائدة، وأفعال كطلحة وحبلَى وحمراء وسكران واجمال فإن ما بعد الياء يفتح فيها، ولا يزداد عدد حروف المصغر على أربعة من الأصول في المختار، صيغته في غير الكلمات الأربع ثلاثة، فعيل في الثلاثي، وفعيل في الرباعي، بمدّة قبل آخره كدنينير. وإذا صغّر الخماسي كسفرجل على ضعف، فالأولى حذف الخامس وقيل ما أشبه الزائدة وقيل لا يحذف شيء.

واعلم أنه يرد في التصغير المقلوب إلى أصله. إذا زال المقتضى للقلب فيصغر كبوب في باب، ومويزين في ميزان؛ لذهاب المقتضى للقلب فيهما بخلاف قائم وتران فيقال قويم بالهمزة وتريث بالياء ثم إن وجد مدة ثانية وأوياً لمناسبة بينهما وبين ضم ما قبلها كضويرب في ضارب، وضويرب في ضيراب، والاسم الذي خفف منه، وبقي على حرفين، يردّ محذوفه ثم يصغر، تقول في عدّة وعيد وأكيل وفي سه ومد اسماً سنّية ومُنيد ليصحّ بناء فعيل، ولا عبرة لهزمة الوصل كابن إذا صغّر بُني وإذا ولي ياء التصغير، وكذلك الهمزة المنقلبة بعدها، نحو غريبة وعصيّة ورسيلة وعطى مصغر عطاء. ويزاد في المؤنث الثلاثي بغير تاء كعبينة وأذينة في عين وأذن وتحذف ألف التأنيث المقصورة غير الرابعة كحجيجب في حججى وحويلى في حولاء، وتأنيث الممدودة مطلقاً كحميراء وحنيفاء، والمدة الواقعة بعد كسرة التصغير تقلب ياء إن لم يكن ياء نحو مفيتيح وذا الزيادتين غيرها عن الثلاثي يحذف أقلها فائدة كمطيلق ومغيلم في منطلق ومغتم، وإن كان تساوياً فأنت مخير كقلينسة في قلنسوة وذا الزيادات الثلاث غيرها تبقى الفضلى كمقيعيس ومقعنسس، وتحذف زيادات الرباعي كلها مطلقاً غير المدة كقشيعر في مقشعر، وحريجم في احلانجان، ويجوز التعويض عن حذف الزائدة بمدّة بعد الكسرة فيما ليست فيه كمغيلم في مغتام. ويرد جمع الكثرة لا اسم الجمع إلى جمع قلته، ثم يصغر نحو غليمة في

غلمان أولى واحدة فيصغر ثم يجمع السلامة نحو غليمون وما يخالف ما ذكر، فشاذ كانيسان واغليمة في غلمة، وكثيراً ما يوجد ألفاظ على صيغة التصغير وصورته، وليست بتصغير، نحو جميل وكعيب لطائرين، وكميت للفرس، ولجين للفضة، وزفير لعلم شخص، وغيرها هذا.

والسؤال الخامس: ما علامة الاسم المبني المصغر، وصيغته؟ الجواب: إنه لم يصغر من المبنيات إلا اسم الإشارة والموصول، فزيدت قبل آخرها ياء، وزيد آخرهما ألف عوضاً عن ضم الأول. فقيل ذيا وتيا في ذواتا واللذيا واللذيا بفتح الياء في الذي والتي، وقس الباقي عليهما. **نصري** اسم منسوب، مفرد مذكر، معناه بالعربية: شيء منسوب إلى فعل النصر. وبالتركية: يردم أتمكة منسوب برشني. وفيه خمسة أسئلة وأجوبة أيضاً، السؤال الأول: لم قدمه على مبالغة اسم الفاعل؟ الجواب: أنه مقدم عليه رتبة؛ لمناسبة بين المصغر والمنسوب في كثرة أبحاثهما.

والسؤال الثاني: ما معناه لغة، واصطلاحاً؟ الجواب: معناه لغة: اسم دال على شيء ينسب على شيء. واصطلاحاً: هو الاسم الملحق بآخره ياء مشددة؛ ليبدل على نسبه إلى المجرّد عنها، فخرج الياء المشددة للوحدة كرومي، أو للمبالغة كاجمري، أو للزيادة ككرسي.

والسؤال الثالث: كم أمثله المطردة؟ الجواب: ستة دائماً، مفردان وتثنيان وجمعان.

والسؤال الرابع: ما علامته وقياسه؟ وكم صيغته؟ الجواب: علامته وقياسه: أن يحذف تاء التأنيث مطلقاً، وزيادة التثنية والجمع المصحح من المنسوب إليه، ثم ينسب لحصول الغرض بالنسبة إلى المفرد، وأن يفتح الحرف الثاني من تمر ودنل أي ثلاثي مكسور وثانية أو مضموم وأن يحذف الياء والواو ويفتح العين من فعيلة وفعولة بشرط صحة المعنى، ونفي التضعيف كخفي وشنئي وأن يحذف الياء من فعيلة على صيغة التصغير غير المضاف كجهني يحذف الياء الأولى من المعتل اللام من المذكر والمؤنث كغنوى في غنى وغنية، وأن يحذف ياء التأنيث من نحو سيّد وميّت ومهيم كسيد وميتى ومهيمى وأن يقلب الألف الثالثة مطلقاً، والرابعة المنقلبة واواً كعصوى ورحوى وماهوى ومرموى وأن يحذف غيرها كحبلى وحميرا ومرامى وقيعثرى، وقد جاء نحو حبلى حبلوى وحبلاوى، وأن تقلب الياء الثالثة المكسورة ما قبلها واواً ويفتح ما قبلها كهعمرى وشجوى ولا حذف الرابعة على الأفتح وأن يحذف الألف الخامسة والسادسة فنقول: وصوي وحيوي، وأما آخره ياء مشددة إن كانت أصلية قيل مرموي في مرمى وإن زائدة حذف، ويقال كرسى. وما آخره همزة بعد ألف إن كانت الهمزة للتأنيث، قلبت واواً كحمروي وصحراوي، وإن كانت أصلية تثبت على الأكثر كقراي في قراء للرجل التنسك ويجوز قلبها أيضاً كذوى وباب سقاية سقائي بالهمزة، وباب سقاوي بالواو أيضاً وباب زاي وراية وراميتي بالياءات وزائي بالهمزة وزاوي بالواو، وما كانت على حرفين إن كان متحرك الأوسط والأصل

والمحذوف في اللام ولم يعوض عنه همزة وصلًا وكان المحذوف فاء وهو معنى اللام، وجب رده فيهما عند الأكثر كأبوي وأخوي وكوشوي وإن كان لامه صحيحاً والمحذوف غيرها لم يردّ كعدى وزنى وسهى وما سواهما يجوز فيه الأمر نحو عدى، والمركب العلمي ينسب إلى صدره في غير الإضافي كبعلى وتابطى وخمسة، والمركب الإضافي إن كان الثاني مقصوداً كعبد مناف قيل عبدي، والجمع المكسّر يرد إلى الواحد إن لم يكن علماً كمسجد، وإلا فعلى لفظه كمساجد، وما جاء على غير ما ذكر فشاذاً أيضاً. هذا تباين العلامة، ويعرف من الصيغة المختلفة كما لا يخفى.

والسؤال الخامس: هل يجيء اسم منسوب بغير الياء أم لا؟ نعم، قد يجيء اسم المنسوب على وزن فعال كقواج، وثواب، وحمّال. وفاعل كتامر، ولابن، ودارع. **نصّار** مبالغة اسم فاعل مفرد مذكر، معناه بالعربية: فاعل النصرّة مع المبالغة قوياً أو كثيراً، الأول مبالغة بحسب الكيف، والثاني مبالغة بحسب الكم. وبالتركية: زيادة يردم ايد ايجي برار. وفيه خمسة أسئلة، وخمسة أجوبة، السؤال الأول: لم قدمه على اسم التفضيل؟ الجواب: أنه مقدم عليه رتبة؛ لتقدّم مرتبة المبالغة الذاتية على مرتبة المبالغة الإضافية.

والسؤال الثاني: ما معناه لغة؟ وما معناه اصطلاحاً؟ الجواب: أن معناه لغة ظاهر، واصطلاحاً: اسم مشتق من معلوم المضارع لذات قائم معه الفعل، بمعنى الحدوث مع المبالغة. والسؤال الثالث: كم أمثله المطردة؟ الجواب: ستة، مفردان، وتثنيّتان، جمعان. نحو نصّار، ونصّاران، ونصّارات.

والسؤال الرابع: كم صيغته؟ الجواب: ثلاثة عشر غالباً، وهي صبّار، مجذم، صديق، كبّار، طوال، يقظ، غفل، علامة، راوية، فروقة، ضحكة، مجزام، معطر.

والسؤال الخامس: كيف استعمالها؟ الجواب: أن الخمسة الأول على القياس، بدون التاء في المذكر، وبها في المؤنث، والثمانية الأخيرة على السوية فيها بالتاء في الأربعة، وبدونها في الأربعة. **أنصّر** اسم تفضيل على المسامحة السابقة، والظاهر أنه اسم المفضل مفرد مذكر، معناه بالعربية: افعال النصرّة إلى أحد فاعلها مع الزيادة على أحد. وبالتركية: زيادة يردم ايدي يجي رك برار. وفيه خمسة أسئلة، وخمسة أجوبة، السؤال الأول: لم قدمه على فعل التعجب؟ الجواب: أنه مقدم عليه رتبة؛ لمناسبة بين مبالغة اسم الفاعل وبين اسم التفضيل.

والسؤال الثاني: ما معناه لغة؟ وما معناه اصطلاحاً؟ الجواب: أن معناه لغة ظاهر، واصطلاحاً: اسم مشتق من معلوم المضارع، لذات قائم معه الفعل بمعنى الحدوث زيادة على غيره.

والسؤال الثالث: كم أمثله المطردة؟ الجواب: ستة، نحو أنصر، أنصران، انصرون، نصرى، نصرين، نصريات. وأمّا أناصر جمع نصرى فبيان الغالب مكسرها.

والسؤال الرابع: أنه من أي ثلاثي يجيء؟ من ثلاثي ليس بلون ولا عيب ظاهر؛ لمجيء فعل الصيغة منهما غالباً. وقال بعضهم: المراد مطلق العيب. وأمّا نحو أحمق وأجهل وأفضل فشاذ، ولا من المزيادات على الثلاثي أصلياً وفرعيّاً وإذا أريد تفضيل اللون والعيب، أو تفضيل الزائد على الثلاثي، توصل إليه بأشدّ ونحوه، مثل أشدّ منه بياضاً، وعمى، ودحرجة، واستخراجاً.

والسؤال الخامس: إن اسم التفضيل بأيّ شيء يستعمل الجواب بأحد ثلاثة أشياء، بالألف واللام أو بمن أو بالإضافة. ففي الأول يُطابق موصوفه إن كان اسم التفضيل للزيادة المطلقة، نحو يوسف أحسن أخوته؛ أي لا للزيادة المقيدة بكونها على المضاف إليه فقط، ويجوز الوجهان إن كان للزيادة المقيدة. وشرط دخوله فيه تحسب المقصود، وإن كان خارجاً بحسب المراد نحو زيد أحسن أخوته.

واعلم أن بعض الأمثلة المختلفة توجد فيها هنا مثالان نصير منصور، فالأول يجيء غالباً بمعنى الناصر وقد يجيء بمعنى المنصور. والثاني بالعكس، فنصير بمعنى ناصر يجيء منه ستة أمثلة مطردة.

وبمعنى منصور يستوي فيه الخمسة إذا ذكر الموصوف وإلا، ونصور بمعنى منصور، يجيء منه ستة أمثلة مطردة، وبمعنى ناصر يستوي فيه الخمسة إذا ذكر الموصوف وإلا فلا، وقد توجد في بعضها أيضاً نصارٍ بكسر الراء بلا تنوين بمعنى الأمر قياسياً مطرداً، وقد يجيء فعال صفة لمؤنث كفساق بمعنى الفاسقة، ومصدرا معرفة كفجار بمعنى الفجرة، وعلماً لعين كحذام اسم امرأة **ما انصر** ما نكرة بمعنى شيء مبتدأ، وانصر فعل التعجب وهمزته للتعديّة، وتحت ضمير راجع إلى ما، والضمير المستقل مفعوله، والجملة خبرها، هذا عند سيبويه. معناه بالعربية: شيء عظيم جعل أحد غائباً ناصرأ، وبالتركية: عجب شيء برغائب اري يردم ايد يجي قلدى. وعند الأخفش ما موصولة، والجملة صلتها، والخبر محذوف. معناه: الذي جعله ذا نصره شيء عظيم. وفيه ثلاثة أسئلة، وثلاثة أجوبة، السؤال الأول: لم قدمه على الثلاثي؟ الجواب: أنه مقدم عليه رتبة؛ لكثرة استعماله.

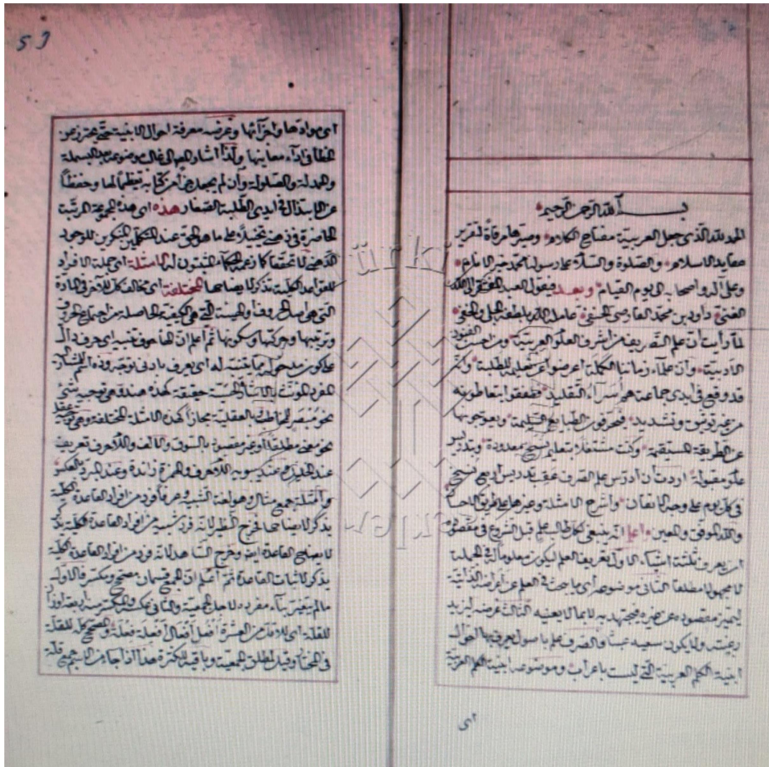
والسؤال الثاني: ما معناه لغةً؟ وما معناه اصطلاحاً؟ الجواب: إن معناه لغةً ظاهر. واصطلاحاً: فعل دال على التعجب وعلى انشائه اعتباراً.

والسؤال الثالث: كم أمثله المطردة؟ الجواب: ليس له أمثلة مطردة؛ بل التصرف والاختلاف في الضمير الذي هو مفعول. وانصر به انصر فعل التعجب بمعنى الماضي، وهمزته للصيرورة، والباء زائدة في الفاعل، هذا عند سيوييه. معناه بالعربية: صار أحد غائب ذا نصرة. وبالتركية: عجب اولدى برغائب ار نصرة صباحى. وعند الأخفش الأمر بمعناه، والهمزة للتعدية، والباء زائدة في المفعول، وفاعله تحته. معناه: اجعل أنت إياه ناصراً. وفيه سؤالان وجوابان. هذا آخر الأمثلة المختلفة الأربعة وعشرون في المشهور، وإن ضمت إليها الفعيل والفعول تكون ستة وعشرين، وإن ضمت إليها فعال تكون سبعة وعشرين، وإن عدت منصراً ثلاثة، ونصار ثلاثة، تكون أحداً وثلاثين، وإن اعتبرت أصولها تكون تسعة: ماض، مضارع، مصدر، اسم فاعل، اسم مفعول، أمر، نهي، اسم زمان، اسم مكان، اسم آلة.

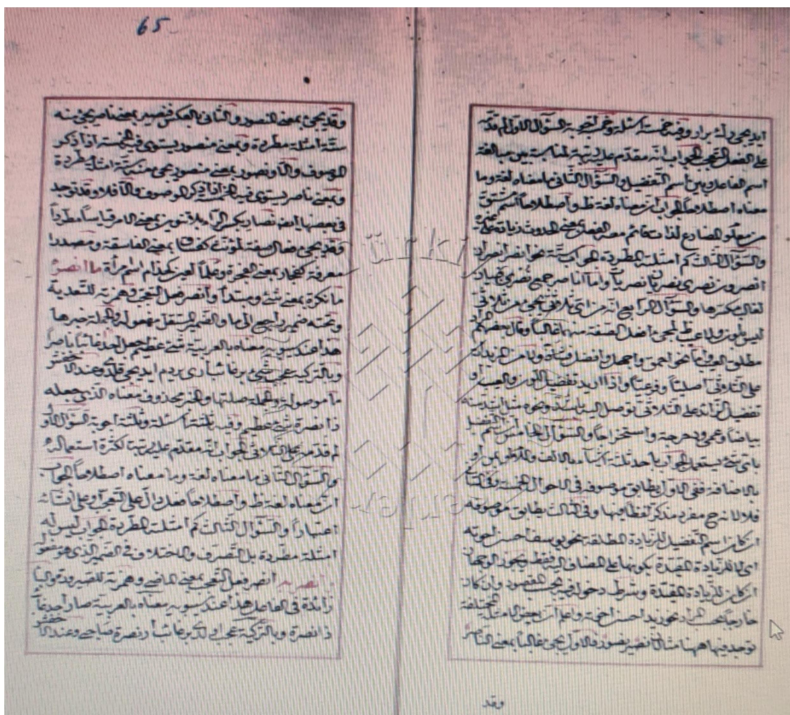
الحمد لله على التمام والصلاة على خير الأنام وآله يوم القيام. اللهم اجعله نافعا للطلبة الكرام

بالنبي وآله عليه السلام. وقد تم تحريره بعونه تعالى على يد أضعف العباد، عمر بن الحاج

محمد عليهما وعليهم مغفرة الصمد، سنة اثنين وتسعين و مائة وألف من هجرة من له العزة والشرف.

Şekil 5 Dâvûdu'l-Karsî, Şerhu'l-Emsileti'l-Muhtelifi Fi's-Sarf, Esad Efendi, nr. 3123/4, vr. 59

Şekil 6 Dâvûdu'l-Karsî, Şerhu'l-Emsileti'l-Muhtelifi Fi's-Sarf, Esad Efendi, nr. 3123/4, vr. 65

C. Eserin Arapça Eğitimindeki Uygulanabilirliği ve Önemi

Arapça eğitimi günümüzde özellikle devlete bağlı resmi birer eğitim-öğretim kurumu olan İmam Hatip Ortaokulları, İmam Hatip Liseleri, Üniversitelerin Arapça öğretmenliği, Arap Dili ve Edebiyatı bölümleri ile İlahiyat fakültelerinde görülmektedir. Ben ve diğer öğretmen arkadaşlarım İmam Hatip Ortaokulu ve Liselerinde görev yaptığımız için bahsi geçen eserdeki yöntemin uygulama alanı olarak bu eğitim ve öğretim kurumlarını seçtik.

İmam-Hatip Okullarının açıldıkları ilk zamanlarda ve sonraki dönemlerde Arapça dersleri ya aceleyle hazırlanmış müfredat kitapları ya da yazılı bir kaynak olmadan hocaların not tutturması yöntemi ile verilmiştir. Ayrıca Arapça eğitiminin ilk başladığı yıllarda eğitim-öğretim için seçilen veya hazırlanan kitapların dini metinlerden meydana gelmesi, konuşmaya ve diyaloglara yer verilmeden gramer ağırlıklı metin çözümlenmeleri ile beraber tercüme yapılması, Arapça öğretimi açısından sıkıntılara yol açmış, bu dersler dil eğitimi olarak değil sadece imamların öğrenebileceği mesleki bir gereklilik olarak görülmüştür. Bu durum öğrencilerde Arapça'yı bir dil eğitimi olarak görmekten ziyade sadece sınıf geçebilmek için ezberciliğe iten bir tutum meydana getirmiştir. Günümüzde de bu tutum hâla devam etmekte olup; imam hatip liselerinde Arapça dersi 11. ve 12. sınıflarda Mesleki Arapça adı altında okutulmakta ve bu derse Arapça öğretmenlerinin yerine ilahiyat fakültesi mezunları olan meslek dersleri öğretmenleri girmektedir. Derslere giren meslek dersi öğretmenleri Arapça eğitimi olarak yeterli düzeyde olsalar bile 11. ve 12. sınıflara ait ders kitapları mesleki müfredata göre hazırlandığı için içerisinde konuşma metinleri bulunmayıp genellikle Kur'an ayetleri ile hadislerden seçilen metinler ve son kısımda kısa bir gramer konusu verilmektedir. Buda öğrencilerin 9. ve 10. sınıflarda aldıkları Arapça eğitimini özellikle konuşma becerilerini tamamen köreltmekte ve unutmalarına yol açmaktadır. Son yıllarda açılan proje imam hatip okullarında Arapça eğitimi konusunda büyük ilerlemeler ve başarılar sağlanmış olsada, bu okullar sınavla öğrenci aldıkları ve bu okullara başarı seviyeleri çok yüksek olan öğrenciler girdiği için kişisel başarı ile verilen eğitimin bir sonucu olarak dil eğitimlerinde başarılar gözlemlenmektedir. Proje okulu olmayan imam hatip okullarında yukarıda da bahsettiğim gibi öğrenciler 11. ve 12. sınıflarda Arapça'yı artık bir meslek dersi olarak görmekte, dil eğitimi olarak görmemektedir. Ülkemizde mevcut olan imam hatip okullarının büyük bir çoğunluğu proje okulu

olmayıp, normal, adrese dayalı kayıt sistemi ile öğrenci alan okullardır. Bu durum ise bahsettiğimiz nedenlerden dolayı öğrencilerin liseden mezun oldukları zaman kendilerini tanıyacak, dertlerini anlatacak kadar bile Arapça konuşamamalarına sebebiyet vermektedir.

Arapça öğretiminde yukarıda saydığımız eğitim metaryellerini veya eğitim ve öğretim tekniklerindeki zorlukları ve hataları düzeltmek için çeşitli çalışmalar ve düzeltmeler yapılsa dahi okullardaki Arapça ders saatini arttırmak gerekmektedir. Arapça ders saatinin artırılması ile diğer ders saatleri düşürüleceğinden buda şimdilik mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle kendisini bu konulara adanmış ve yetiştirmiş bazı öğretmenlerimizin uyguladığı çeşitli metodlar ile Arapçayı ilk öğrenenler için dil eğitimi daha kolay ve kalıcı bir hale getirilebilir. Bildiğimiz üzere öğrencinin yaptığını anlatabilmesi en azından bazı basit cümleleri kurabilmesi için öncelikle fiilleri ve zamirleri bilmesi gerekir.

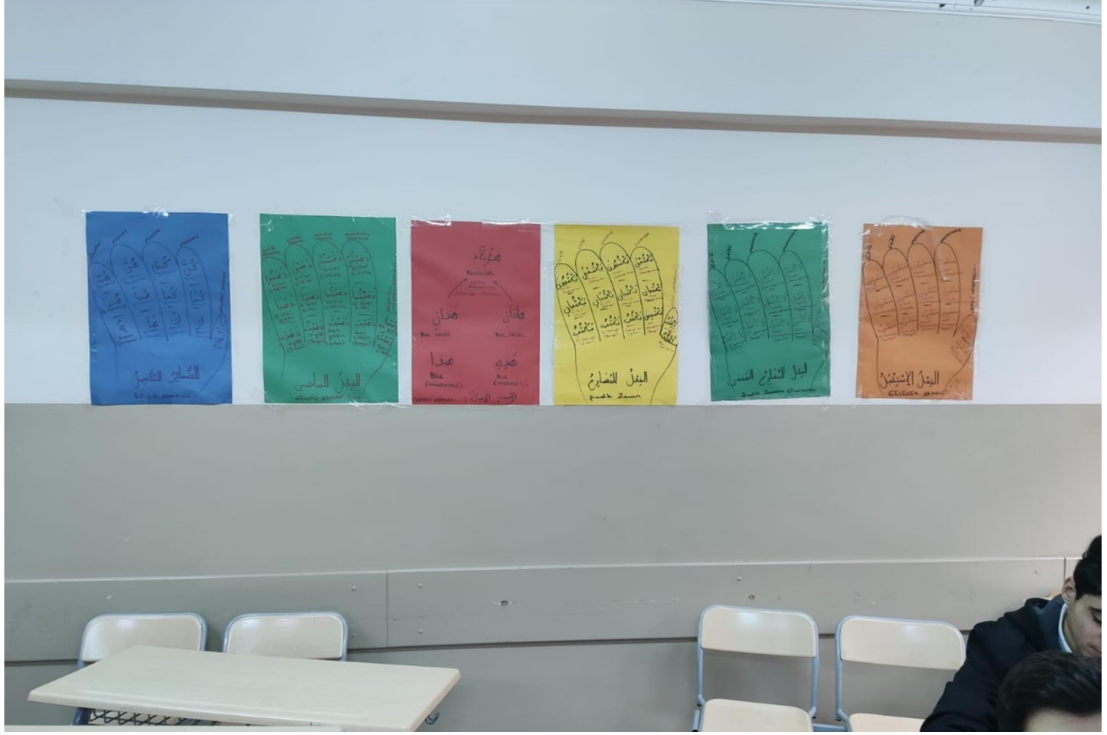
Milli Eğitim Bakanlığı'nin hazırladığı ortaokul ve lise kitaplarında da müfredat ve konular bu sıraya göre işlenmektedir. Fakat fiiller ve zamirler çok dağınık bir şekilde diyalog sonlarına konulduğundan öğrenci önce öğrendiğini sonra öğrendiği bilgi ile birleştirememekte, öğretmenin bütün çabalarına ise ders saatinin ve senelik müfredat planının yetişmemesi korkusu engel olmaktadır. Bizde bu zorlukları göerek özellikle ortaokul 5. Sınıflar ve lise 9. sınıflarda incelediğimiz eserdeki klasik eğitim metoduna ait bir nevi tümevarım yöntemi ile öğrenmeyi sağlayan el-Emsile kitabını öğretmeyi ve daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı'nın modern eğitim ve öğretim teknikleri ile hazırladığı müfredatı öğretmeyi denedik. Ortaokul 5.Sınıflarda dört sınıftan ikisine, lise 9. Sınıflardan yine dört sınıftan iki sınıfa ilk başlangıçta 1 ay süre ile normal müfredatın yanında ilaveten emsile kitabını muhtelif ve muttaride çekimleri ile beraber ezberlettik. Ortaokul 5. ve lise 9. sınıflarda emsile kitabını öğrettiğimiz bu dört sınıfın duvarlarına görülecek tüm yerlere emsile kitabındaki muhtelif ve muttaride çekimlerini yazarak astık. Böylece öğrencilerin tüm fiil çekimlerini ve zamirleri devamlı olarak görmelerini ve ezberlemelerini sağladık.

Şekil 7 Emsile Kitabı Sınıf Çalışmaları-1

Şekil 8 Emsile Kitabı Sınıf Çalışmaları-2

Şekil 9 Emsile Kitabı Sınıf Çalışmaları-3

Şekil 10 Emsile Kitabı Sınıf Çalışmaları-4

Şekil 11 Emsile Kitabı Sınıf Çalışmaları-5

Şekil 12 Emsile Kitabı Sınıf Çalışmaları-6

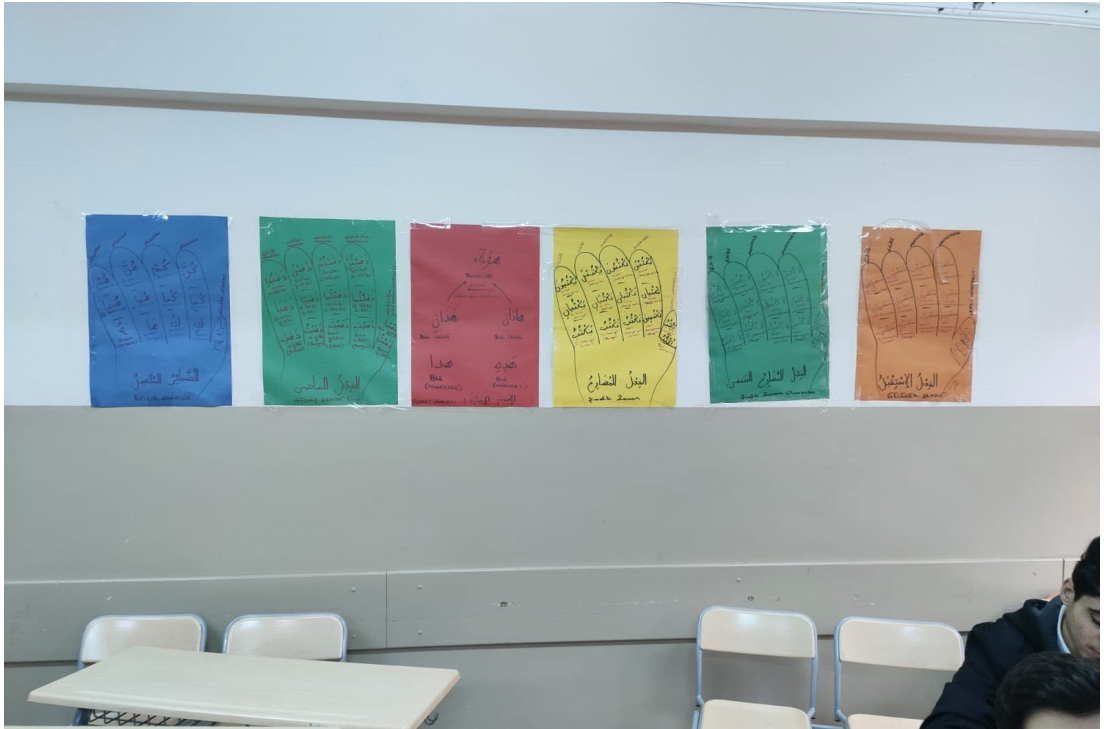
Şekil 13 Emsile Kitabı Sınıf Çalışmaları-7

Şekil 14 Emsile Kitabı Sınıf Çalışmaları-8

Şekil 15 Emsile Kitabı Sınıf Çalışmaları-9

Şekil 16 Emsile Kitabı Sınıf Çalışmaları-10

İlk başlarda tüm sınıflar öğrenme hızı olarak aynı hızda gidiyor görünsede takriben birbuçuk veya iki ay gibi bir sürenin sonunda emsile kitabını ezberleyen sınıflarda fiil kalıplarında ve zamirlere göre çekimlerinde öğrenme hızında çok büyük artış olduğunu tesbit ettik. Milli Eğitim Bakanlığının İmam Hatip Ortaokulları ve Liselerinde okuttuğu Arapça kitabına dair hazırlanan yıllık eğitim planlarında emsile öğrenen öğrencilerin, öğrenmeyen öğrencilere göre konuları daha hızlı kavradıklarını palanlarda verilen sürelerden daha erken konuları bitirdiklerini gördük. Bununla beraber okuma metinlerine ve ve diyologlara geçildiğinde öğretmen tarafından, metinleri çözümleyen ve diyolog yapan öğrencilere yeri geldiği zaman emsilenin hatırlatılması fiil ve zamirlerin emsiledeki kalıplardan istifade edilerek kullanılmasının sağlanması sonucu emsileyi bilen öğrencilerin çok daha hızlı cevap verdiklerini tesbit ettik. Ayrıca ilk dönem ve ikinci dönem yaptığımız ölçme ve değerlendirmelerde ister sözlü sınavlar ister yazılı sınavlar olsun emsileyi öğrenen sınıfların öğrenmeyen diğer sınıflara göre %100 daha başarılı olduklarını özellikle sözlü yapılan diyologlarda yani tekellum derslerinde cümle kurarken ve cümle içinde fiilleri ve zamirleri şahıslara göre kullanırken daha başarılı, kendilerinden daha emin ve özgüven sahibi olduklarını gördük.

El-Emsile kitabında uygulanan bu klasik öğretime dair ezber ve tümevarım tekniğın istenirse okullarda uygulanan modern öğretime dair olan öğretim teknikleri ile beraber kolaylıkla uygulanabileceğini gördük. Özellikle Arapçaya yeni başlayan ortaokul 5. sınıflarda ve lise 9. sınıflarda öğrenim gören öğrenciler için modern eğitim teknik ve meteryalleri ile beraber okutulmasının ve ezberletilmesinin bir zorunluluk olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü emsileyi öğrenen öğrenciler ilk öğretecek olan temel konuları ve kalıpları yıllık eğitim ve öğretim planlarında verilen konulara ait zamandan daha önce öğrenmekte ve böylece metin okumalarına ve tekellum derslerine daha hızlı geçebilmektedir. Bu nedenle bu tekniğın modern eğitim ve öğretim tekniklerine ilave olarak okutulması büyük önem taşımaktadır.

V. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmalarımızın sonucu olarak meydana çıkardığımız bu eserle, İslam dünyasının büyük âlimlerinden biri olan, Dâvûd b. Muhammed el-Karsî'yi hayatı ve eserleriyle beraber tanıttık.

Yazarımızın döneminin önemli bir âlimi olduğunu, çeşitli alanlarda, özellikle islâmî ilimlerde birçok eserinin bulunduğunu ve Arapça'ya hâkim olduğunu gördük.

Bu eserindeki yöntemine baktığımızda soru-cevap yöntemini kullanması onun iyi bir eğitimci olduğunu ve çeşitli bölgelerde ders verdiğini desteklemektedir. Eserde kullanılan bu yöntemin günümüz okullarında hâla kullanılan meşhur ve kolay bir yöntem olması itibarı ile eserin günümüz dil eğitiminde de rahatlıkla kullanılabilceğini göstermektedir.

Müellifimize ait birçok eser ile beraber başka âlimlere ait çeşitli konulardaki yazma eserler dünyaca meşhur olan kütüphanelerimizde beklemektedir. Bizim gibi bu konularda çalışma yapmak isteyen araştırmacıların bu eserleri inceleyerek gün yüzüne çıkarması büyük bir hizmet olacaktır.

Eserde okutulan eğitim-öğretim tekniğinin esere hakim bir öğretmen tarafından öğrencilere öğretildiğinde öğrencilerde ki yeni bir dil öğrenmeye, özellikle Arapça'ya karşı duyulan kaygı ve korkunun giderek, yerine özgüvenin geldiği ve ilginin arttığı gözlemlenmiştir.

Eserde kullanılan eğitim-öğretim tekniğinin günümüzde Arapça eğitim veren kurumlar tarafından, Arapçayı ilk defa öğrenecek veya bilgisi az olan öğrencilere modern eğitim metodlarının yanında yardımcı bir unsur olarak verildiği takdirde çok daha başarılı olunacaktır.

Özellikle İmam Hatip Ortaokulları ve Liselerinde görev yapan Arapça öğretmeni meslektaşlarımızın el-Emsile isimli bu eseri okuyarak bu öğretim tekniğine hâkim olmaları gerekmektedir.

VI. KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- BAKIRCI, S. ve DEMİRAYAK, K. (2001). **Arap Dili Grameri Tarihi**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- CİVELEK, Y. (2001). **Arap Dilbilimine Giriş: sözlükbilim-sözcükbilim-sesbilim**, Van.
- ÇALIK, B. (2017). Uluslararası Dâvûdu'l-Karsî Sempozyumu, **Tebliğler Kitabı**, Kars, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- ÇIKAR, M. Ş. (2009). **Nahivciler ile Mantıkçılar Arasındaki Tartışmalar**, İstanbul, İsam Yayınları.
- EL-KARSİ, D. b. M. **el-İsâguci'l-Cedid ve'd-Dürrü'l-Ferid**, İstanbul
- EL-KARSİ, D. b. M. (1312). **Risale fi'l- İradeti'l- Cuz'iyye**, İstanbul.
- EL-KARSİ, D. b. M. **Risâletü'l-İmtihân'ı**, İstanbul
- EL-KARSİ, D. b. M. **Şerhu'l-İsâgûcî fi'l Mantık**, İstanbul
- EL-KARSİ, D. b. M. (1318). **Şerhu 'l- Kasideti 'n- Nuniyye**, İstanbul.
- EL-KARSİ, D. b. M. **Şerhu'r-risâleti'l-fethiyye fi a'mâli'l-ceybiyye**, İstanbul
- EL-KARSİ, D. b. M. **Şerhu Tekmileti't-Tehzîb fi'l-mantık**, İstanbul
- EL-KARSİ, D. b. M. **er-Risaletü'n-nûriyyeve'l-mişkatü'l-kudsiyye**, İstanbul
- EL-VÂFÎ, A. A. **Fıkhu'l-luğa**, Kahire.
- KÖYÇÜ, E. (2018). **Hadis Usulu Âlimlerinden Dâvûdu'l-Karsî'nin Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Literatür Denemesi**, Uluslararası Kars Âlimleri Sempozyumu Tam Bildiriler Kitabı, Ankara, Sonçağ Yayıncılık.
- HİNDÂVÎ, H. (1409/1989). **Menâhicu's-Sarfiyyîn ve Mezâhibuhum**, Beyrut.

İBN MANZÛR, M. b. M. (1988). **Lisânu'l-'arab**, XX. Cilt, Beyrut, Vezaretü'ş-Şuuni'l-İslamiyyeti ve'l-Evkaf, s.182

KILAVUZ, S. (2020). **Ana Hatlarıyla İslam Akâidi ve Kelama Giriş**, İstanbul, Ensar Neşriyat.

ÖZERVARLI, S. (2008). **Kelamda Yenilik Arayışları**, İstanbul, İsam Yayınları.

TÂHİR, B. M. (1972). **Osmanlı Müellifleri**, İstanbul, Meral Yayınevi.

TAŞKÖPRÜLÜZÂDE, A. b. M. (2007). **Osmanlı Bilginleri, eş-Şakâiku'n-Nu'mâniye fî ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye**, İstanbul, İz Yayıncılık.

YAZICIOĞLU, S. (1988). **Matüridi ve Nesefiye Göre İnsan Hürriyeti**, Ankara.

MAKALELER

TOPRAK, S. (1990). "İnsan Fiilleri Konusunda Matüridi ve Eş'ari Arasındaki İhtilaf", **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı 3, ss. 165-186.

ANSİKLOPEDİLER

AKPINAR, C. (1994). "Dâvûd-i Karsî", **İslam Ansiklopedisi**, IX. Cilt, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.31

DURMUŞ, İ. (1995), "el-Emsile", **İslam Ansiklopedisi**, IX. Cilt, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayınları, s.167-168

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Mesut DEMİRTAŞ
Doğum Tarihi ve Yeri : 22.10.1974
E-posta : mesut_demirtas_32@hotmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2015, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı
- **Yüksek Lisans** : 2021, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalı

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- **Milli Eğitim Bakanlığı** : Günümüz, Arapça Öğretmeni

TEZDEN TÜRETİLEN YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- Demirtaş, M. (2019). Davud b. Muhammed el-Karsi ve ‘‘Şerhu’l-Emsileti’l-Muhtelifi fi’s-Sarf’’ adlı eseri TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45 TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 4 DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

